

TAMMELAN KUNTA
TILINPÄÄTÖS 2023

TAMMELA

www.tammela.fi

SISÄLLYS

1 TOIMINTAKERTOMUS	3
1.1 Kunnanjohtajan katsaus	3
1.2 Kunnan hallinto	4
1.3 Kuntastrategia	6
1.4 Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys	7
1.5 Olennaiset muutokset kunnan taloudessa ja toiminnassa	7
1.6 Arvio riskeistä ja epävarmuustekijöistä	10
1.7 Arvio Tammelan kunnan tulevasta kehityksestä	10
1.8 Kunnan sisäinen valvonta	11
1.9 Talousarvion sitovuus	11
1.10 Valtuustotason arviointi	12
2 LASKELMAT ja TUNNUSLUVUT	13
2.1 Tuloslaskelma ja sen tunnusluvut	13
2.2 Rahoituslaskelma ja sen tunnusluvut	18
2.3 Tase ja sen tunnusluvut	20
2.4 Kokonaistulot ja –menot	23
2.5 Kuntakonsernin toiminta ja talous	24
2.5.1 Yhdistelmä konsernitilinpäätökseen sisältyvistä yhteisöistä	24
2.5.2 Konsernitilinpäätös ja sen tunnusluvut	25
2.5.3 Kuntakonsernin tulevaisuuden näkymät	31
3 TILIKAUDEN TULOKSEN KÄSITTELY JA TALouden TASAPAINOTTAMISTOIMENPITEET	32
3.1 Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet	32
4 TOIMINNAN JA TALouden TOTEUTUMINEN	33
4.1 Tavoitteiden toteutuminen	33
4.2 Toiminnan toteutuminen	34
4.2.1 Hallinto- ja kehittämisspalvelut	34
4.2.2 Sivistyspalvelut	39
4.2.3 Tekniset palvelut	48
4.3 Tuloslaskelmaosan toteutuminen	55
4.4 Investointien toteutuminen	56
4.5 Investointien toteutuminen kustannuspaikoittain	57

4.6	Rahoitusosan toteutuminen.....	61
4.7	Yhteenveto valtuuston hyväksymien määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta.....	62
5	TILINPÄÄTÖSLASKELMAT	63
5.1	Kunnan tuloslaskelma	63
5.2	Rahoituslaskelma	64
5.3	Tase.....	65
5.4	Konsernilaskelmat	67
6	LIITETIEDOT	71
6.1	Tilinpäätöksen liitetiedot	71
6.2	Konsernitilinpäätöksen liitetiedot	72
6.3	Tuloslaskelman liitetiedot	73
6.4	Tasetta koskevat liitetiedot	76
6.4.1	Taseen vastaavia koskevat liitetiedot.....	76
6.4.2	Taseen vastattavaa koskevat liitetiedot	79
6.5	Vakuuksia, vastuusitoumuksia ja taseen ulkopuolisia järjestelyitä koskevat liitetiedot.....	82
6.6	Ympäristöasioiden harkinnanvarainen esittäminen.....	83
6.7	Henkilöstöä, tilintarkastajan palkkioita ja intressitapahtumia koskevat liitetiedot.....	83
6.8	Vesihuoltolaitoksen tuloslaskelma.....	87
6.9	Vesihuoltolaitoksen rahoituslaskelma	88
6.10	Vesihuoltolaitoksen tase.....	89
6.11	Vesihuoltolaitoksen investoinnit.....	90
6.12	Vesihuoltolaitoksen liitetiedot	90
7	LUETTELOT JA SELVITYKSET	91
8	TILINPÄÄTÖKSEN ALLEKIRJOITUKSET JA MERKINNÄT.....	92

1 TOIMINTAKERTOMUS

1.1 Kunnanjohtajan katsaus

Vuosi 2023 oli erityinen Tammelalle. Tammelan kunta ja seurakunta viettivät 600. juhluvuottaan, joka oli täynnä loistetta, tilaisuuksia ja tapahtumia. Juhlavuoden tilaisuudet ja tapahtumat olivat hyvin antoisia. Niissä pääsi näkemään ja kokemaan Tammelan kunnan ja seurakunnan historiaa, nykypäivää ja toki myös tulevaisuutta. Tammelalla on kunniasa historiansa ja uljas tulevaisuutensa.

Kuntastrategia on tiekartta, jolla kuntaa johdetaan tulevaisuuteen. Alkuvuoden 2023 aikana keskityttiin vahvasti Tammelan kunnan uuden kuntastrategian valmisteluun. Oli erittäin ilahduttavaa, että uusi strategia hyväksyttiin kesäkuun kunnanvaltuustossa tehokkaan ja yhteisöllisyyttä edistävän valmistelutyön myötä. Valmis kuntastrategiamme on erittäin hyvä kokonaisuus, joka linjaa keskeiset tavoitteet tuleville vuosille.

Vuosi oli erityinen myös siksi, että sen aikana Tammelan kuntaa kirjaimellisesti rakennettiin tuleville vuosille ja vuosikymmenille. Nimittäin juhluvuoden aikana usea keskeinen rakennushanke käynnistyi ja edistyi merkittävästi. Kunnanvaltuusto päätti 16.5.2023 käynnistää uuden yhtenäiskouluinvestoinnin rakennustyöt. Hanke on merkittävä panostus kunnan tulevaisuuteen. Kyseessä on tulevaisuusinvestointi, joka valmistuessaan tulee tarjoamaan modernin kouluympäristön sekä lisää entisestään Tammelan kunnan houkuttelevuutta myös uusien asukkaiden osalta.

Tammelan kuntastrategia painottaa Tammelan elinvoimaisuutta ja yritysystävällisyyttä. Hakkapeliitta -yrityspiiston kehittäminen lähti toden teolla käyntiin, kun alueelle päätettiin käynnistää hallihanke syksyllä 2023. Yrityspiiston alue on muuttunut jo nyt paljon töiden käynnistyttyä, mutta tulee kehittymään edelleen jatkossakin.

Tammela tunnetaan myös upeista liikuntamahdollisuuksistaan. Kunnan keskustassa sijaitsevan liikuntapuiston monipuoliset liikuntamahdollisuudet täydentyivät entisestään, kun upea sisäliikuntahalli Tammi Areena valmistui. Hallin avajaisia vietettiin joulukuussa.

Tammelan asema lapsiystävällisenä kuntana edistyi aivan uudelle tasolle, kun kunnassa aloitettiin maksuton varhaiskasvatus. Tämä on lapsiperheiden kannalta hyvin merkittävää. Se vahvistaa perheiden toimeentuloa ja lisää kiinnostusta Tammelan kuntaa kohtaan.

Tammelassa on helppoa ja monipuolista asumista – ja jatkossa jopa aiempaakin monipuolisempaa, sillä kunnalle hankittiin Papinkedon tilan peltoalue. Kyseinen alue on yli 11 hehtaarin ala, joka sisältää erittäin hyvän sijainnin vuoksi erityisen potentiaalisen asuinrakentamiseen. Tammelan kunnassa on mahdollisuus asettua asumaan keskustaajamaan, sen läheisyyteen ja kyliin. Tammelan kunta on kokonaisuus, joka muodostuu vireästä ja monipuolisesta keskustaajaman alueesta sekä vahvoista ja aktiivisista kylistä.

Vuosi 2023 oli taloudellisesti tarkasteltuna hyvä. Vuosikate muodostui 3,8 miljoonan euron suuruiseksi ollen 659,9 €/asukas. Tilikauden ylijäämäksi tuli 1,4 miljoonaa euroa. Vaikka vuosi 2023 on ollut taloudellisesti hyvä, on tulevien vuosien ja ratkaisujen osalta kiinnitettävä tarkkaa huomiota kunnan talouden kantokykyyn. Korkea investointitaso, lainojen kasvu ja korkokulut pienentävät talouden liikkumavaraa. Talousnäkökulma tulee olla keskeisesti esillä tulevia linjauksia pohdittaessa. Esitykset ja päätökset tulee tehdä tasapainoista taloutta varmistuen.

Vuosi 2023 oli ensimmäinen vuoteni Tammelan kunnanjohtajana. Vuosi on ollut mielenkiintoinen ja antoisaa. Haluan esittää parhaimmat kiitokseni kaikille Tammelan kunnan työntekijöille, luottamushenkilöille, kuntalaisille, kunnassa toimiville yrittäjille, vapaa-ajan asukkaille ja kaikille muille sidosryhmille kuluneesta vuodesta. Yhteistyö on ollut hyvää ja positiivista. Jatketaan samalla mallilla.

Tammelassa maaliskuun 20. päivänä 2024.

Juuso Alatalo
Kunnanjohtaja

1.2 Kunnan hallinto

Kunnan luottamushenkilöorganisaatio ja luottamushenkilöt

Kunnanvaltuusto 1.1.2023-31.12.2023

PJ	Jasu Olli-Pekka	Jäsenet:	Alarto Manu	Pura Eero
1. VPJ	Kaakinen Sari 13.11.2023 asti		Ali-Tuomola Pirjo	Pärssinen Simo
1. VPJ	Laajalehto Arja 13.11.2023 alkaen		Bergström Veija	Rahkonen Maija-Stiina
2. VPJ	Kaunisto Jyri		Kajava Teemu	Rauhaniemi Jenni
3. VPJ	Koivula Jarkko		Laajalehto Arja	Sotka Päivi
			Leino Kati	Suutela Katariina
			Lahtinen Susanna	Syrjälä Taito
			Liinaharja Kristiina	Tuovinen Ilkka
			Nissilä Minna	Tuovinen Tuomo
			Ojansuu Ismo	Vainio Heikki
			Peltonen Susanna	Ylitalo Reijo
			Pietilä Mikko	

Kunnanhallitus 1.1.2023-31.12.2023

PJ	Pura Eero	Jäsenet:	Alarto Manu
1. VPJ	Rauhaniemi Jenni		Pärssinen Simo
2. VPJ	Vainio Heikki		Rahkonen Maija-Stiina
			Suutela Katariina

Keskusvaalilautakunta 1.1.2023-31.12.2023

PJ	Ryhtä Esa	Jäsenet:	Koivisto Janne
1. VPJ	Syrjälä Tarja		Siikonen Kirsi
			Syrjälä Taito

Tarkastuslautakunta 1.1.2023-31.12.2023

PJ	Syrjälä Taito	Jäsenet:	Halonen Heli
1. VPJ	Kajava Teemu		Leino Kati
			Virtanen Keijo

Sivistyslautakunta 1.1.2023-31.12.2023

PJ	Tuovinen Tuomo	Jäse-	Laajalehto Arja
1. VPJ	Ali-Tuomola Pirjo	net:	Lahtinen Susanna
			Peltonen Juha
			Sotka Päivi
			Virolainen Tomi

Tekninen lautakunta 1.1.2023-31.12.2023

PJ	Ojansuu Ismo	Jäsenet:	Ylitalo Reijo
1. VPJ	Nissinen Jere		Bergström Veija
			Nissilä Minna
			Uusitalo Terhi
			Saaristo Outi

Ympäristölautakunta 1.1.2023-31.12.2023

PJ	Siikonen Janne	Jäsenet:	Heikkilä Virva
1. VPJ	Pietilä Mikko		Honkala Niina
			Patjas Tiina
			Salama Erkki
			Sillanpää Heikki

Valtuuston poliittiset voimasuhteet 1.1.2023-31.12.2023

Suomen Keskusta	7 valtuutettua
Kansallinen Kokoomus	6 valtuutettua
Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue	5 valtuutettua
Perussuomalaiset	4 valtuutettua
Meidän Tammela	3 valtuutettua
Vihreä liitto	1 valtuutettua
Kristillisdemokraatit	1 valtuutettua

Hallituksen esittelijä

Kunnanjohtaja Juuso Alatalo

Tilivelvollisuus

Kuntalain mukaan tilivelvollisia ovat toimielinten jäsenet ja asianomaisen toimielimen palvelualueen johtavat viranhaltijat (itsenäisestä tehtäväkokonaisuudesta vastaavat henkilöt). Valtuutetut eivät ole tilivelvollisia. Oheisena luettelo viroista, joita hoitavat viranhaltijat olivat tilivelvollisia:

- kunnanjohtaja
- talous- ja hallintojohtaja
- sivistystoimenjohtaja
- varhaiskasvatuspäällikkö
- rehtori
- koulujen johtajat
- päiväkodin johtajat
- kirjastonjohtaja
- tekninen johtaja
- kaavoittaja
- kiinteistöpäällikkö
- yhdyskuntatekniikan päällikkö

TAMMELA

www.tammela.fi

1.3 Kuntastrategia

Kevään 2023 aikana työstettiin Tammelan kunnan uutta strategiaa. Strategiatyö käynnistettiin 27.2.2023 työstämällä toimintasuunnitelma ja prosessiaikataulu kevätkaudelle. Tämän jälkeen työ jatkui toimintaympäristöanalyysin ja tausta-aineistojen tuottamisella. Tammelan kunnanvaltuusto ja kunnan johtoryhmä kokoontuivat strategiatyöpajaan 6.3.2023 ja kunnanvaltuusto hyväksyi uuden Tammelan kunnan kuntastrategian kokouksessaan 12.06.2023.

Strategiaperusta

Strategiaperustan muodostavat arvot, visio ja missio. Arvot tarkoittavat niitä toimintaperiaatteita, joiden tulisi näkyä organisaation ja työntekijöiden päivittäisessä toiminnassa ja sen johtamisessa. Visio kuvaa organisaation tulevaisuuden tavoitetilaa, jossa se haluaa olla tietyn ajanjakson kuluessa. Missio kuvaa organisaation nykytilaa ja kertoo, miksi organisaatio on olemassa ja mitä organisaation toiminnalla halutaan saavuttaa.

Arvot

Tammelan arvot ovat asiakaslähtöisyys, vastuullisuus, yhdessä onnistuminen sekä tahto uudistua.

Visio

Tammelan visio 2030 on "Luonnollinen kasvun paikka - edelläkävvä Tammela".

Missio

Tammelan missio on "Parasta Sinulle - Lounais-Hämeen helmi".

Strategisia tavoitteita on neljä:

- 1) Tammela on elinvoimainen ja yritysystävällinen
- 2) Tammelassa on helppoa ja monipuolista asumista
- 3) Tammela elää luonnosta ja luonnossa
- 4) Tammelassa kuntalaiset voivat hyvin

Strategia-asiakirjassa on myös kerrottu kärkitoimenpiteet, joiden avulla strategiaa toteutetaan. Strategian toteuttaminen, seuranta ja arviointi on osa kunnan talousarvio- ja tilinpäätösprosesseja. Talousarvio perustuu valtuuston hyväksymään strategiaan ja talousarviossa asetetaan strategisista tavoitteista johdettuja toimenpiteitä ja mittareita, jotka vastuutetaan avainhenkilöille. Tilinpäätösraportoinnissa seurataan toimenpiteiden toteutumista mittareiden pohjalta ja arviointikertomuksessa raportoidaan kunnan tavoitteiden ja strategian toteutumista. Uuden strategian mukaisia tavoitteita raportoidaan ensimmäisen kerran 2024 tilinpäätöksen yhteydessä. Lisäksi kunnan strategian toteutumista arvioidaan kyselyllä, joka toteutetaan valtuustokauden työskentelyn arvioinnin yhteydessä vuonna 2025

1.4 Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys

Forssan seudun asukasluku vuonna 2017 oli 33 288. Väkimäärä on tasaisesti laskenut ja vuoden 2023 loppuun mennessä väkimäärä on laskenut 1 693 henkilöllä vuodesta 2017. Seudun väkimäärä 31.12.2023 oli 31 595 (ed. vuosi 31 721). Forssan seudun väkiluvun ennustetaan edelleen laskevan ja tilastokeskuksen ennusteen mukaan vuonna 2031 Forssan seudun väkimäärä olisi 29 523. Tammelan osalta kehitys on samansuuntaista kuin seutukunnalla yleisesti. Vuoden 2022 lopussa Tammelan väkiluku oli 5 879 ja vuoden 2023 lopussa 5 845.

Seudun elinkeinorakenteessa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia vuonna 2023. Yleistä kehitystä seuraten maito- ja lihatilojen haasteet on näkynyt tilojen edelleen vähenemisenä. Vuoden 2023 alkupuolelle ajoittunut FM-Haus:n konkurssi Jokioisilla ja Parmarinen lomautukset ja irtisanomiset vaikuttivat seudun työttömyystilanteeseen jonkin verran.

Työvoiman määrä Forssan seudulla laski hieman vuoden aikana ollen 14 007 vuoden 2023 lopussa kun vuotta aiemmin se oli 14 160. Työttömyysaste nousi seudulla vuoden 2023 aikana, työttömiä oli Forssan seudulla vuoden 2023 lopussa 1 646 kun vuotta aiemmin heitä oli 1 286.

1.5 Olennaiset muutokset kunnan taloudessa ja toiminnassa

Vuosi 2023 oli ensimmäinen hyvinvointialueiden toimintavuosi. Kunnissa tämä näkyi siten, että sote-valti-onosuudet ja sote-kulut eivät sisältyneet kuntien budjettiin. Tämän vuoksi kunnan talouden vertailu edellisvuoteen ei suoraan ole mielekästä. Vuotta 2023 leimasi investointien merkittävä kasvu. Kunnassa investoinnit ovat olleet erittäin matalalla tasolla, kunnes vuonna 2022 investoitiin 3,1 miljoonalla eurolla ja vuonna 2023 investointimenot olivat 6,5 miljoonaa euroa. Suorat vaikutukset kunnan talouteen on lainojen merkittävä kasvu sekä korkeat vuotuiset korkokulut.

Vuonna 2023 aloitettiin yhtenäiskoulun rakentaminen, saatiin liikuntahalli lähes valmiiksi ja aktivoitiin Hakapeliittapuiston käyttöä ja neuvoteltiin yrittäjän kanssa tilaratkaisu alueelle.

Käyttötalouden puolella huolestuttavaa on se, että henkilöstökulut jatkoivat kasvuaan vuonna 2023 vaikka 2023 vuoden alusta henkilöitä siirtyi Oma Hämeeseen. Varhaiskasvatuksen maksuttomuus alkoi elokuussa pienentäen kunnan maksutuloja. Toimintatuotot kehittyivät positiivisesti mm. muut vuokratuotot toteutuivat yli talousarvion. Toimintakulut olivat 19 miljoonaa euroa ja vuosikate 3,9 miljoonaa euroa. Vahva vuosikate mahdollisti pienemmän lainojen lisäyksen investointien rahoittamiseen.

Alla olevassa taulukossa vuosien 2014 - 2023 vuosikatteen miljoonina euroina.

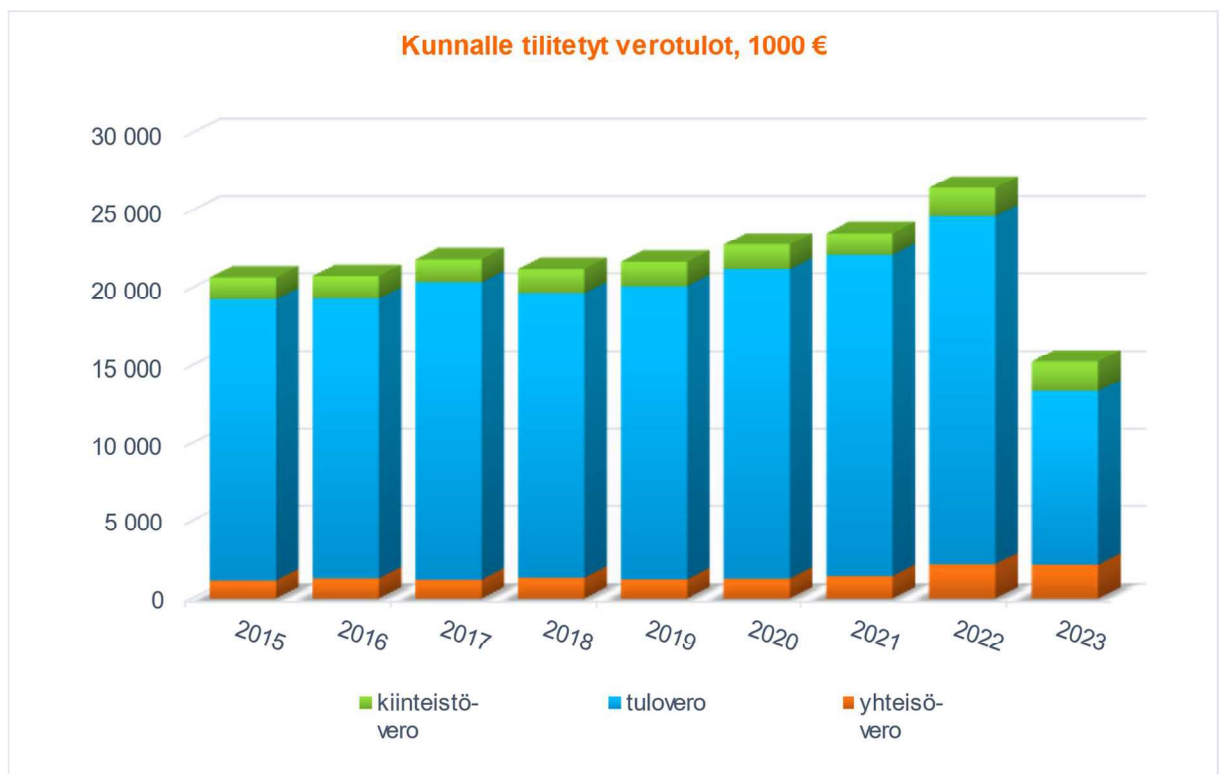
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
vuosikate milj. €	2,7	2,1	1,96	2,3	0,86	-0,6	3,2	3,1	5,2	3,9

Vuoden 2023 verotulot olivat 14,4 miljoonaa euroa ja valtionosuudet 4,2 miljoonaa euroa. Kiinteistöverot nousivat hieman edellisvuodesta ja yhteisövero ja kunnan tulovero laskivat sote-uudistukseen liittyvän veroprosentin korjauksen seurauksena. Myös yhteisöverotuoton jakoperusteita muutettiin sote-uudistuksessa.

Alla olevassa taulukossa kunnalle tilitetyt verotulot tuhansina euroina vuosina 2014 - 2023

	yhteisövero	muutos	tulovero	muutos	kiinteistö- vero	muutos	yhteensä	muutos
2014	1 159	4,8 %	17 819	2,7 %	1 427	9,6 %	20 405	3,3 %
2015	1 294	11,7 %	18 107	1,6 %	1 468	2,9 %	20 869	2,3 %
2016	1 209	-6,6 %	18 021	-0,5 %	1 478	0,7 %	20 708	-0,8 %
2017	1 335	10,4 %	19 172	6,4 %	1 552	5,0 %	22 059	6,5 %
2018	1 245	-6,7 %	18 349	-4,3 %	1 583	2,0 %	21 177	-4,0 %
2019	1 282	3,0 %	18 880	2,9 %	1 609	1,6 %	21 771	2,8 %
2020	1 444	12,6 %	19 944	5,6 %	1 407	-12,6 %	22 795	4,7 %
2021	2 205	52,7 %	20 704	3,8 %	1 819	29,3 %	24 728	8,5 %
2022	2 164	-1,9 %	22 442	8,4 %	1 899	4,4 %	26 505	7,2 %
2023	1 237	-42,8 %	11 210	-50,0 %	1 984	4,5 %	14 431	-45,6 %

Ulkoiset toimintatuotot (myyntituotot, maksutuotot, tuet ja avustukset sekä muut toimintatuotot) ylittivät talousarvion 25 %:lla ja olivat 4,2 milj. euroa. Merkittävin nousu oli ryhmässä muiden rakennusten vuokrissa, joita kertyi 1,1 miljoonaa euroa ylittäen talousarvion 372 216 eurolla.

Myyntituottojen isoimmat tuotot tulevat vesi- ja jätevesimaksuista 846 561 euroa ja muista myyntituotoista 520 055 euroa (muut myyntituotot pitävät sisällään mm. puun myynnistä saadut tulot). Maksutuotot olivat 271 491 euroa ja ylittivät talousarvion 83 441 eurolla. Maksutuottojen merkittävin ryhmä on hoitopäivämaksut 110 843 euroa. Asuntojen vuokratuotot toteutuivat lähes talousarvion mukaisina alittaen talousarvion 2 791 eurolla ja muiden rakennusten vuokratuotot olivat 1 084 671 euroa ja ylittivät talousarvion 372 216 eurolla. Merkittävimmät muiden rakennusten vuokratuotot koostuvat koulujen liikuntasalien vuokrasta, vanhan käsityösuuskoulun vuokrasta 52 960 euroa, Matintuomion hallin vuokrasta, Kaukjärven teollisuusalueen vuokratuloista sekä Oma Hämeen maksamista vuokrasta sote-palveluiden osalta (isoimpana Ruisluodon palvelukeskus).

Toimintakulut olivat vuonna 2023 yhteensä 19,0 miljoonaa euroa (40,3 miljoonaa euroa vuonna 2022). Henkilöstökulut olivat 11,3 miljoonaa euroa (10,6 miljoonaa euroa 2022). Henkilöstökuluissa oli nousua vaikka sote-uudistuksessa kunnalta siirtyi työntekijöitä Oma Hämeelle niiden työntekijöiden osalta, joiden työstä yli 50% oli sote-palveluihin liittyvää. Korkokulut nousivat edellisvuoden 33,0 tuhannesta eurosta 63,5 tuhanteen euroon. Korkokulut tulevat nousemaan merkittävästi, mahdollisesti yli 300 000 euroon vuositasolla, kun yhtenäiskoulu ja teollisuushalli ovat valmistuneet.

Vuonna 2023 aloitettiin merkittäviä investointeja ja investoinnit toteutuivat 6,5 miljoonalla eurolla. Yhtenäiskoulun rakennustyöt aloitettiin, Riihivalkama-Porras runkoviemärin rakentaminen saatiin valmiiksi loppuvuodesta, rakennuspäätös teollisuushallille Hakkapeliittapuistoon saatiin loppuvuonna, Tammi-areena valmistui liikuntapuistoon ja Venesillan sosiaalitalat uusittiin.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Investointien nettomenot milj. €	3,3	2,0	1,5	1,9	1,8	1,0	0,9	0,9	3,1	6,0

Vuoden 2023 alkupuoliskolla maksettiin lyhytaikaisia lainoja (kuntatodistukset) pois mutta investointien alkaessa, vuoden loppuun mennessä kunnalla oli 3,0 miljoonaa euroa lyhytaikaista kassalainaa. Pitkäaikaisia lainoja vuoden vaihteessa oli yhteensä 3,1 miljoonaa euroa.

1.6 Arvio riskeistä ja epävarmuustekijöistä

Tammelan kunnan merkittävimmät riskit ja epävarmuustekijät liittyvät yleisen taloudellisen tilanteen heikkenemiseen, ikärakenteen vanhenemiseen, väestön vähenemiseen ja asuntojen vähyteen.

Yleinen taloudellisen tilanteen muutos tulee näkymään valtion yhä isommissa sopeutustoimissa ja sitä kautta kuntien valtionosuuksien laskuna ja heijastumisena seudun elinvoimaan. Hallitusohjelmaan kirjattu kuntien rahoitusjärjestelmän uudistaminen tulee muuttamaan kuntien suhteellista rahoituksellista asemaa. Mikäli yleinen taloudellinen tilanne ei mahdollista korkojen laskua, tulee korkokulut olemaan merkittävä riski kunnan taloudelle, koska vuoden 2026 aikana lainamäärä tulee olemaan korkeimmillaan. Tilinpäätöshetkellä 6 kk:n euribor korko oli 3,861 % ja laskun ennustetaan olevan maltillista.

Pienetkin korkojen vaihtelut vaikuttavat kunnan talouteen.

Kunnan ikärakenteen kehitys aiheuttaa sen, että tulevaisuudessa yhä useampi henkilö ei kuulu työllisiin ja ansiotulojen lasku kunnan alueella laskee kunnan kunnallisveron kertymiä. Tammelan kunta on tehnyt aktiivista kuntamarkkinointia ja kaavoittaa okt-tontteja helpottamaan kuntaan muuttamista. Jotta uusasantotuotanto vastaisi tarvetta, on riskinä, että valmiiden asuntojen vähyys kunnan alueella estää halukkaita muuttamasta kuntaan.

TE-25 uudistuksen myötä kunnille siirtyy vastuu työllisyyspalveluista. Uudistus myös lisää kuntien vastuuta työmarkkinatuen kuntalisän (ns. sakkomaksut) osalta, se laajenee siten että kunnat vastaavat jo 100 päivää työttömänä olleen työttömyysetuuksista ja kunnan osuus nousee porrastetusti työttömyyspäivien lisääntyessä. Joidenkin kuntien osalta muutos voi yli kaksinkertaistaa kunnan osuuden työttömyysetuuksista. Tammelassa se on ollut noin 200 000 vuosittain.

1.7 Arvio Tammelan kunnan tulevasta kehityksestä

Tammelan kunnan taloudellinen liikkumavara on vähäinen. Korkeat investoinnit ja lainojen kasvu tulee aiheuttamaan merkittävää nousua korkokuluissa. Korkokulut tulevat olemaan jopa yli 300 000 euroa ensimmäisinä vuosina. Tämä kaventaa kunnan taloudellista liikkumavaraa.

Myös muita uudistuksia on näköpiirissä, kun rakennusvalvonnan osalta neuvottelut ovat edelleen kesken. Jatkossa on mahdollista, että kunnalla on rakennus- ja ympäristövalvonta omana toimintanaan osana kunnan organisaatiota.

Työllisyydenhoidon siirtyminen kuntien vastuulle (TE-25 uudistus) tulee muuttamaan kuntien rahoituksellista asemaa. Kunnille tulee uusi valtionosuutehtävä työllisyyspalveluiden järjestämisestä. Työllisyyspalveluiden uudistuksessa pohjimmainen tavoite on tuottaa työllisyyspalvelut tehokkaammin sekä turvata työvoiman saanti työnantajille. Mitä korkeampi työttömyys kunnassa on, sitä enemmän kunta maksaa työttömyysetuuksista. Työllisyydenhoidosta tulee siis kunnille tärkeä väline tai kannustin elinvoimatyössä.

Nyt käsiteltävänä oleva tilinpäätös on 1,4 miljoonaa euroa ylijäämäinen ja vuosikate on 3,9 miljoonaa euroa. Yli kolmen miljoonan euron vuosikate on kriittisen tärkeää tulevina vuosina, jotta tulorahoitus riittää edelleen käyttäen investointeihin ja niitä ei tarvitse rahoittaa kokonaisuudessaan lainalla.

1.8 Kunnan sisäinen valvonta

Tammelan kunnan sisäisen valvonnan ja kokonaisvaltaisen riskienhallinnan perusteet päivitettiin loppuvuodesta 2015. Päivitetty ohje tuli voimaan 1.1.2016 lähtien. Sisäisen valvonnan ja kokonaisvaltaisen riskienhallinnan osalta tarkastuslautakunta on muistuttanut niiden puutteista.

Sisäisen valvonnan osalta kunnan sisäisen valvonnan ympäristö rakentuu sääntöjen, ohjeiden ja toimintojen kautta. Esim. Hallintosäännössä määritetään ratkaisuvallasta, hankintaohjeessa määritetään hankintaprosessi (myös alle kynnyksarvojen osalta), taloushallinnon prosesseissa on normaalit prosessikontrollit mm. maksuille (mm. asiatarkastus ja hyväksyntä eri henkilöiden toimesta, ostoreskontran ohi maksettaessa hyväksyjä erikseen). Hankintojen osalta viranhaltijoiden tekemät hankintapäätökset julkaistaan nettissä sekä ne menevät hallitukselle tiedoksi.

Osana sisäistä valvontaa, kunta otti käyttöön EU direktiivin mukaisen väärinkäytösten ilmoituskanavan vuonna 2023. Mahdollisten epäilyjen ilmoittaminen koskee niin taloudellisia väärinkäytösepäilyjä kuin häirintäepäilyjä ja – kokemuksia. Ilmoituskanava mahdollistaa kunnan työntekijöiden, palveluntuottajien ja muiden sidosryhmien ilmoitukset.

1.9 Talousarvion sitovuus

Käyttötalousovosassa määrärahat osoitetaan tehtävittäin siten, että netto on sitova. Jos tavoite hyväksytään talousarvioon, se sitoo valtuustoa alempia viranomaisia samalla tavoin kuin määräraha. Talousarvioon hyväksytään myös toiminnalliset tavoitteet.

Investointiosan määrärahat osoitetaan toimitelille hankeryhmittäin ja hankkeittain siten, että netto on sitova. Mikäli investointiryhmän kustannusarvio ylittää hankekohtaisen rajan, sitoo määräraha toimitelintä hankekohtaisesti.

Tavoitteiden toteutuminen, resurssien käytön ja toiminnan tuloksellisuuden toteutumisen seuranta tapahtuu ja esitetään toimintakertomuksessa ja talousarvion toteutumisvertailussa. Lisäksi tehdään kvartaaleittain osavuosikatsaukset, jotka annetaan kunnanvaltuustolle tiedoksi.

Lautakuntien tulee seurata tavoitteidensa toteutumista tarkoituksenmukaisella tavalla ja laatia siitä kirjalliset raportit sekä käsitellä ne lautakunnassa mahdollisia toimenpiteitä varten.

Talousarvioon tehtävistä muutoksista päättää valtuusto. Talousarvion muutosten esittämisosoikeus ja –velvollisuus koskee samalla tavoin sekä määrärahoja että tavoitteita (sitovat tavoitteet). Talousarvio-muutokset on pyrittävä tekemään talousarviovuoden aikana välittömästi, kun muutostarve on tiedossa.

1.10 Valtuustotason arviointi

Arviointi on osa kunnan johtamisjärjestelmää sekä toiminnan ja palvelujen kehittämisen väline. Arvioinnin tuloksena tehtävät johtopäätökset ohjaavat toimintaa.

Tarkastuslautakunnan tehtävänä on valtuuston asettamien toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumisen arviointi kunnassa ja kuntakonsernissa. Tarkastuslautakunta antaa arviointikertomuksensa keväällä ja nostaa arviointikertomuksessaan esiin talousarvion toteutumista ja muita kunnan kannalta tärkeitä havaintoja.

Vuoden 2022 arviointikertomuksessa nostettiin esiin työntekijöiden hyvinvointi, väestömäärän kääntäminen kasvuun, konserniyhtiöiden tavoiteasetanta, investointien toteutuminen, kunnan sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestäminen sekä yrittäjyyden ja elinvoiman osalta millaisia käytännön toimenpiteitä niiden edistämiseen suoritetaan.

Hallituksen vastine arviointikertomuksessa esitettyihin havaintoihin käsiteltiin valtuustossa 25.9.2023. Tilintarkastajan väliraportti käsiteltiin tarkastuslautakunnassa 27.1.2024. Väliraportissa nostettiin esiin tarkastuslautakunnan havaintoja sekä tilintarkastajan tilikauden aikaisen tarkastuksen havaintoja. Väliraportissa raportoitiin mm. valtionosuuspäätöksien hyväksymisestä, talousarvion toiminnallisista tavoitteista, käyttösuunnitelman tarkempaa käsittelyä sivistystoimen osalta, investointien tarkempi erittely talousarviossa sekä sisäisen valvonnan ja riskienhallinnasta.

2 LASKELMAT ja TUNNUSLUVUT

2.1 Tuloslaskelma ja sen tunnusluvut

Tilikauden tuloksen muodostumista kuvataan tuloslaskelman ja siitä laskettavien tunnuslukujen avulla.

TULOSLASKELMA

Ulkoiset

	2023	2022
	1000 €	1000 €
Toimintatuotot	4 238	4 715
Valmistus omaan käyttöön	4	6
Toimintakulut	-18 987	-40 264
Toimintakate	-14 745	-35 544
Verotulot	14 431	26 505
Valtionosuudet	4 173	14 227
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	2	2
Muut rahoitustuotot	63	59
Korkokulut	-64	-33
Muut rahoituskulut	-3	0
Vuosikate	3 857	5 216
Poistot ja arvonalentumiset	-2 503	-2 464
Satunnaiset tuotot		
Tilikauden tulos	1 354	2 752
Tilinpäätössiirrot	83	83
Tilikauden ylijäämä	1 437	2 835

Toimintakate ilmoittaa paljonko toimintamenoista jää katettavaksi verotuloilla ja valtionosuuksilla.

Vuosikate osoittaa tulorahoituksen, joka jää käytettäväksi investointeihin, sijoituksiin ja lainan lyhennyksiin. Vuosikatetta tulee arvioida sekä tuloksen muodostumisen, että rahoituksen riittävyyden kannalta. Tuloslaskelmassa vuosikatteen on katettava poistot eli pitkävaikutteisten tuotannontekijöiden käytöstä aiheutuneet kustannukset. Rahoituslaskelmassa vuosikatteen riittävyyttä arvioidaan ensisijaisesti investointien ja lainanlyhennysten suhteen.

Tilikauden tulos on tilikaudelle jaksotettujen tulojen ja menojen erotus, joka lisää tai vähentää kunnan omaa pääomaa. Tilikauden tuloksen jälkeen esitettävät erät ovat poistoero- ja tuloksen käsittelyeriä.

Tuloslaskelman tunnusluvut	2019	2020	2021	2022	2023
Toimintatuotot/toimintakulut, %	11,1	11,0	11,0	11,7	22,3
Vuosikate/ poistot, %	-28,5	156,6	109,4	211,7	154,1
Vuosikate, €/asukas	-100,8	536,5	523,0	887,2	659,9
Asukasmäärä	6 018	6 021	5 969	5 879	5 845

Toimintatuotot prosenttia toimintakuluista:

= $100 \times \text{Toimintatuotot} / (\text{Toimintakulut} - \text{Valmistus omaan käyttöön})$

Tunnusluku osoittaa, paljonko toiminnan kuluista saadaan katetuksi palvelusuoritteiden myynti- ja maksutuloilla sekä muilla varsinaisen toiminnan tuloilla.

Vuosikate prosenttia poistoista:

= $100 \times \text{Vuosikate} / \text{Poistot ja arvonalentumiset}$

Kun vuosikate/poistot -tunnusluvun arvo on 100 %, oletetaan kunnan tai kuntayhtymän tulorahoituksen olevan riittävä. Oletusta voidaan kuitenkin pitää pätevänä vain, jos poistot ja arvonalentumiset vastaavat kunnan keskimääräistä vuotuista investointitasoa pitkällä aikavälillä. Investoinneilla tarkoitetaan tällöin poistonalaisten investointien omahankintamenoa, joka saadaan vähentämällä hankintamenoa valtionosuudet ja muut rahoitusosuudet

Jos vuosikate on negatiivinen, on kunnan tulorahoitus heikko

Vuosikate €/asukas:

= $\text{Vuosikate} / \text{Asukasmäärä tilikauden lopussa}$

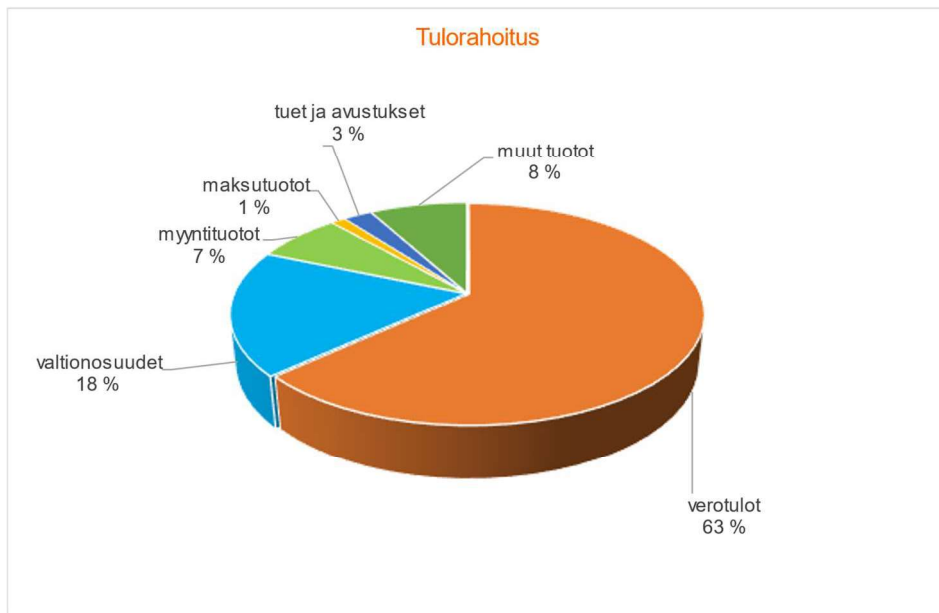
Vuosikate asukasta kohden on yleisesti käytetty tunnusluku tulorahoituksen riittävyyden arvioinnissa. Konsernikohtainen tavoitearvo tunnusluvulle saadaan jakamalla edellä mainittu keskimääräinen vuotuinen investointitaso asukasmäärällä. Keskimääräistä, kaikkia kuntakonserneja koskevaa tavoitearvoa ei voida asettaa. Muun muassa konserniyhteisöjen toimintojen sisältö vaikuttaa vuosikatetavoitteen määrittämiseen konsernissa. Asukasmääränä tunnusluvun laskennassa käytetään kunnan asukaslukua tilikauden lopussa. Kuntayhtymäkonsernissa asukasmäärää ja asukaskohtaista tunnuslukua ei esitetä.

Tulorahoituksen kehitys

Ulkoiset, 1000 €	2019	2020	2021	2022	2023	muutos
Toimintatuotot	4 268	4 135	4 285	4 715	4 238	-10,11 %
Verotulot	21 771	22 795	24 728	26 505	14 431	-45,6 %
Valtionosuudet	11 795	13 772	12 864	14 227	4 173	-70,67 %
Tulorahoitus yhteensä	37 834	40 702	41 877	45 447	22 842	-49,7 %

Kunnan ulkoinen tulorahoitus

Toimintamenot

Kunnan toimintamenot laskivat kertomusvuonna yhteensä 52,8 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Kokonaisuudessaan toimintamenot laskivat 21,3 miljoonaa euroa vuoteen 2022 verrattuna. Vertailu vuoteen 2022 ei ole mielekäästä, sillä vuosi 2022 oli viimeinen vuosi, kun sote-palvelut olivat kuntien vastuulla.

Henkilöstökuluissa oli kasvua, ja ne kasvoivat 0,7 miljoonaa euroa, 6,2 % edellisvuodesta. Osana sote-uudistusta, kunnasta siirtyi työntekijöitä hyvinvointialueelle. Siitä huolimatta kunnan henkilöstökulut kasvoivat. Henkilöstökuluja nosti työmarkkinaratkaisut sekä uusien työntekijöiden palkkaaminen.

Palvelujen ostot olivat yhteensä 4,9 miljoonaa euroa. Vertailua edellisvuoteen ei voida tehdä sillä vuonna 2022 mukana olivat maksut FSHKY:lle sekä KHSHP:lle.

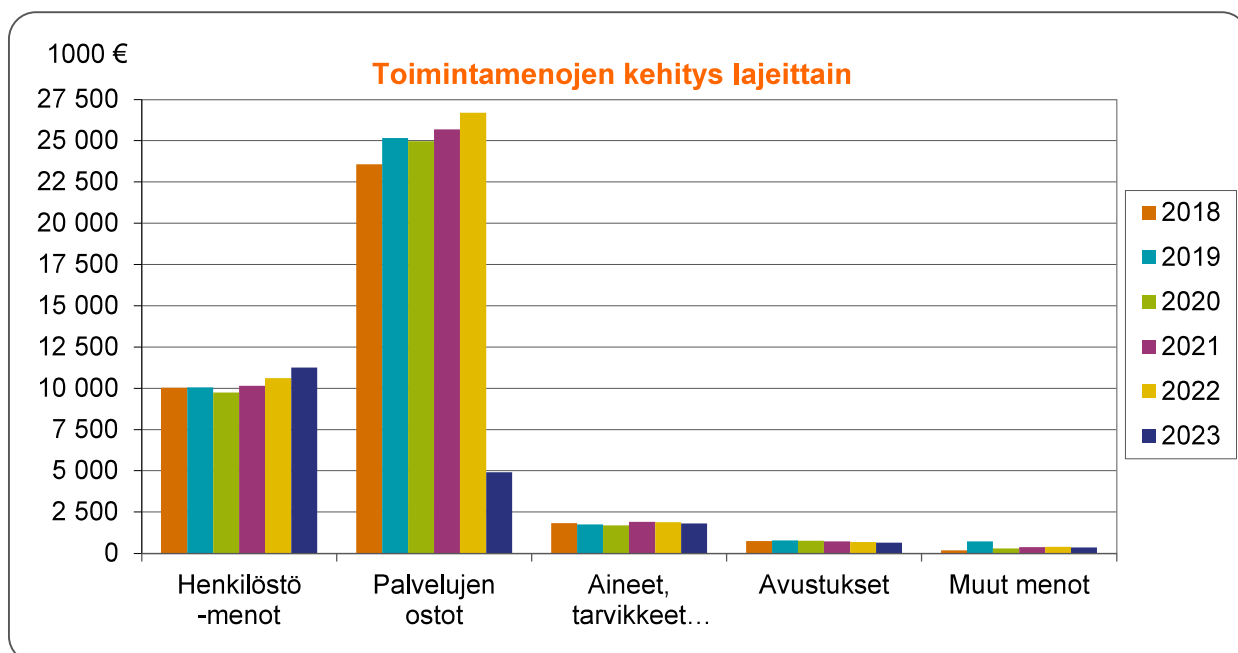
Aine-, tarvike- ja tavara ostoissa oli laskua 4,6 %.

Avustukset laskivat 3,7 %

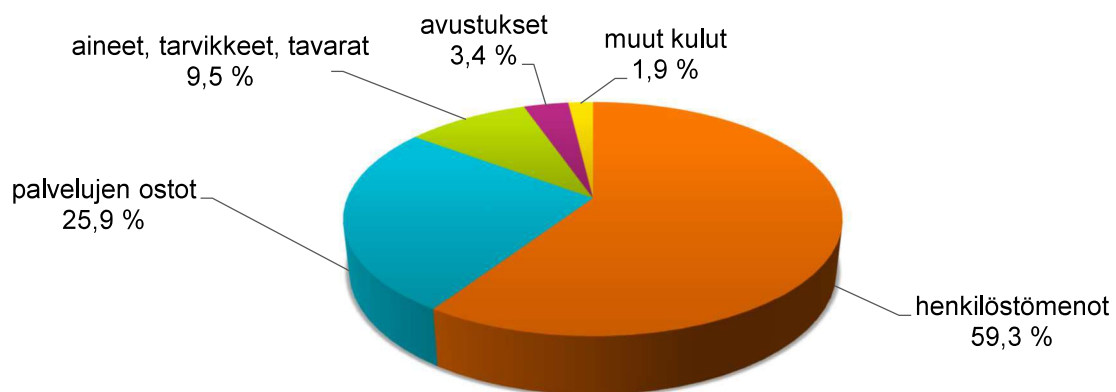
Muut menot kuluryhmän menot nousivat 7,7 % prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna.

Ulkoiset 1000 €	2019	2020	2021	2022	2023	muutos
Henkilöstömenot	10 052	9 743	10 147	10 607	11 262	6,2 %
Palvelujen ostot	25 151	24 957	25 675	26 698	4 909	-81,6 %
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	1 755	1 702	1 903	1 888	1 801	-4,6 %
Avustukset	785	756	719	679	654	-3,7 %
Muut kulut	716	303	379	391	361	-7,7 %
Toimintamenot	38 459	37 460	38 823	40 264	18 987	-52,8%

Henkilöstömenojen kehitystä arvioidaan tarkemmin henkilöstökertomuksessa 2023

Toimintamenojen jakaantuminen

2.2 Rahoituslaskelma ja sen tunnusluvut

Toiminnan rahoitusta tilikauden aikana tarkastellaan rahoituslaskelman ja siitä laskettavien tunnuslukujen avulla.

Vuosikate muodostui merkittävästi positiiviseksi. Vuosikate mittaa tulorahoituksen ja toimintakulujen erotusta ja vuosikate kertoo kuinka paljon rahaa jää investointeihin ja lainojen lyhennyksiin. Vuonna 2023 alkuvuonna maksettiin lyhytaikaiset lainat pois, 1,0 milj. euroa, ja niitä nostettiin syksyllä 3,0 milj. euroa investointien maksamiseen, nettomuutos +2,0 milj. euroa. Vuoden aikana lyhennettiin pitkäaikaisia lainoja 0,61 miljoonalla eurolla.

Helmikuussa 2024 kunta nosti 6,0 miljoonaa euroa pitkäaikaista lainaa.

RAHOITUSLASKELMA	2023	2022
<i>Ulkoiset</i>	1 000 €	1 000 €
Toiminnan rahavirta		
Vuosikate	3 857	5 216
Satunnaiset erät		
Tulorahoituksen korjaukset	-34	-48
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-6 592	-3 348
Rahoitusosuudet investointeihin	584	220
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	47	77
Toiminnan ja investointien rahavirta	-2 137	2 117
Rahoituksen rahavirta		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten vähennys		
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys		
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-610	-860
Lyhytaikaisten lainojen muutos	2 000	-1 800
Oman pääoman muutokset		
Muut maksuvalmiuden muutokset	821	-510
Rahoituksen rahavirta	2 212	-3 170
RAHAVAROJEN MUUTOS	75	-1 053
Kassavarat 31.12.	1 497	1 422
Kassavarat 1.1.	1 422	2 475

Rahoituslaskelman tunnusluvut	2019	2020	2021	2022	2023
Toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä 5 vuodelta, 1 000 €	-1 727,2	512,5	2283,4	4 048	2 900
Investointien tulorahoitus, %	-36,9	340,9	343,6	166,7	64,20
Lainanhoitokate	-0,8	3,6	3,5	5,9	5,8
Laskennallinen lainanhoitokate		2,7	3,3	8,5	4,8
Kassan riittävyys, pv	6,2	15,8	22,2	11,7	20,8
Asukasmäärä	6 018	6021	5 969	5 879	5 845

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, 1.000 euroa

= Toiminnan ja investointien rahavirta - välituloksen tilinpäätösvouden ja neljän edellisen vuoden kertymä (rahoituslaskelmasta)

Investointien omarahoitusvaatimus täyttyy, jos kertymä viimeksi päättyneenä tilinpäätösvoonna on positiivinen. Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä ei saisi muodostua pysyvästi negatiiviseksi.

Investointien tulorahoitus, %:

= $100 \times \text{Vuosikate} / \text{Investointien omahankintameno}$

Investointien tulorahoitusprosentti osoittaa, kuinka suuri osa investoinneista on rahoitettu vuosikatteella.

Lainanhoitokate:

= $(\text{Vuosikate} + \text{Korkokulut}) / (\text{Korkokulut} + \text{Lainanlyhennykset})$

Lainanhoitokate kertoo tulorahoituksen riittävyyden vieraan pääoman korkojen ja lyhennysten maksuun. Tulorahoitus riittää lainojen hoitoon, jos tunnusluku on 1 tai suurempi. Kun tunnusluvun arvo on alle 1, joudutaan vieraan pääoman hoitoon ottamaan lisälainaa, realisoimaan kunnan omaisuutta tai vähentämään rahavaroja. Kunnan lainanhoitokyky on hyvä, kun tunnusluvun arvo yli 2, tyydyttävä kun tunnusluku on 1-2 ja heikko kun tunnusluvun arvo jää alle yhden.

Laskennallinen lainanhoitokate:

= $(\text{Vuosikate} + \text{Korkokulut}) / (\text{Korkokulut} + \text{Laskennalliset lainanlyhennykset})$

Tunnusluku kuvaa lainanhoitoon käytettävissä olevan tulorahoituksen ja laskennallisten lainanlyhennysten sekä korkojen suhdetta eli kykyä hoitaa lainoista aiheutuvia velvoitteita.

Kassan riittävyys (pv):

= $365 \text{ pv} \times \text{Rahavarat } 31.12. / \text{Kassasta maksut tilikaudella}$

Tunnusluku ilmaisee, monenko päivän kassasta maksut voidaan kattaa kunnan rahavaroilla.

2.3 Tase ja sen tunnusluvut

TASE	2023	Avaava
VASTAAVAA	1 000 €	tase 2023
		1 000 €
PYSYVÄT VASTAAVAT	38 553	35 063
AINEETTOMAT HYÖDYKKEET	8	19
Tietokoneohjelmistot	3	7
Muut pitkävaikutteiset menot	5	12
AINEELLISET HYÖDYKKEET	30 098	26 585
Maa- ja vesialueet	4 405	4 190
Rakennukset	10 904	12 237
Kiinteät rakenteet ja laitteet	8 987	7 172
Koneet ja kalusto	403	521
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	5 399	2 465
SIJOITUKSET	8 447	8 459
Osakkeet ja osuudet	8 294	8 306
Muut saamiset	56	56
Muut lainasaamiset	97	97
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	93	90
Valtion toimeksiannot	0	0
Lahjoitusrahastojen erityiskatteet	93	90
VAIHTUVAT VASTAAVAT	2 929	3 237
VAIHTO-OMAISUUS	17	37
Valmiit tuotteet	17	37
SAAMISET	1 415	1 778
Pitkäaikaiset saamiset	119	135
Myyntisaamiset	119	135
Lainasaamiset	0	0
Muut saamiset	0	0
Lyhytaikaiset saamiset	1 295	1 643
Myyntisaamiset	608	756
Lainasaamiset	9	28
Muut saamiset	597	467
Siirtosaamiset	81	392
RAHAT JA PANKKISAAMISET	1497	1422
VASTAAVAA YHTEENSÄ	41 575	38 390

TASE	2023	Avaava
VASTATTAVAA	1 000 €	tase 2023
		1 000 €
OMA PÄÄOMA	28 475	27 039
Peruspääoma	15 469	15 469
Arvonkorotusrahasto	49	49
Muut omat rahastot	1 653	1 653
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	9 868	7 033
Tilikauden ylijäämä	1 437	2 835
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	2 314	2 396
Poistoero	2 264	1 946
Vapaaehtoiset varaukset	50	450
PAKOLLISET VARAUKSET	0	0
Muut pakolliset varaukset	0	0
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	753	762
Valtion toimeksiannot	0	0
Lahjoitusrahastojen pääomat	680	680
Muut toimeksiantojen pääomat	73	82
VIERAS PÄÄOMA	10 033	8 220
Pitkäaikainen	2 462	3 072
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	2 462	3 072
Lainat julkisyhteisöiltä		
Saadut ennakot		
Ostovelat		
Lyhytaikainen	7 571	5 121
Joukkovelkakirjalainat	3 000	1 000
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	610	610
Lainat julkisyhteisöiltä		
Saadut ennakot	27	20
Ostovelat	2 178	1 615
Muut velat	196	169
Siirtovelat	1 561	1 707
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	41 575	38 390

	2019	2020	2021	2022	2023
Omavaraisuusaste, %	63,1	66,4	69,5	76,3	74,1
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	35,9	30,2	25,6	18,0	43,8
Kertynyt ylijäämä (alijäämä), 1 000 €	5 292	6 550	7 033	9 868	11 304
Kertynyt ylijäämä (alijäämä), €/asukas	879	1 088	1 172	1 678	1 939
Lainakanta 31.12., 1000 €	10 256	9 399	7 342	4 682	6 072
Lainakanta 31.12., €/asukas	1 704	1 561	1 230	796	1 038
Lainat ja vuokravastuut 31.12., 1 000 €	10 268	9 407	7 360	4 695	6 087
Lainat ja vuokravastuut, €/asukas	1 706	1 562	1 233	799	1 041
Lainasaamiset 31.12., 1 000 €	97	97	97	97	97
Asukasmäärä	6 018	6021	5 969	5 879	5 845

Taseesta laskettavat tunnusluvut kuvaavat kunnan omavaraisuutta, rahoitusvarallisuutta ja velkaisuutta.

Omavaraisuusaste, %:

$= 100 \times (\text{Oma pääoma} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset}) / (\text{Koko pääoma} - \text{Saadut ennakot})$

Omavaraisuusaste mittaa kunnan vakavaraisuutta, alijäämän sietokykyä ja sen kykyä selviytyä sitoumuksista pitkällä tähtäyksellä. Omavaraisuuden hyvänä tavoitetasona voidaan noin 70 %:n omavaraisuutta, 50 %:n tai sitä alempi omavaraisuusaste merkitsee kuntataloudessa merkittävän suurta velkarasitetta.

Suhteellinen velkaantuneisuus, %:

$= 100 \times (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot}) / \text{Käyttötulot}$

Suhteellinen velkaantuneisuusprosentti kertoo, kuinka paljon kunnan käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun. Se on omavaraisuusastetta käyttökelpoisempi tunnusluku kuntien välisessä vertailussa, koska pysyvien vastaavien hyödykkeiden ikä, niiden arvostus tai poistomenetelmä ei vaikuta tunnusluvun arvoon.

Mitä pienempi tunnusluvun arvo on, sitä paremmat mahdollisuudet kunnalla on selviytyä velan takaisinmaksusta tulorahoituksella.

Kertynyt ylijäämä (alijäämä)

$= \text{edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)} + \text{Tilikauden ylijäämä (alijäämä)}$

Luku osoittaa, paljonko kunnalla on kertynyt ylijäämää tulevien vuosien liikkumavarana, tai paljonko on kertynyt alijäämää, joka on katettava tulevina vuosina.

Kertynyt ylijäämä (alijäämä), €/asukas

$= (\text{edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)} + \text{Tilikauden ylijäämä (alijäämä)}) / \text{Asukasmäärä}$

Luku osoittaa asukaskohtaisen kertyneen ylijäämän tai katettavan kertyneen alijäämän määrän. Asukasmääränä käytetään tilinpäätösvouden päättymispäivän mukaista kunnan asukasmäärää.

Lainakanta 31.12.

$= \text{Vieras pääoma} - (\text{Saadut ennakot} + \text{Ostovelat} + \text{Siirtovelat} + \text{Muut velat})$

Lainakannalla tarkoitetaan korollista vierasta pääomaa.

Lainat €/asukas

= lainakanta / asukasmäärä

Lainat ja vuokravastuut 31.12.,

= Vieras pääoma - (Saadut ennakot + Ostovelat + Siirtovelat + Muut velat) + Vuokra-vastuut

Lainat ja vuokravastuut saadaan lisäämällä lainakantaan vuokravastuiden määrä. Vuokravastuiden määrä huomioidaan liitetiedoissa ilmoitetun mukaisena.

Lainat ja vuokravastuut, euroa/asukas

Asukohtainen tunnusluku lasketaan jakamalla edellä mainittu lainojen ja vastuiden määrä tilinpäätös-
vuoden päättymispäivän mukaisella kunnan asukasmäärällä.

Lainasaamiset 31.12.

= sijoituksiin merkityt jvk –lainasaamiset ja muut lainasaamiset

Lainasaamisilla tarkoitetaan pysyviin vastaaviin merkittyjä antolainoja kunnan omistamien ja muiden yhteisöjen investointien rahoittamiseen

2.4 Kokonaistulot ja –menot

1000 € (ulkoiset)

Tulot	1 000 €	Menot	1 000 €
<i>Toiminta</i>		<i>Toiminta</i>	
Toimintatuotot	4 238	Toimintakulut	18 987
Verotulot	14 430	- Valmistus omaan käyttöön	-4
Valtionosuudet	4 173	Korkokulut	64
Korkotuotot	1	Muut rahoituskulut	
Muut rahoitustuotot	63	Satunnaiset kulut	
Satunnaiset tuotot			
Tulorahoituksen korjauserät		Tulorahoituksen korjauserät	
- Pysyvien vastaavien hyödykkeiden	-34	+/- Pakollisten varausten muutos	
luovutustulot		- Pysyvien vastaavien myyntitappiot	
<i>Investoinnit</i>		<i>Investoinnit</i>	
Rahoitusosuudet investointimenoihin	584	Investointimenot	6 592
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden	47		
luovutustulot			
<i>Rahoitustoiminta</i>		<i>Rahoitustoiminta</i>	
Antolainasaamisten vähennys		Antolainasaamisten lisäykset	
Pitkäaikaisten lainojen lisäys		Pitkäaikaisten lainojen vähennys	610
Lyhytaikaisten lainojen lisäys	2 000	Lyhytaikaisten lainojen vähennys	
Kokonaistulot yhteensä	25 502	Kokonaismenot yhteensä	26 249

2.5 Kuntakonsernin toiminta ja talous

2.5.1 Yhdistelmä konsernitilinpäätökseen sisällyvistä yhteisöistä

Kunnan, joka tytäryhteisöineen muodostaa kuntakonsernin, tulee laatia ja sisällyttää tilinpäätökseensä konsernitilinpäätös. Konsernitilinpäätös laaditaan konserniyhteisöjen taseiden ja tuloslaskelmien sekä niiden liitetietojen yhdistelmänä. Konsernitilinpäätökseen sisällytetään lisäksi konsernin rahoituslaskelma, jossa annetaan selvitys kuntakonsernin varojen hankinnasta ja niiden käytöstä tilikauden aikana.

Konsernitilinpäätöksen tavoitteena on selvittää ne varat, velat ja vastuut, joihin kunnalla on omistajuuteen tai sopimukseen perustuvaa määräysvaltaa.

Tilikauden konsernitilinpäätökseen yhdistellään tytäryhteisö:

Kiinteistö Oy Tammelan Vuokra-asunnot

Seuraavat kuntayhtymät:

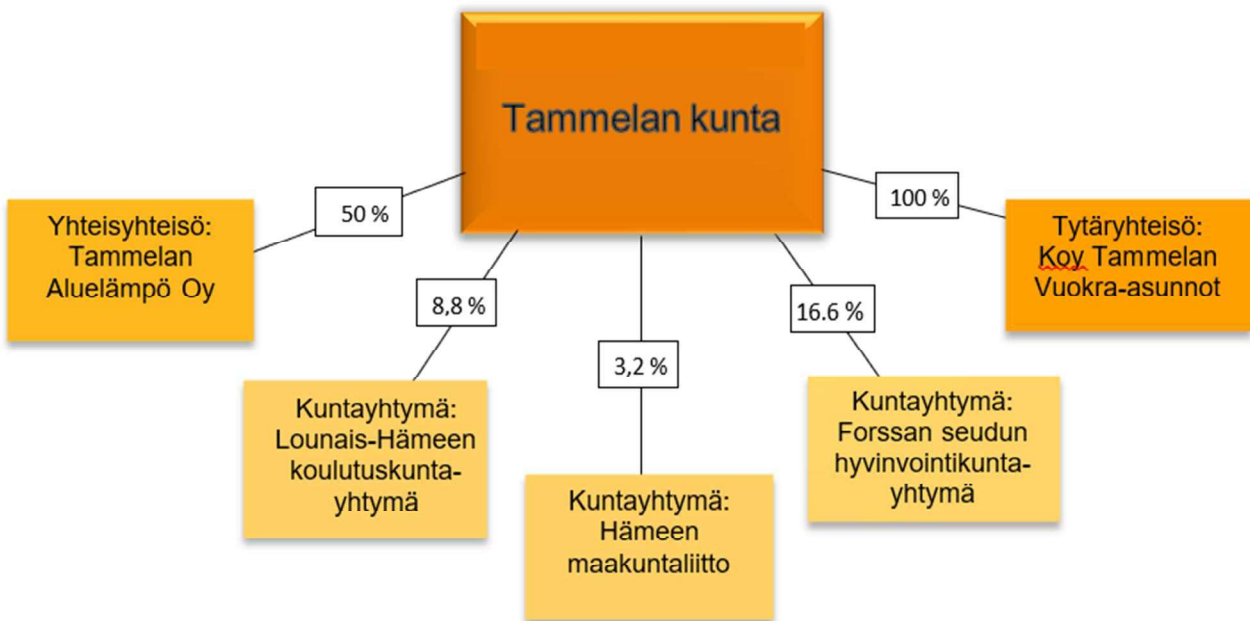
Lounais-Hämeen koulutus kuntayhtymä

Hämeen maakuntaliitto, kuntayhtymä

Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä

Sekä yhteisyhteisö:

Tammelan Aluelämpö Oy

2.5.2 Konsernitilinpäätös ja sen tunnusluvut

Konsernin tuloslaskelma

TULOSLASKELMA	2023	2022
	1 000 €	1 000 €
Toimintatuotot	6 054	28 685
Toimintakulut	-21 247	-65 321
Osuus osakkuusyhteisön voitosta/tappiosta	-22	-16
Toimintakate	-15 214	-36 652
Verotulot	14 431	26 505
Valtionosuudet	5 342	15 326
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	12	1
Muut rahoitustuotot	68	91
Korkokulut	-141	-84
Muut rahoituskulut	-4	-2
Vuosikate	4 493	5 185
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-3 050	-3 191
Arvonalentumiset		
Satunnaiset erät		
Tilikauden tulos	1 442	1 994
Tilinpäätössiirrot	-3	-22
Vähemmistöosuudet		
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	1 439	1 971

Konsernituloslaskelman tunnusluvut

	2019	2020	2021	2022	2023
Toimintatuotot/toimintakulut, %	43,0	43,8	44,2	43,9	28,5
Vuosikate/ poistot, %	9,5	144,1	112,3	162,50	147,3
Vuosikate, €/asukas	45,5	673,7	677,7	882,0	768,7
Asukasmäärä	6 018	6 021	5 969	5 879	5 845

Konsernin toiminta prosentti toimintakuluista (%):

$$= 100 \times \text{Toimintatuotot} / \text{Toimintakulut}$$

Tunnusluku kuvaa maksurahoituksen osuutta toimintamenoista.

Konsernin vuosikate prosenttia poistoista (%):

$$= 100 \times \text{Vuosikate} / \text{Poistot}$$

Konsernin vuosikate €/asukas:

Konsernikohtainen tavoitearvo saadaan jakamalla keskimääräinen vuotuinen investointitaso emokunnan asukasmäärällä.

Konsernin rahoituslaskelma

1 000 €		
RAHOITUSLASKELMA	2023	2022
	1 000 €	1 000 €
Toiminnan rahavirta		
Vuosikate	4 493	5 185
Satunnaiset erät	-1	
Tulorahoituksen korjauserät	-12	-44
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-6 718	-4 040
Rahoitusosuudet investointeihin	584	220
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustuotot	50	151
Toiminnan ja investointien rahavirta	-1 603	1 471
Rahoituksen rahavirta		
Antolainojen muutokset		
Antolainasaamisten lisäykset		-1
Antolainasaamisten vähennykset		2
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys		939
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-892	-1 249
Lyhytaikaisten lainojen muutos	2 000	-1 800
Oman pääoman muutokset	0	-1
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääoman muutos	-179	12
Vaihto-omaisuuden muutos	14	41
Saamisten muutos	2 428	-656
Korottomien velkojen muutos	-1 478	590
Rahoituksen rahavirta	1 893	-2 123
RAHAVAROJEN MUUTOS	289	-652
Rahavarat 31.12.	1 911	2 225
Rahavarat 1.1.	1 622	2 877
Rahavarojen muutos	289	-652

Konsernin rahoituslaskelman tunnusluvut

	2019	2020	2021	2022	2023
Investointien tulorahoitus, %	13,3	319,2	274,7	135,7	73,3
Toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä 5 vuodelta, 1 000 €	-2 655	738	2 984	4 787	7 211,1
Lainanhoitokate	0,3	3,1	3,1	4,0	4,5
Laskennallinen lainanhoitokate	-	2,1	2,5	3,8	3,3
Kassan riittävyys, pv	6,0	12,0	16,2	11,5	24,1

Konsernin investointien tulorahoitus (%):

= $100 \times \text{Vuosikate} / \text{Investointien omahankintameno}$

Tunnusluku osoittaa tulorahoituksen osuuden investointien omahankintamenosta.

Konsernin toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä 5 vuodelta, €

= *Toiminnan ja investointien rahavirta – välituloksen tilinpäätösvuoden ja neljän edellisen vuoden kertymä (rahoituslaskelmasta)*

Konsernin lainanhoitokate:

= $(\text{Vuosikate} + \text{Korkokulut}) / (\text{Korkokulut} + \text{Lainanlyhennykset})$

Tunnusluku osoittaa konsernin tulorahoituksen riittävyyden vieraan pääoman korkojen ja lyhennysten maksuun.

Laskennallinen lainanhoitokate:

= $(\text{Vuosikate} + \text{Korkokulut}) / (\text{Korkokulut} + \text{Laskennalliset lainanlyhennykset})$

Tunnusluku kuvaa lainanhoitoon käytettävissä olevan tulorahoituksen ja laskennallisten lainanlyhennysten sekä korkojen suhdetta eli kykyä hoitaa lainoista aiheutuvia velvoitteita.

Konsernin kassan riittävyys:

= $365 \text{ pv} \times \text{Rahavarat } 31.12. / \text{Kassasta maksut tilikaudella}$

Tunnusluku osoittaa, monenko päivän kassasta maksut voidaan kattaa konsernin kassavaroilla.

Konsernin tase

TASE	2023	Avaava tase
VASTAAVAA	1 000 €	2023
		1 000 €
PYSYVÄT VASTAAVAT	41 800	40 739
Aineettomat hyödykkeet	13	114
Aineettomat oikeudet	8	100
Muut pitkävaikutteiset menot	6	15
Aineelliset hyödykkeet	38 885	37 601
Maa- ja vesialueet	4 686	4 503
Rakennukset	19 277	21 904
Kiinteät rakenteet ja laitteet	9 017	7 210
Koneet ja kalusto	502	709
Muut aineelliset hyödykkeet	5	5
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	5 399	3 271
Sijoitukset	2 902	3 522
Osakkuusyhteisöosuudet		2
Muut osakkeet ja osuudet	2 843	3 456
Muut lainasaamiset		3
Muut saamiset	59	61
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	197	194
VAIHTUVAT VASTAAVAT	5 265	8 181
Vaihto-omaisuus	48	116
Saamiset	3 305	5 840
Pitkäaikaiset saamiset	119	136
Lyhytaikaiset saamiset	3 186	5 704
Rahoitusarvopaperit	1	1
Rahat ja pankkisaamiset	1 911	2 224
VASTAAVAA YHTEENSÄ	47 262	49 611

TASE	2023	Avaava tase
VASTATTAVAA	1 000 €	2023 1 000 €
OMA PÄÄOMA	31 704	30 196
Peruspääoma	15 469	15 469
Säätiöiden ja yhdistysten peruspääoma	4	4
Arvonkorotusrahasto	83	83
Muut omat rahastot	1 715	1 715
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	12 993	10 953
Tilikauden ylijäämä	1 439	1 971
VÄHEMMISTÖOSUUDET	3	6
PAKOLLISET VARAUKSET		
Muut pakolliset varaukset		65
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	905	1 083
VIERAS PÄÄOMA	14 650	18 261
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	6 160	8 615
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	67	71
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	3 884	1 943
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	4 539	7 632
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	47 262	49 611

Konsernitaseen tunnusluvut

	2019	2020	2021	2022	2023
Omavaraisuusaste, %	52,0	54,8	57,2	60,5	67,2
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	38,0	34,1	29,7	25,8	56,3
Kertynyt ylijäämä (alijäämä), 1 000 €	9 296	10 525	10 958	12 925	14 402
Kertynyt ylijäämä (alijäämä), €/asukas	1 545	1 748	1 835	2 198	2 469
Konsernin lainakanta 31.12., 1000 €	15 958	14 843	12 668	10 558	10 041
Konsernin lainat, €/asukas	2 651	2 565	2 122	1 795	1 718
Lainat ja vuokravastuut 31.12., 1000 €	16 365	14 908	13 590	11 082	10 178
Lainat ja vuokravastuut, €/asukas	2 719	2 476	2 277	1 885	1 741
Konsernin lainasaamiset 31.12., 1000 €	4	4	3	3	-

Konsernin omavaraisuusaste (%):

= $100 \times (\text{Oma pääoma} + \text{Vähemmistöosuus} + \text{Konsernireservi} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset}) / (\text{Koko pääoma} - \text{Saadut ennakot})$

Omavaraisuusaste mittaa konsernin vakavaraisuutta, alijäämään sietokykyä ja sen kykyä selviytyä sitoumuksista pitkällä tähtäyksellä.

Konsernin suhteellinen velkaantuneisuus (%):

= $100 \times (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot}) / \text{Käyttötulot}$

Tunnusluku kertoo, kuinka paljon konsernin käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun.

Konsernin kertynyt yli/alijäämä (€)

= $\text{Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)} + \text{Tilikauden ylijäämä (alijäämä)}$

Luku osoittaa, paljonko konsernilla on kertynyttä ylijäämää tulevien vuosien liikkumavarana, taikka paljonko on kertynyttä alijäämää. Tunnusluku kertovat konsernitalouden tasapainon

Konsernin kertynyt yli/alijäämä €/asukas

= $\text{Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)} + \text{Tilikauden ylijäämä (alijäämä)} / \text{Asukasmäärä}$

Luku osoittaa konsernin asukaskohtaisen kertyneen ylijäämän tai katettavan kertyneen alijäämän määrän.

Konsernin lainakanta 31.12.

= $\text{Vieras pääoma} - (\text{Saadut ennakot} + \text{Ostovelat} + \text{Siirtovelat} + \text{Muut velat})$

Konsernin lainakannalla tarkoitetaan korollista vierasta pääomaa. Lainakantaan lasketaan tällöin koko vieras pääoma vähennettynä saaduilla enakoilla sekä osto-, siirto- ja muilla veloilla.

Konsernin lainat €/asukas

= $\text{konsernin lainakanta} / \text{kunnan asukasmäärä}$

Lainat ja vuokravastuut 31.12.

= $\text{Vieras pääoma} - (\text{Saadut ennakot} + \text{Ostovelat} + \text{Siirtovelat} + \text{Muut velat}) + \text{Vuokra-vastuut}$

Lainat ja vuokravastuut saadaan lisäämällä konsernin lainakantaan vuokravastuiden määrä. Vuokravastuiden määrä huomioidaan konsernitilinpäätöksen liitetiedoissa ilmoitetun mukaisena.

Konsernin lainat ja vuokravastuut, euroa/asukas

Asukaskohtainen tunnusluku lasketaan jakamalla edellä mainittu lainojen ja vastuiden määrä tilinpäätösvouden päättymispäivän mukaisella kunnan asukasmäärällä.

Konsernin lainasaamiset 31.12.

= $\text{Sijoituksiin merkityt jvk -lainasaamiset ja muut lainasaamiset}$

Lainasaamisilla tarkoitetaan pysyviin vastaaviin merkittyjä antolainoja konsernin omistamien ja muiden yhteisöjen investointien rahoittamiseen.

2.5.3 Kuntakonsernin tulevaisuuden näkymät

Forssan Seudun Hyvinvointikuntayhtymä (FSHKY) oli toiminnassa vuonna 2023 vaikka sote-palvelut siirtyivät Oma Hämeelle vuoden alusta. FSHKY toimi vuokranantajana Oma Hämeelle ja vuoden aikana selvitettiin kuntayhtymän purkua. Alkuvuodesta 2024 kuntayhtymä on purettu. Kuntayhtymän purkamisella on vaikutuksia kuntiin, mm. kirjanpidollinen tappio tulee rasittamaan kuntien 2024 tuloksia. Purkautumisen yhteydessä terveyskeskukset siirtyvät kuntiin, jolloin kunnista tulee vuokranantaja niissä tuotettavien sote-palveluiden osalta.

Kuntakonsernin merkittävimmät organisaatiot ovat Lounais-Hämeen koulutuskuntayhtymä, tytäryhtiö Koy Tammelan Vuokra-asunnot ja osakkuusyhtiö Tammelan Aluelämpö Oy.

Koy Tammelan Vuokra-asunnoilla on taseessaan merkittävästi velkaa, 4,07 miljoonaa euroa. Yhtiön tuloskehitys on kuitenkin viime vuosina ollut varsin tyydyttävää. Vuonna 2023 yhtiö lyhensi lainojaan suunnitelmien mukaisesti 281 734 eurolla.

Osana vesihuoltotoiminnan kehittämistä, Tammelassa tullaan todennäköisesti perustamaan vesihuollon yhtiö, johon kunnan muut vesihuolto-yhtiöt liitetään.

3 TILIKAUDEN TULOKSEN KÄSITTELY JA TALOUDEN TASAPAINOTTAMIS-TOIMENPITEET

3.1 Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet

Kunnanhallituksen on Kuntalain 115 §:n mukaan tehtävä toimintakertomuksessa tai sen antamisen yhteydessä esitys tilikauden tuloksen käsittelystä sekä talouden tasapainottamista koskevista toimenpiteistä.

Tilikauden tuloksella tarkoitetaan kunnan tuloslaskelman tulosta ennen varauksia ja rahastosiirtoja.

Tilikauden tulos on 1 353 831,51 euroa ylijäämäinen. Kunnanhallitus esittää tilikauden tuloksen käsittelystä seuraavaa:

- puretaan Porras – Riihivalkama vesilinja –hankkeen investointivaraus 400 000 € ja tehdään samansuuruinen poistoeron lisäys
- tuloutetaan tehtyjä poistoeroa 82 797,47 euroa
- tilikauden ylijäämä 1 436 628,98 euroa kirjataan taseen omaan pääomaan kohtaan tilikauden yli/-alijäämä.

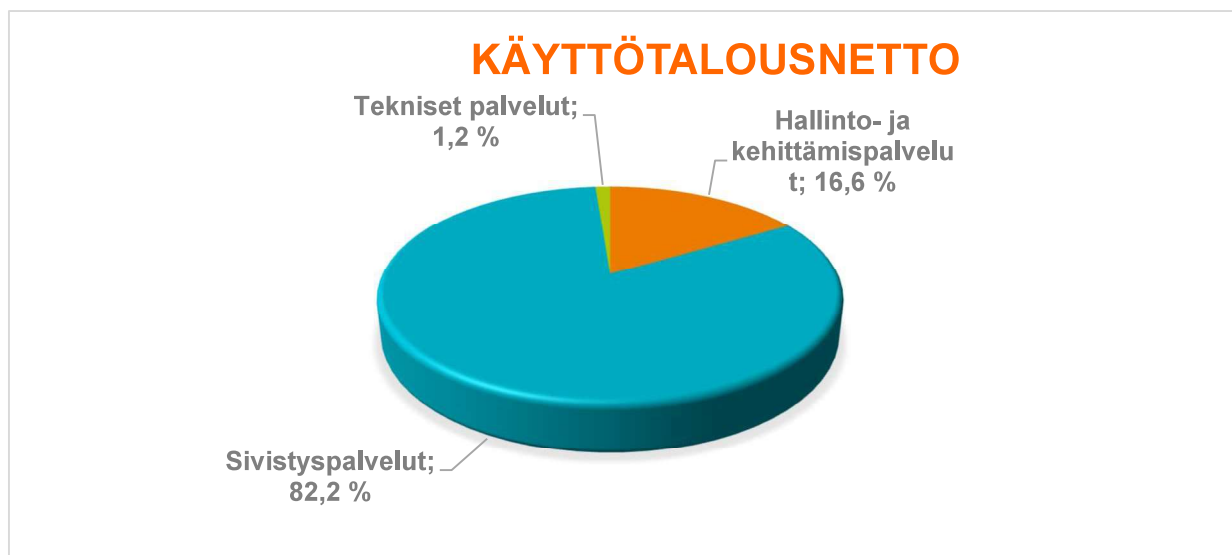
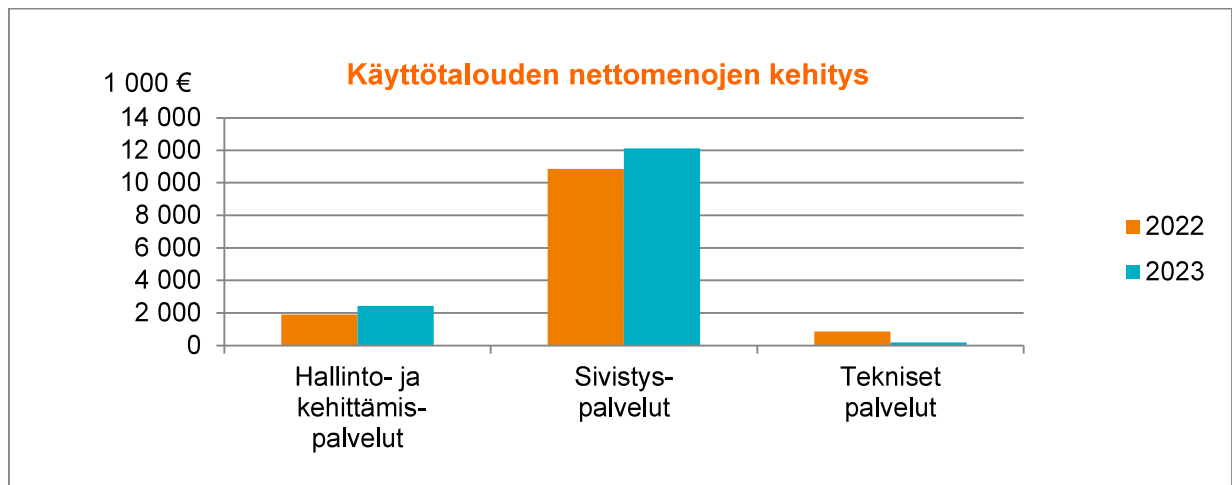

4 TOIMINNAN JA TALOUDEN TOTEUTUMINEN

4.1 Tavoitteiden toteutuminen

Käyttötalousnetto, kehitys palvelualueittain, 1 000 €

	2022	2023	muutos
Hallinto- ja kehittämisspalvelut	1 913	2 443	27,7 %
Sivistyspalvelut	10 863	12 119	11,6 %
Tekniset palvelut	863	183	-78,8 %
Käyttötalous yhteensä	13 640	14 746	8,1 %

4.2 Toiminnan toteutuminen

4.2.1 Hallinto- ja kehittämispalvelut

Hallinnon ja talouden palvelualue

Hallinnon ja talouden palvelualue tukee kunnan luottamushenkilö- ja virkamiesjohtoa sekä luo edellytykset hallintokunnille mahdollisimman sujuvaan toimintaan tarjoamalla hallinto-, toimisto- ja asiakaspalveluja sekä kehittämällä yhdessä hallintokuntien kanssa kunnan organisaatiota, toimintoja ja johtamista. Hallinnon ja talouden palvelualueen budjettiin kuuluu vaalit, tarkastus, etsivän seniorityön hanke, kiintiöpakolaiset, kotouttaminen, hyte-työ, ympäristöterveydenhuolto, hallinto, henkilöstöpalvelut, talous-, toimisto- ja ICT-palvelut.

Taloushallinto vastaa kunnan taloustoimen ja tietohallinnon sekä niiden osatekijöiden jatkuvasta kehittämistyöstä ja kouluttaa sekä tukee muita hallintokuntia talouteen liittyvissä asioissa. Taloushallinnon osalta on tullut vastaan tarve uudistaa taloushallinnon järjestelmä. Nykyinen järjestelmä on kallis, hidas ja sisältää paljon manuaalista työtä sekä on epäkäytännöllinen ja toimintavarmuudessa on haasteita. Vuoden 2023 aikana kunta kilpailutti taloushallintojärjestelmän. Kilpailutus ei tuottanut riittävää tulosta ja hankinta keskeytettiin. Vuoden 2024 alusta on aloitettu uuden taloushallintojärjestelmän pilotointi, tavoitteena saada vuoden 2026 alusta alkaen merkittävästi edullisempi, toimintavarmempi ja käyttäjäystävällisempi järjestelmä.

Toiminta vuonna 2023:

Valtuusto kokoontui vuoden 2023 aikana yhteensä 7 kertaa. Varsinaisten kokousten lisäksi valtuustolle järjestettiin valtuustoseminaari huhtikuussa. Seminaarin aiheena oli kuntastrategian päivitystyö. Kuntastrategia 2023—2030 hyväksyttiin kesäkuun valtuustossa. Tammikuussa valtuusto hyväksyi uuden yhtenäiskoulun suunnitelmat ja päätti aloittaa rakennusluvan hakemisen pääsuunnittelijan johdolla sekä valtuutti teknisen johtajan yhdessä rakennuttajakonsultin kanssa valmistelemaan urakkakilpailutuksen aloittamisen vuoden 2023 alkupuolella. Toukokuussa valtuusto hyväksyi kokonaiskustannusarvion yhtenäiskoulun rakentamiseksi ja päätti, että rakentaminen aloitetaan suunnitelmien mukaisesti ennen koulun syyslukukauden 2023 alkua.

Kesäkuussa valtuusto käsitteli Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän perussopimuksen muuttamista ja päätti, että perussopimuksen § 3 muutetaan muotoon ”Kuntayhtymän tehtävänä on omistaa, ylläpitää, hallita ja vuokrata kiinteistöjään mm. sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa varten sekä tuottaa tähän läheisesti liittyviä teknisiä, kunnossapitoon liittyviä ja muita vastaavia tukipalveluja vuokralaisilleen.” Kesäkuussa valtuusto päätti myös, että vuoden 2025 vaaleista alkaen Tammelan kunta muodostaa yhden äänestysalueen. Syyskuussa valtuusto päätti käynnistää hallihankkeen Kaukjärven teollisuusalueen kehittämiseksi sekä hyväksyi TyöHämeen kuntien yhteistoimintasopimuksen ja TyöHämeen järjestämissuunnitelman.

Joulukuun valtuuston kokous 11.12. toteutettiin juhlavaluustona Tammela 600 -hengessä. Juhlapuhujana toimi Kuntaliiton strategiayksikön erityisasiantuntija Ville Nieminen. Kokouksessaan valtuusto päätti irtisanoa seudullisen rakennusvalvonnan ja ympäristönsuojelun sopimuksen päättymään, mutta edellytti maaliskuun 2024 loppuun mennessä lisäneuvotteluja sopimuskuntien välillä, jotta rakennusvalvonnan ja ympäristönsuojelun sopimuksessa kaikkien sopimuskuntien erityispiirteet/erityistarpeet otetaan tasapuolisesti huomioon. Valtuusto päätti myös Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän purkamisesta ja hyväksyi purkusopimusluonnoksen.

Kunnanhallitus kokoontui vuoden 2023 aikana yhteensä 18 kertaa. Helmikuussa kunnanhallitus päätti aloittaa Liesjärven ranta-asemakaavamuutoksen laatimisen esitetyille kiinteistöille sekä hyväksyi osallis-

tumis- ja arviointisuunnitelman Kydön asuinalueen kaavoitustyön pohjaksi. Lisäksi kunnanhallitus hyväksyi helmikuussa kotoutumispalvelujen seudullista järjestämistä koskevan yhteistyösopimuksen. Maaliskuussa kunnanhallitus käytti option muuttaa Kuntalaskenta Oy:n määräaikaisen, palkanlaskentapalveluita koskevan sopimuksen toistaiseksi voimassa olevaksi 1.12.2023 alkaen. Huhtikuun kokouksessa kunnanhallitus päätti käyttää palveluliikenteen yhden vuoden option ajalle 1.8.2023-31.7.2024.

Toukokuussa kunnanhallitus teki valinnat yhtenäiskoulun urakoitsijoiden osalta (rakennus-, sähkö-, ilmanvaihto-, putki- ja automaatiourakat). Kesäkuussa kunnanhallitus päätti ottaa käyttöön työsuhdetöiden kypyräedun siten, että ohjeistus laaditaan alkusyksystä virkamiestyönä. Etu päätettiin ottaa käyttöön, kun kaikki suunnitelmat ovat valmiina. Oikeus polkupyöräetuun on vakituisilla ja määräaikaisilla työntekijöillä koeajan jälkeen. Lokakuussa kunnanhallitus päätti hankkia työterveyspalvelut Tammelan kunnan henkilöstölle Suomen Terveystalo Oy:ltä ajalle 1.1.2024—31.12.2026. Marraskuussa kunnanhallitus antoi lausunnon Kanta-Hämeen hyvinvointialueen palveluverkkoselvitykseen. Lausunnossa mainittiin mm., että digitaalisten palvelujen edistäminen tulee perustua realistiseen katsantoon, jossa huomioidaan se tosiasia, että kaikilla kuntalaisilla ei ole mahdollisuutta hyödyntää digitaalista palveluvalikoimaa. Heille palvelujen saaminen lähellä olevalta terveysasemalta on välttämätöntä.

Vuoden 2023 aikana järjestettiin yhdet vaalit eli eduskuntavaalit huhtikuussa.

Hallintopalveluissa päivitettiin käytössä oleva asianhallintajärjestelmä uusimpaan versioon. Samoin sähköinen kokousjärjestelmä päivitettiin uusimpaan versioon. Tiedonohjaussuunnitelman päivittämistä on jatkettu omana työnä.

Me Tammelat -kehityshanke käynnistyi toden teolla vuoden 2023 alusta, vaikka vuoden 2022 puolella järjestettiin jo Kick Off -tilaisuuksia. Kehityshankkeessa hallinnon ja talouden palvelualueen henkilökunta muodosti toisen pilottiryhmistä. Vuoden aikana työstettiin käyttöön yhteiset pelisäännöt sekä palvelukäytännöt, jotka hallinnon ja talouden palvelualueen lisäksi ovat koko viraston käytössä. Me Tammelat -kehityshankkeen fasilitaattorit ryhmään kuului hallinnon ja talouden palvelualueelta hyvinvointikoordinaattori, henkilöstöpäällikkö ja hallintopäällikkö. Kehityshankkeeseen sisältyi myös kunnan johtoryhmälle järjestetyt omat tilaisuudet.

Kuntastrategian jalkautustyöpaja järjestettiin 27.9. ja siinä oli osallistujia jokaiselta palvelualueelta. Hallinnon ja talouden palvelualueen henkilöstölle järjestettiin 5.10. arvokeskustelu, mikä suoritettiin fasilitoiden. Fasilitaattoreina toimivat henkilöstöpäällikkö ja hallintopäällikkö, jotka myös suorittivat tilaisuudessa syntyneen materiaalin perusteella ”Arvotaulun” henkilöstön käyttöön.

Tietosuojaan liittyviä asioita on lähdetty edistämään. Alkuvuonna 2023 kuntaan nimettiin tietosuojaryhmä, jonka toiminta aloitettiin tietosuojaan liittyvään webinaarisarjaan osallistumalla. Verkkosivuille on tuotettu tekstiä ja ohjeistusta liittyen tietosuojaan ja rekisteröityjen oikeuksiin. Lisäksi on laadittu lomakkeita rekisteröityjen oikeuksiin liittyen. Vuoden 2023 lopussa laadittiin tietosuoja vuosikello vuodelle 2024.

Kotouttaminen

Kotouttamisen osalta Tammelan kotouttamispalveluja on tuottanut Forssan kaupungin Kotouttamo. Lisäksi kunnan elinvoimakoordinaattori auttaa kunnassa asuvia vieraskielisiä. Vuonna 2023 Tammelan kunnan maksuosuus Kotouttamolle oli 30 000 euroa. Kunnan kiintiöpakolaisten osalta kuntaan ei ole tullut uusia henkilöitä vuonna 2023. Muutama on muuttanut kunnasta pois. Tilapäisen suojelun statuksella olevia ukrainalaisia oli alkuvuonna noin 20 mutta määrä väheni merkittävästi vuoden loppua kohti. Vuonna 2023 muutama ukrainalainen sai kuntapaikan ja heitä autettiin virallisissa prosesseissa kuntalaisuuden saamiseksi ja valtion tukien hakemisessa.

Kotouttamisessa on eletty ruohonjuuritason arkea maahanmuuttajien tukena. On ohjattu ja autettu muiden muassa kuntalaisiksi siirtymisen prosessissa, arjen toiminnoissa ja työnhaussa. On järjestetty kansainvälisille korkeakouluopiskelijoille kotouttavaa ja yhteisöllistä aktiviteettia. Yhteistyötä Forssan seudun Kotouttamon kanssa on pyritty kehittämään – työ jatkuu vuoden 2024 puolella. Loppuvuodesta 2023 tehtiin päätös maksuttoman kielivalmennuksen aloittamisesta Tammelassa. Tämä liittyy myös työllistämiseen, sillä kielitaito on yksi este työllistymisessä. Ostopalveluna hankittu valmennus käynnistyi helmikuussa 2024 ja tarjoaa maksutonta suomenkielenvalmennusta 6 tuntia viikossa.

Etsivän senioritoiminnan hanke

Vuosi 2023 oli Etsivän Senioritoimin – hankkeen osalta huomattavan nousujohteinen. Näkyvyyttä on parannettu ja yhteydenotot lisääntyivät vuoden aikana. Kaikille yli 80 vuotta täyttäneille, kotona asuville kuntalaisille (342 kpl) lähetettiin alkuvuodesta tervehdyskirje. Se aktivoi toivotusti senioreita ottamaan yhteyttä. Yhteydenotto on lähes aina johtanut tapaamiseen, jossa ollaan yksilöllisesti päästy miettimään, millainen toiminta palvelisi parhaiten juuri häntä. Kirje julkaistiin myös Tammelassa tapahtuu mainoslehtisessä, joka jaetaan jokaiseen talouteen. Lisäksi hanke on ollut säännöllisesti esillä sosiaalisessa mediassa. Kunnan kotisivuille päivitettiin myös hankkeen osalta oma osio. Paikallislehti teki hankkeesta erinomaisen artikkelin, joka toi toiminnalle lisää näkyvyyttä.

Vapaaehtoisten tarve on lisääntynyt. Kaikki halukkaat on perehdytetty yksilöllisesti mukaan toimintaan. Tällä hetkellä aktiivisia vapaaehtoisystäviä on 19. Heidän panoksensa toimintaan on korvaamaton. Motivaatiosta kertoo sekin, että kaikki halusivat mukaan päivittämään osaamistaan Tampereen apuvälimes-suille. Lähes kaikki on suorittanut myös ea1 kurssin. Koulutuksia toivotaankin lisää ja niitä järjestetään toiveiden mukaisesti.

Tapahtumia ja retkiä on ollut kuukausittain. Esimerkiksi Vanhustenviikolla tapahtumia järjestettiin joka päivälle. Yhteistyö paikallisten yhdistysten kanssa on lisääntynyt huomattavasti. Säännöllistä kerhotoimintaa on päivittäin ja niissä osanottajamäärät vaihtelevat kymmenestä kolmeenkymmeneen osallistujaan. Näin suuriin ryhmiin tarvitaan myös vapaaehtoisten panosta. Saattoavun tarve on myös lisääntynyt ja pyyntöihin on pystytty vastaamaan hyvin. Vinkkejä yksinäisistä vanhuksista tulee muutamia kuukausittain.

Hallinnon ja talouden palvelualue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	73 837	176 873	103 036
Toimintamenot	-2495 137	-2 478 723	16 414
Netto (Toimintakate) yhteensä	-2 421 300	-2 301 850	119 450

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	43 299	9 215	5 554	5 926	5 000

Elinvoiman ja työllisyyden palvelualue

Vuonna 2023 elinvoiman ja työllisyyden palvelualueen menot olivat 467 095 euroa. Merkittävimmät menot koostuivat joukkoliikenteestä, henkilöstökuluista, maksuista Forssan Yrityskehitys Oy:lle, maaseutupalveluista (Someron kaupunki) ja työllistettävien palkoista.

Työllisyyspalvelu (TE-25) uudistus

TE25-uudistusprosessia on aloitettu toden teolla vuonna 2023. Tarkoituksena on valmistella kunnille siirtyviä työllisyysvastuita. Tammela on mukana seitsemän kunnan yhteisessä työllisyysalueessa, jonka vastuukuntana toimii Hämeenlinna. Valmistelutyötä on tehty virkamies- ja työntekijätasolla, päättäjien tiedottamista unohtamatta. Yhteistyö TyöHämeessä on sujunut hyvässä yhteishengessä, tavoitteellisesti ja konkreettisella tasolla. Vuosi 2024 tulee olemaan valmistelujen osalta merkittävä ja tahti kiivas, sillä vastuu työllisyyspalveluista siirtyy kunnille 1.1.2025 alkaen.

Työllisyyden hoito

Työllisyyden saralla on toimittu aktiivisesti. Yhteistyö Oma Hämeen kanssa on tiivistä, sillä Oma Hämeen tuottama kuntouttava työtoiminta toteutetaan Tammelan kunnan tiloissa. Samassa yhteydessä toimii kierrätyskeskus, jonka työntekijät on palkattu työllistämistuin. Vuonna 2024 tulee pohtia kierrätyskeskuksen tulevaisuutta, sillä kunnille ei enää myönnetä palkkatukea. Tämä tarkoittaa sitä, että kierrätyskeskuksen ylläpidosta syntyvät henkilöstökulut nousisivat puolella, kun palkkatukimahdollisuus loppuu.

Tammelan työllisyyden kanssa toimivat tahot alkoivat kokoontua säännöllisesti loppuvuodesta 2023. Tavoitteena on tiiviimpi yhteistyö ja konkreettiset kokeilut työllisyyden edistämiseksi. Näkyvimpanä kokeiluna on alkuvuodesta 2024 käynnistynyt ”kyläpaja” eli Oma Hämeen tuottama ja Tammelan kunnan toteuttama kuntouttavan työtoiminnan palvelu Letkun kylällä.

Tammelan kunta on mukana Forssan seudun työllisyyskosysteemissä, Virta-Verkostossa. Tavoitteena on seudullisen työllisyyden edistäminen ja profiiliin nostaminen.

Elinvoima

Elinvoimakoordinaattori on jalkautumalla pyrkinyt tuomaan työnantajia ja työntekijöitä lähemmäs toisiinsa. Hänen toimintansa yritys- ja työllisyysrajoitusten poikinuksen työntekijöiden ja -hakijoiden törmäyttämistä. Tuloksena on saatu ”mätsättyä” työntekijöitä ja työnantajia. Lisäksi hän sparraa, ohjaa ja tukee yrittäjiä erilaisissa yrittäjyyteen ja yrittämiseen liittyvissä haasteissa.

Kuntamarkkinoinnissa on keskitytty erityisesti sosiaalisen median näkyvyyteen. Uutena on otettu käyttöön TikTok, jossa Tammelan videot ovat saavuttaneet tuhansia katselijoita. Loppuvuodesta 2023 tehtiin myös suunnitelmaa kunnan ulkoisen viestinnän kehittämiseksi. Suunnittelutyö jatkuu vuonna 2024 viestintästrategian merkeissä. Tästä vastuussa on kulttuuri- ja viestintäkoordinaattori.

Maaseutupalvelut

Maaseutupalvelut tuottaa Someron kaupunki. Vuonna 2023 maaseutupalveluissa oli töissä neljä henkilöä. Maaseutupalvelut tuottavat palvelut Somerolle, Forssalle ja Tammelalle. Maaseutupalvelut vastaavat mm. tukihakemusten käsittelystä, tukihakemuksissa avustamisesta, valvonnasta (vuonna 2023 aloitettiin sateliittikuvien käyttö), takaisinperinnästä, hukkakauratarkastukset. Tammelan tukea hakevien tilojen määrä on ollut laskussa. Vuonna 2023 163 kpl, joista kaikki hakemukset sähköisesti.

Elinvoiman ja työllisyyden palvelu- alue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	65 000	64 285	-715
Toimintamenot	-546 034	-467 095	78 939
Netto (Toimintakate) yhteensä	-481 034	-402 809	78 225

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	3	3	10	2	0

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kunnan lakisääteinen tehtävä. Sen tavoitteena on lisätä kuntalaisten hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä ehkäistä sairauksia ja syrjäytymistä ja vahvistaa osallisuutta. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ja toteutukseen osallistuvat kaikki kunnan eri toimialat. Tammelan kunnassa toimii laaja hyvinvointiryhmä, johon kuuluu eri hallinnonalojen edustajia.

Mennyt vuosi oli Tammelan kunnan vuosien 2022-2025 hyvinvointikertomuksen ja –suunnitelman toinen toteutusvuosi. Vuonna 2023 toimi kolme matalankynnyksen harrastusryhmää: äijäryhmä, sähly, lentopallo. Tasapainokoulu yli 65-vuotiaille järjestettiin Tammelan kylillä.

Tavoitteena oli tukea asukkaita ottamaan vastuuta hyvinvoinnistaan ja kannustaa tekemään pieniä tekoja hyvinvointinsa eteen mm. liikunnan, luonnon ja kulttuurin parissa. Hyvinvointikortti vakiintui keinoksi tähän. Tavoitteeseen liittyen myös järjestettiin eri toimijoiden kanssa yhteistyössä hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä tapahtumia kuten perhelauantai Saaren kansanpuistossa. Lapsen oikeuksien viikon teema oli lapsen oikeus hyvinvointiin ja viikon päätapahtumana oli Pia Penttalan luento aiheella vahva ja ihana vanhemmuus, tapahtumaan oli vapaa pääsy.

Laajassa hyvinvointiryhmässä oli edustettuna nuorisovaltuusto ja vanhusneuvosto. Toimintaa Tammelan yksinäisille vanhuksille –hankkeen toiminta jatkui nimellä Etsivän seniortoiminnan hanke.

4.2.2 Sivistyspalvelut

Varhaiskasvatuksen palvelualue

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuspalveluiden tehtävänä on tarjota laadukasta varhaiskasvatusta ja esiopetusta alle kouluikäisille lapsille. Jokaisella lapsella on subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen.

Tammelassa on kolme päiväkotiä. Kirkonkylässä toimii Päiväkoti Taikatassu, jossa on varhaiskasvatuspaikkoja 1-6-vuotiaille, esiopetuspaikkoja 6-vuotiaille ja luontoliikuntaryhmiä liikuntapuistossa 5-6-vuotiaille. Riihivalkamassa toimii Tammitarhan päiväkoti, jossa on varhaiskasvatuspaikkoja 1-6-vuotiaille, esiopetusta 6-vuotiaille ja vuorohoitopalvelua. Portaassa on Portaan päiväkoti, jossa on varhaiskasvatuspaikkoja 1-6-vuotiaille ja esiopetuspaikkoja 6-vuotiaille. Perhepäivähoitoa on tarjolla Riihivalkamassa, Kydössä, Kaukjärvellä ja Lamalassa. Kunnassa on tarjolla lasten kotihoidon tuki ja yksityisen hoidon-tuen kuntalisä. Avoimen varhaiskasvatuksen palveluna järjestetään kesäleikkikenttätoimintaa eri puolilla Tammela.

Varhaiskasvatuksen palvelualue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	319 000	422 703	103 703
Toimintamenot	-3 396 000	-3 509 240	-113 240
Netto (Toimintakate) yhteensä	-3 077 000	-3 086 538	-9 538

Varhaiskasvatuksen määräraharavetta on kasvattanut jatkuva sijaistarve ja lisääntynyt henkilöstötarve erityisen tuen tukitoimiin.

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	163 866	161 361	154 278	3 532	6 129

Suoritteet	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Päiväkodin läsnäolopäivät	29 145	29 365	30 121	29 000	33 358
Päiväkotipaikat	215	204	205	215	218
Perhepäivähoidon läsnäolopäivät	5 356	5 586	4 845	4 300	4846
Perhepäivähoitopaikat	39	38	34	35	35
Muu päivähoito/ lapsia per toimintapäivä	0	0	14	20	12
Muu päivähoito/ toimintapäivät	0	0	14	20	16
Esiopetuksen läsnäolopäivät	8 313	10 685	13 774	12 000	11 287
Esiopetuspaikat	61	97	96	99	43

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu alkoi kunnassa 1.8.2021 ja päättyi kesään 2024. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistuvat vuonna 2016 ja 2017 syntyneiden ikäluokat. Kokeilun tarkoituksena on vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa, kehittää esiopetuksen laatua ja vaikuttavuutta, selvittää varhaiskasvatuksen sekä esi- ja alkuopetuksen välistä jatkumoa, selvittää perheiden palveluvalintoja sekä saada tietoa kaksivuotisen esiopetuksen vaikutuksista lasten kehitys- ja oppimisedellytyksiin, sosiaalisiin taitoihin ja terveen itsetunnon muodostumiseen. Tammelassa 99 prosenttia lapsista osallistuu kaksivuotiseen esiopetukseen. Kevät kaudella 2023 esiopetukseen osallistui kaksi ikäluokkaa, syyskaudella 2023 yksi ikäluokka.

Elokuussa 2023 varhaiskasvatus muuttui asiakkaille maksuttomaksi eli asiakasmaksuja ei peritä kuntalaisilta. Varhaiskasvatuksen osallistumisaste on kasvanut aikaisempiin vuosiin verrattuna. Osallistumisaste on nyt ikäluokasta riippuen 4 - 6 v 95 -100 %, 2 - 3 v 76 - 87 % ja 1 v 53 %.

Lasten moninaiset tarpeet ovat lisääntyneet, mikä on edellyttänyt lisähenkilöstön palkkaamista ja henkilöstön täydennyskoulutusta. Lisähenkilöstöä ja täydennyskoulutusta on osittain rahoitettu valtion avustamalla hankerahoituksilla. Hankerahoituksen avulla on lisätty henkilökuntaa, kehitetty pedagogista toimintaa ja toimintaympäristöjä sekä henkilöstön hyvinvoinnin lisäämistä. Hankerahoitusten avulla varhaiskasvatuksen leikkiympäristöjä on kehitetty varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Tammelassa on kehitetty leikkiympäristöjä oppimisympäristöinä sekä leikkipedagogiikkaa vastaamaan erilaisten lasten tarpeet moninaistuvassa toimintaympäristössä. Leikki on myös keskeinen menetelmä kohdata erilaisia lapsia esimerkiksi eri kulttuureista tulevia tai erilaisessa kehitysvaiheessa olevia lapsia. Pedagoginen leikki tarvitsee ympärilleen leikkiympäristön ja riittävästi leluja. Opetus- ja kulttuuriministeriön ja opetushallituksen hankerahoitukset ovat mahdollistaneet henkilöstön kouluttautumisen toimimaan muuttuvissa työympäristöissä.

Henkilöstön hyvinvointiin on kiinnitetty enenevässä määrin huomiota. Riittävä henkilöstön määrä ja osaaminen lisäävät hyvinvointia. Henkilöstön hyvinvointihankkeessa panostettiin liikunnan lisäämiseen ja sen vaikutuksiin työhyvinvoinnille. Aluehallintoviraston hanke mahdollisti henkilöstön hyvinvointimittauksen ja erilaisia lajikokeiluja oman liikuntamuodon löytymiseksi.

Perusopetuksen palvelualue

Opetus järjestetään valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteiden sekä paikallisen opetussuunnitelman mukaisesti. Koulupäivän yhteydessä järjestetään koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa, kun toiminnan tarve on paikallisesti päätetyn ryhmäkoon (8) mukainen.

Perusopetus tarjoaa oppilaille mahdollisuuden laajan yleissivistyksen perustan muodostamiseen ja oppivelvollisuuden suorittamiseen. Se antaa valmiudet ja kelpoisuuden toisen asteen opintoihin. Se ohjaa oppilaita löytämään omat vahvuutensa ja rakentamaan tulevaisuutta oppimisen keinoin. Kuluvana vuonna kaikki perusopetuksensa Tammelassa suorittaneet saivat jatko-opintopaikan.

Valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetusta kehitetään Suomessa inklusioperiaatteen mukaisesti. Inklusioperiaate edistää myös sivistyspalveluiden strategian toteuttamista. Strategian tavoitteina on yhtenäisen opinpolun muodostaminen ja erityisen tuen palveluiden kehittäminen. Tavoitteena on, ettei erityisen tuen palveluita hankita enää muista kunnista.

Perusopetuksen palvelualue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	206 296	294 391	88 095
Toimintamenot	-5 932 655	-6 115 779	-183 124
Netto (Toimintakate) yhteensä	-5 726 359	-5 821 389	-95 030

Perusopetuksen osalta toimintatulot ylittivät talousarvion 95 000 eurolla. Poikkeama johtuu erityisen tuen palveluiden ennakoitua korkeammilla kustannuksilla Forssan kaupungin ilmoittettua kuntien välisen sopimuksen perumisesta.

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	210 352	1 190 054	823 179	13 608	14 144

Suoritteet	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Peruskoululaiset	602	586	558	542	537
Peruskoulujen opettajat	56	60	58	57	58
Peruskoulujen kuljetusoppilaat	233	231	231	230	240
Koulunkäynnin ohjaajat	16	19	18	17	20
Yhteisten koulujen oppilaat	17	18	16	14	12
Lukion opiskelijat	88	82	84	84	86

Peruskouluikäisten määrä jatkoi laskuaan vuonna 2023. Vuoden 2023 tilastointipäivän oppilasmäärä oli 532 oppilasta. Perusopetusta annettiin Tammelassa neljässä alakoulussa (Myllykylä, Porras, Riihivalkama ja Teuro) sekä yhtenäiskoulussa (Koulukeskus), jonne keskittyy koko kunnan yläluokkien opetus. Yhtenäiskoulussa on perusluokkien lisäksi toiminut koko kuntaa palvelevina Jopo-ryhmä sekä kolme

pienryhmää, joissa oppilas opiskelee tarpeen mukaan ja integroituu yleisopetuksen ryhmiin mahdollisimman paljon. Kehittämällä ja vakiinnuttamalla joustavia opetusjärjestelyitä on tavoitteena järjestää oppimisen tukea siten, että jokainen oppilas voisi käydä koulua omassa kunnassa.

Perusopetus tarjoaa oppilaille mahdollisuuden osaamisen monipuoliseen kehittämiseen. Se rakentaa oppilaiden myönteistä identiteettiä ihmisinä, oppijoina ja yhteisön jäseninä. Opetus edistää osallisuutta ja kestävästä elämäntapaa sekä kasvua demokraattisen yhteiskunnan jäsenyyteen. Oppilaskuntatoiminta ja yhteistyö nuorisovaltuuston kanssa ovat nuorille väyliä paikalliseen demokraattiseen vaikuttamiseen. Perusopetus kasvattaa oppilaita ihmisoikeuksien tuntemiseen, kunnioittamiseen ja puolustamiseen. Perusopetuksen yhteiskunnallisena tehtävänä on edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Yhteistyössä nuorisotoimen kanssa on hankerahoituksella käynnistetty koulunuorisotyö. Koulupäivässä on mukana nuorisotyöntekijän järjestämää kohtaavaa ja osallistavaa toimintaa yläluokkalaisille. Peruskoululaisille on ollut tarjolla Harrastamisen Tammelan mallin -kerhotoimintaa kulttuuri- ja vapaa-aikasihteerin koordinoimana koulupäivien jälkeen kouluilla ja Manttaalilla. Lisäksi Tammelan peruskouluilla toteutetaan kiusaamisen vastaista kampanjaa määräaikaisen projektikoordinaattorin johdolla.

Perusopetuksen tehtävänä on osaltaan ehkäistä eriarvoistumista ja syrjäytymistä sekä edistää sukupuolten tasa-arvoa. Perusopetus kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia eri oppiaineiden opinnoissa sekä lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Jokaista oppilasta autetaan tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsa ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Eri-tyisten opetusjärjestelyiden kautta on tuettu kouluun kiinnittymistä ja tehty mahdolliseksi yksilöllisiä järjestelyitä perusopetuksen suorittamiseksi.

Koulua ympäröivän maailman muutos vaikuttaa väistämättä oppilaiden kehitykseen ja hyvinvointiin sekä koulun toimintaan. Perusopetuksessa opitaan kohtaamaan muutostarpeita avoimesti, arvioimaan niitä kriittisesti ja ottamaan vastuuta tulevaisuutta rakentavista valinnoista. Uuden yhtenäiskoulun rakentamishankkeessa tilojen käyttäjien hyvinvoinnin kannalta onnistuneiden ratkaisujen yhteydessä on merkittävää myös kestävän kehityksen edistäminen.

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualue

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualue ylläpitää asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä järjestämällä kulttuuri-, liikunta-, nuoris- ja kirjastopalveluita.

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	208 645	158 684	-49 961
Toimintamenot	-1 157 142	-1 093 279	63 863
Netto (toimintakate) yhteensä	-948 497	-934 594	13 903

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	89 457	76 610	79 632	130 257	116 024

Suoritteet	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Työllistettäviä nuoria	54	79	79	100	77
Nuorisotyön ohjaustunnit	1 375	866	1 315	1 800	1850
Kulttuuritilaisuuksiin osallistujat	3 251	3 742	4 238	6 000	
Kirjastossa käynejä	42 435	45 872	64 340	49 000	76 190
Kirjastoaineiston lainat	71 087	74 297	68 153	75 000	76 330
Liikunnanohjaustunnit	520	576	775	785	815
Musiikkiopiston opiskelijoita	36	36	36	36	36
Musiikkileikkikoulun ryhmiä	3	4	3	3	!
Kuvataidekoulun opiskelijoita	24	24	24	24	24
Kansalaisopiston opetustunnit	764	634	732	900	669

Kulttuuripalvelut

Kulttuuripalvelut pääsi palaamaan melko normaaliin toimintaan koronavuosien jälkeen. Kaikkiaan järjestettiin 41 tilaisuutta eri yhteistyötahojen kanssa. Osallistujia oli kaikkiaan reilut 4200. Suurin tapahtuma oli tänäkin vuonna Kirppiskierros, jossa oli osallistujia noin 1500. Mikaelin tapahtuma keräsi noin 600 osallistujaa. Kulttuuriperintökasvatus jatkui varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen oppilaille. Kauokolanharjun näkötornin näyttelyn uudistaminen toteutettiin Museovirastolta saadun avustuksen turvin. Yhtenä kulttuuripalveluiden painoalueena oli Tammelan 600 vuotisjuhlataapahtumat.

Nuorisopalvelut

Nuorisopalveluiden toimintaa ohjaa nuorisotyölaki, jonka tarkoituksena on parantaa nuorten elinoloja ja luoda edellytyksiä nuorisotoiminnalle sekä kansalaistoiminnalle. Edistää nuoren kasvua ja kansalaisvalmiuksia.

Nuorisopalvelut tukevat avustuksien muodossa tammelalaisia rekisteröityjä nuorisojärjestöjä, joiden toiminta on yhdistyksen sääntöjen mukaan, kuuluu nuorisolain 1) (1285/2016) 8 §:ssä määritellyn nuorisotoiminnan piiriin.

Nuorisopalveluiden tehtävä on tukea lasten ja nuorten kasvua, itsenäisyyttä ja osallisuutta sekä varmistaa yhdenvertaisuuden toteutumista sekä vapaa-ajalla että nuorten arjessa. Nuorisotyötä tehdään kunnassa kolmella eri tehtäväalueella, joiden toiminnot nivoutuvat yhteen yhteisten nuorten mukana perusnuorisotyössä, koulunuorisotyössä sekä etsivässä nuorisotyössä. Nuorisotyön tavoitteena on luoda edellytyksiä nuorten monimuotoiselle ohjatulle sekä omaehtoiselle harrastustoiminnalle, itsenäistymiselle, henkilökohtaiselle, sosiaaliselle ja ammattimaiselle kehitymiselle, varmistaa yhdenvertaisuuden toteutumista kaikessa toiminnassa sekä tukea nuorten kansalaistoimintaa ja vaikuttamista.

Näitä tavoitteita toteutetaan järjestämällä monipuolisesti kasvatustehtävää toteuttavaa ohjausta, toimintoja ja tapahtumia sekä tarjoamalla mahdollisuuksia nuorten monimuotoiseen yhteisöllisyyteen, kehittämiseen, vaikuttamiseen sekä liikunnalliseen, seikkailu- ja ympäristökasvatukselliseen, kulttuurilliseen ja kansainväliseen nuorisotoimintaan. Nuorisopalvelut ylläpitää ja kehittää monipuolisia nuoris- ja harrastustiloja ohjattujen sekä nuorten omaehtoisen toiminnan mahdollistamiseksi.

Nuorisopolitiikka ja osallisuus

Nuorisopalvelut vastaavat myös nuorisopolitiikan toteuttamisesta ja ohjaamisesta, eli nuorten kasvu- ja elinolojen parantamisesta sekä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen edistämisestä kunnassa. Tammelan nuorisopoliittiset toiminnot keskittyvät Nuorisovaltuuston ja Lasten Parlamentin toimintaan, joskin nuorisopoliittisissa kysymyksissä paikallinen työ on usein kuntarajat ylittävää. Nuorisovaltuusto valitsee keskuudestaan myös edustajat kunnan lautakuntiin sekä kunnanhallitukseen, joissa heillä on läsnäolo- ja puheoikeus.

Toiminta

Nuorisopalveluiden pääasialliseen toimintaan kuuluu lukuvuoden aikana järjestettävät nuorten illat, harrastuskerhot ja erilaiset tapahtumat, seikkailukasvatuksellinen toiminta sekä mm. luonto-, liikunta-, taide-, skeitti- ja eräleirien järjestäminen kesällä, kun koulutyö on kesätauolla.

Nuorisopalvelut tekevät tiivistä yhteistyötä nuorten itsensä lisäksi myös heidän perheidensä, koulujen ja oppilaitosten, liikuntapalveluiden ja muiden kunnan toimialojen, harrastuksien järjestäjien, paikallisten yhdistysten ja yritysten, viranomaisten, nuorisolan järjestöjen, seurakuntien ja muiden nuorisotyötä tekevien tahojen kuten seutukunnallisten nuorisotyön foorumien kanssa.

Tammelan nuorisopalveluiden keskeisimmät toimintaympäristöt ovat Manttaalin nuorisotila, Oksjärven leirikeskus, Tammelan koulut, Mediapaja sekä Tammelan retkeily- ja ulkoilumaastot ja liikuntapaikat. Nuorisopalvelut toteuttavat myös nuorten pariin jalkautuvaa nuorisotyötä.

Koulunuorisotyö

Päätehtävänä koulunuorisotyöllä on oppilaiden hyvinvoinnin lisääminen, parantaa nuorten sosiaalisia vuorovaikutustaitoja sekä tukea nuorten jaksamista. Koulunuorisotyöntekijä järjestää kouluilla pienryhmätoimintaa oppilaille, vetää 7- ja 8-luokille luokille tunnetaitoja tukevaa Friends-ohjelmaa, on mukana kiusaamisen vastaisessa työssä sekä järjestää oppilaille muuta hyvinvointia tukevaa toimintaa. Tätä toimintaa on esimerkiksi joka päivä pidettävä olkkari, mihin jokainen luokka pääsee vuorollansa viettämään välituntia ja tapaamaan nuorisotyöntekijää.

Koulunuorisotyöntekijä osallistuu myös välituntitoimintaan, liikkarivälitunneille ja tukioppilaiden kanssa tehtävään työhön. Hän tukee myös oppilaita TET- ja kesätyöpaikkojen haussa. Koulunuorisotyö järjestää nuorille välituntisin vapaaehtoista toimintaa, jolla pyritään kiinnittämään oppilaat kouluyhteisöön ja vähentämään yksinäisyyden tunnetta. Tätä toimintaa on esimerkiksi erilaiset ryhmät ja pitkillä välitunneilla pidettävät miekkailukerrat. Koulunuorisotyöntekijä on Tammelan yläkoululla paikalla neljänä päivänä viikossa, ala-astelaisten kanssa hän työskentelee tarvittaessa. Hän on nuorille turvallinen ja helposti lähestyttävä aikuinen, joka on läsnä koulussa ja vapaalla muussa nuorisotyössä.

Etsivä nuorisotyö

Etsivän nuorisotyön tehtävänä on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa häntä sellaisten palvelujen ja muun tuen piiriin, joilla edistetään hänen kasvuaan, itsenäistymistään, osallisuuttaan yhteiskuntaan ja muuta elämänhallintaansa sekä pääsyään koulutukseen ja työmarkkinoille. Vuonna 2023 Tammelassa on toiminut yksi kokoaikainen etsivä nuorisotyöntekijä. Etsivä nuorisotyö perustuu nuoren vapaaehtoisuuteen ja nuoren kanssa tehtävään yhteistyöhön. Etsivä nuorisotyö on luottamuksellista ja nuorelle maksutonta toimintaa.

Etsivä nuorisotyö tarjoaa nuorille sekä yksilöllistä tukea että ryhmämuotoista toimintaa.

Vuonna 2023 etsivässä nuorisotyössä oli asiakkaita yhteensä 44. Etsivä nuorisotyöntekijä ohjaa nuoren hänelle kulloinkin sopiviin palveluihin ja toimii myös nuoren tukihenkilönä asiakassuhteen ajan. Vuonna 2023 nuoria ohjattiin hakemaan heille kuuluvaa sosiaaliturvaa, mielenterveyspalveluihin, työkokeiluihin ja työpajalle, opiskelamaan toisen ja kolmannen asteen koulutuksiin sekä suoraan työelämään. Lisäksi nuoria on tuettu muissa elämän haasteissa ja tarjottu nuorille keskustelutukea. Nuoria on avustettu myös kesätyönhaussa.

Vuonna 2023 ryhmämuotoisena toimintana on järjestetty nuorille ja nuorille aikuisille suunnattua olkkari-toimintaa, teemailtoja, peli-iltoja ja rentoa lukupiiriä. Nuorten aikuisten olkkareissa ja teemailloissa on kokkailtu, tutustuttu erilaisiin harrastuksiin ja käsitelty elämänhallintaan liittyviä teemoja. Peli-illoissa on pelailtu erilaisia lautapelejä. Yhteistyössä kirjaston kanssa on järjestetty rentoa lukupiiriä, jossa keskustellaan kirjallisuudesta ja kirjaston palveluista rennon oleskelun ohessa. Mustialan kampuksella on järjestetty Mustiala Cafe & Fun toimintaa HAMK:n opiskelijoille. Lisäksi seutukunnallisena yhteistyönä on järjestetty kiertävää sateenkaarikahvilatoimintaa, joka kokoontuu kerran kuukaudessa seutukunnan nuorisotiloilla ja on avoinna kaikille seutukunnan nuorille ja asiasta muutoin kiinnostuneille. Tammelassa sateenkaarikahvila kokoontui keväällä ja syksyllä.

Etsivä nuorisotyö tekee yhteistyötä viranomaisten, oppilaitosten, järjestöjen, kunnan eri yksiköiden ja seutukunnan muiden nuorisotyöntekijöiden kanssa sekä jalkautuu nuorten keskuuteen oppilaitoksissa, nuorisotiloilla, tapahtumissa ja nuorten muissa vapaa-ajanviettopaikoissa. Lisäksi etsivä on mukana kutsunnoissa.

Nuorisopalvelut on kehittänyt toimintaansa useiden eri projektien, hankkeiden sekä henkilöresurssien kautta:

- palkattu etsivä nuorisotyöntekijä 100% työajalla. Avustusprosentti 100%.
- palkattu koulunuorisotyöntekijä 100% työajalla. Avustusprosentti 50%.
- rakennettu ja käynnistetty Mediapajan toiminta. Valtuusto myönsi 14 000 € investointirahan laitteiston hankintaan.
- Harrastamisen Tammelan mallin hanke käynnistyi – harrastustoiminnassa mukana 100 nuorta joka viikko. Kokonaiskustannus 53 400 €, valtionavustus 75% (kausi 2023-2024).
- 2024 Harrastamisen Tammelan mallin jatko-hankkeen haku käynnissä kaudelle 2024-2025.

Liikuntapalvelut

Liikuntapalveluiden vastuualueen tehtävä on liikuntalain mukaan yleisten edellytysten luominen liikunnalle paikallistasolla sekä luoda edellytyksiä kunnan asukkaiden liikunnalle. Järjestämällä liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen. Tukemalla kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoiminta, sekä rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja.

Liikuntapalvelut järjestävät ohjattuja liikuntapalveluja eri kohderyhmät huomioiden. Erityisliikuntapalvelut tuotetaan yhteistyössä seutukunnallisesti sekä yksityisen sektorin kanssa. Kyläyhdistykset tuottavat aktiivisesti ohjattuja liikuntapalveluja yhteistyössä liikuntapalveluiden kanssa.

Liikuntapalvelut tukevat avustuksien muodossa tammelalaisia rekisteröityjä urheiluseuroja, joiden toiminta on yhdistyksen sääntöjen mukaan urheilu- ja liikuntatoimintaa. Lisäksi avustuksia jaetaan Tammelassa toimiville rekisteröidyille yhdistyksille, projekti- ja työryhmille silloin kun avustus kohdennetaan liikuntatoiminnaksi katsottavan hankkeen toteuttamiseen.

Liikuntapalvelut vastaavat kunnan liikuntaolosuhteiden ja liikuntapaikkojen hoidosta sekä kehittämistä. Talvella lähiliikuntapaikkojen jäähoidosta sekä peltolatujen teosta vastaavat rekisteröidyt tammelalaiset yhdistykset. Näiden palveluiden tuottamiseen yhdistykset saavat avustuksia.

Tammelan keskeisemmät ulkoliikuntapaikat ovat liikuntapuistossa. Liikuntapuisto sijaitsee lähellä Tammelan keskustaa osoitteessa Kyöpelintie 20. Huoltorakennuksesta löytyvät liikuntapuiston kahvio, kuntosali ja sosiaalitalat. Liikuntapuistossa voit harrastaa yleisurheilua, frisbeegolfia, beach volleyta, lenkkeilyä, porrasjuoksua ja hiihtoa. Lisäksi voi pelata pesäpalloa, jalkapalloa, tennistä sekä jääkiekkoa. Alueelta löytyy myös suosittu skeittiparkki, sekä ulkoliikuntavälinepaikka. Lokakuussa avattu Tammi Areena viimeistelee liikuntapuiston huippuolosuhteet liikunnan harrastamiselle.

Lähiliikuntapaikkoja kunnassa on kuusi kappaletta ne sijaitsevat pääasiallisesti koulujen pihilla. Lähiliikuntapaikoilla voi pelata mm. koripalloa, tennistä jalkapalloa ja jääkiekkoa.

Liikuntapalveluiden hallinnassa on kaksi liikuntasalia Manttaali ja Riihivalkama, sekä lokakuussa avattu Tammi Areena. Näiden lisäksi on kaksi kuntosalia Kunto-Tammi ja liikuntapuiston kuntosali.

Kirjastopalvelut

Kirjastopalveluiden tehtävänä on toteuttaa kirjastolain mukaisia tehtäviä kunnassa. Kirjaston tulee mm. tarjota pääsy aineistoihin ja tietoon, ylläpitää monipuolista kokoelmaa, edistää lukemista, tarjota tietopalvelua, tarjota tiloja oppimiseen ja harrastamiseen, edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Kirjastolla on kaksi toimipistettä: pääkirjasto sekä kirjastoauto, joka tuottaa palvelua haja-asutusalueella. Pääkirjasto toimii vuonna 2019 remontoituissa tiloissa kunnantalon ensimmäisessä kerroksessa. Pääkirjastossa on asiakaspalveluaikaa viitenä päivänä viikossa. Tämän lisäksi on laajennetut aukioloajat, eli omatoimikirjasto, jota asiakkaat voivat käyttää omilla tunnuksillaan kirjautumalla kaikkina vuoden päivinä klo 7 - 21. Kirjastoauto palvelee haja-asutusalueen asukkaita. Kaikilla kylien kouluilla ja päiväkodeilla sekä perhepäivähoitajilla on pysäkit.

Kirjastossa on viisi työntekijää, pääkirjastossa neljä ja kirjastoautossa yksi. Kirjaston kokoelmaan kuuluu vajaat 40 000 kappaletta erilaisia aineistoja. Kirjastossa on asiakkaiden käytettävissä monitoimitila Hilla, nuortentila Lukki ja hiljainen tila Tyyni. Kirjasto järjestää mm. kirjavinkkausta, kirjastoleikkiä, tiedonhaun opastusta, kirjailijavierailuita ja lukupiiriä.

Kirjastoauto Lunkilla oli ensimmäinen täysi toimintavuosi. Kirjastoauton omistaa Tammela, mutta talli, varasto ja työtilat ovat Forssassa. Kustannukset jaetaan pysäkkiajan suhteessa. Tammelan osuus on 53 % ja Forssan 47 %. Kirjastoauto liikennöi vuoroviikoin ilta- ja aamureittejä kummassakin kunnassa.

Aamureitillä tavoitetaan koululaiset ja varhaiskasvatuksen piirissä olevat, iltareiteillä taas aikuisasiakkaat.

Kirjaston tilastoluvut nousivat lähes kaikilta osin. Lainausten määrä kasvoi jopa 18 %, josta suuri osa johtui kirjastoauton ehjästä toimintavuodesta. Edellisenä vuonna kirjastoauto oli eri syistä pois reitiltä lähes 4 kuukautta. Myös kävijämäärät kasvoivat sekä pääkirjastossa että kirjastoautossa. Pääkirjaston aukioloajoissa oli vielä edellisenä vuonna koronasta johtuvia rajoituksia, siltäkin osin toimintavuosi oli nyt ehjä eikä omatoimen käyttöajoissa ollut enää rajoituksia. Uuden työntekijän myötä pystyttiin järjestämään enemmän tapahtumia ja käyttäjäkoulutuksia ja toteuttamaan näin lukutaidon edistämistyötä.

Taukotila-hanke jatkui Louna-kirjastojen yhteistyönä ja Forssan vetämänä. Hankkeessa edistetään kirjastolain mukaista demokratiatehtävää. Hankkeessa toteutettiin mm. asiakkaiden haastattelua kirjastoautossa ja laadittiin turvallisemman tilan periaatteita.

Lapsiystävällinen kunta -toiminta

Tammela on vuodesta 2016 saakka ollut mukana Lapsiystävällinen kunta -mallin toteuttamisessa, jossa lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti kunnan asukkaina ja heidät otetaan mukaan palveluiden suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Lapsiystävällinen kunta -toimintamalli on käytössä kaikilla kunnan palvelu-aloilla. Vuonna 2020 Tammelan kunta sai toistamiseen Lapsiystävällinen kunta -tunnustuksen, joka on voimassa neljä vuotta eli vuoteen 2024. Unicef hyväksyi syksyllä 2022 Tammelan lapsiystävällinen – kunta (LYK) -toimintasuunnitelman vuosille 2022-2025.

Toimintasuunnitelman asetettiin viisi tavoitetta:

1. Kunnan viranhaltijat, työntekijät, luottamushenkilöt ja keskeiset sidosryhmät on perehdytetty lapsen oikeuksiin. Lapsen oikeudet ovat osana kunnan perehdytysohjelmia.
2. Kunta ehkäisee syrjintää pyrkimällä vaikuttamaan kuntalaisten asenteisiin.
3. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin, mielenterveyden ja yhdessä tekemisen lisääminen.
4. Kunta huolehtii, että osallisuus toteutuu lasten jokapäiväisissä kasvuympäristöissä. Osallisuuden edistäminen on ohjaava toimintaperiaate lasten ja nuorten kanssa työskenteleville.
5. Tehdään Tammela tutummaksi lapsille ja lapsiperheille lasten itsensä toimesta.

4.2.3 Tekniset palvelut

Yhdyskuntatekniikan palvelualue

Palvelualue huolehtii kunnan katujen, puistojen ja muiden yleisten alueiden rakentamisesta ja kunnossapidosta, tavoitteena turvallinen ja viihtyisä asuinympäristö. Palvelualueella on myös liiketoimintaa, kuten kunnan metsien hoito, jota toteutetaan metsäsuunnitelman mukaan.

Palvelualueen tehtävistä suuri osa toteutetaan urakoitsijoiden toimesta mm. katujen talvihoito. Myös lähes kaikki rakentamistyö tehdään urakoitsijoiden toimesta. Palvelualueella on yksi ympärivuotinen työntekijä, joka talviaikaan tekee metsurintöitä. Kesäaikana työllistetään lisäksi 1 - 2 henkilöä puistojen ja uimarantojen hoitoon ja kunnossapitoon.

Yhdyskuntatekniikan palvelualue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	185 800	358 857	173 057
Valmistus omaan käyttöön	35 000	3 647	-31 353
Toimintamenot	-772 396	-595 642	176 754
Netto (toimintakate) yhteensä	-551 596	-233 137	318 459

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	634 401	547 698	553 346	545 733	528 226

Suoritteet	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Avustettavat tiet/km	192	283	288	290	262
Hoidettavat puistoalueet/ha	17,7	18	18	18	18
Venesillan leirintäalue/ha	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
Kadut ja tiet/km	33	33,3	33,4	33,4	33,4
Metsien hoito/ha	644	644	644	644	644

Perustelut

Toiminnalliset muutokset:

Pelastustoimi siirtyy taloudellisesti katsottuna sote-uudistuksessa hyvinvointialueelle mutta toiminnallisesti yhteistoiminta jatkuu kuten aiemmin. Muilta osin toiminnallisia muutoksia yhdyskuntatekniikan palvelualueella ei ole.

Auruskalusto lähtee edellisen vuoden tapaan liikkeelle, kun lunta on kertynyt 5 cm. Poltto- ja voiteluaineiden hinnan muutoksen vuoksi urakoitsijoiden sopimuskorvauksia on tarpeen korottaa 12 %, 65 000 eurosta 72 800 euroon.

Puistojen hoitotaso pyritään pitämään ennallaan. Uusia puistoalueita ei rakenneta.

Henkilöstö:

Kokoaikainen puistotyöntekijä saattaa siirtyä osa-aikaiseksi (eläke). Tämä lisää kausityöntekijöiden tarvetta. Yhdyskuntatekniikan päällikkö jäi eläkkeelle syyskuun alusta. Uusi yhdyskuntatekniikan päällikkö aloitti elokuun loppu puolella.

Investoinnit: Investoinneista oli erillinen suunnitelma. Hankekohtaisena investointina oli rantapuiston rakentaminen, jossa edettiin suunnittelutasolla. Muut investoinnit kohdistuivat, katujen päällysteiden uusimiseen, liikennemerkkeihin ja puistojen kunnostukseen

Kiinteistöjen palvelualue

Palvelualue huolehtii kunnan rakennettujen kiinteistöjen ja tilojen kunnossapidosta, korjausinvestoinneista ja uudisrakentamisesta sekä turvallisesta ja taloudellisesta asumisesta. Toiminta käsittää toimitilojen vuokrauksen lisäksi kunnan asuntojen vuokrauksen, Palvelualueen tavoitteena on tarjota sekä sisäisen, että ulkoisen vuokrauksen kautta käyttäjille toimivia ja terveellisiä toimitiloja ja asuntoja. Kiinteistöjen palvelualueella työskentelee kiinteistöpäällikkö, joka hallinnoi koko aluetta. Hänen apunaan toimii hallintosihteeri ja suoraan alaisuudessa 7 kokopäiväistä laitosi miestä ja yksi kirvesmies. Kesällä otetaan nuorista apua näihin tehtäviin noin 10 henkilöä. Tarpeen vaatiessa käytetään urakoitsijoita.

Asumispalvelu käsittää kunnan omat asunnot myös vanhusväestön sekä hallivuokraukset. Koy Tammen Vuokra-asunnot on kunnan 100 % omistuksessa ja johtaminen sekä asukasvalinnat hoidetaan kunnan toimesta.

Kiinteistöjen palvelualue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	1 356 680	1 752 065	395 385
Toimintamenot	-1 933 514	-2 110 430	-176 916
Netto (toimintakate) yhteensä	-576 834	-358 365	218 469

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	572 659	531 465	505 098	785 667	1 504 147

Suoritteet	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Toimitilat/m ²	19 841	20 493	20 493	19 644	19 644
Asunnot/m ²	5 676	5 570	5 556	5 494	5 499
Muut tilat/m ²	2 877	2 877	2 877	2 877	2 877

Perustelut

Toiminnalliset muutokset:

Sote-uudistuksessa terveydenhuollon käytössä olleet kohteet on vuokrattu 2023 alusta hyvinvointialueelle teknisesti ylläpidettynä.

Uuden yhtenäiskoulun rakentamisen alussa kesällä 2023 purettiin vanhasta koulurakennuksesta ~30 % ja koulutoiminta tiivistettiin jäljellä oleviin tiloihin sekä liikunta uuteen 2023 syksyllä valmistuneeseen liikuntahalliin.

Perusopetuksen suunnitelmissa on Myllykylän koulun lakkauttaminen, kun uusi yhtenäiskoulu valmistuu, ajankohdan varmistuminen on teknisen toimintojen resurssien määrittämiseksi merkittävä.

Vanha kirjastotilan myyntiä on jatkettu edelleen, neuvotteluja käyty eri toimijoiden kanssa. Kirjastotilaa hallinnoiva isännöitsijä on myös lähestynyt kuntaa tehden maksettujen vastikkeiden osalta korjauksen, jossa kunnalle palautetaan osa vastikkeista. Myynnissä olevien huoneistojen myynti jatkuu edelleen kiinteistövälittäjän kautta.

Asuntojen ja muiden tilojen käyttöaste on talousarviossa laskettu 85 prosentin mukaan.

Henkilöstö:

Osa-aikaisen kirvesmiehen työaikaa lisätään tarpeen mukaan. Palkkamäärärahat katetaan kiinteistötoimen investointikohteista.

Investoinnit:

Hankekohtaisena investointina on valmistunut uusi liikuntahalli, Tammi Areena. Lisäksi käynnissä uuden yhtenäiskoulun rakentaminen sekä vuoden 2023 lopussa aloitettu teollisuushallin rakentaminen Kaujärven teollisuusalueelle.

Kaavoituksen ja lupien palvelualue

Palvelualue huolehtii kunnan maankäytön suunnittelusta, rakentamisen ohjauksesta sekä ympäristönsuojelusta. Maankäytön suunnittelun tavoitteena on luoda edellytyksiä kunnan alueelliselle kehitykselle. Rakennusvalvonta käsittelee lakisääteiset rakennusluvut sekä edistää, opastaa ja valvoo laadukkaan rakennuskannan ja viihtyisän ympäristön syntymistä ja säilymistä. Ympäristönsuojelu käsittelee lakisääteiset luvat, ilmoitukset ja antaa lausuntoja sekä omalta osaltaan huolehtii ympäristöasioiden edistämisestä, valvonnasta, neuvonnasta.

Maankäytön suunnittelu hoidetaan kunnan omana toimintana. Rakennusvalvonta ja ympäristöasiat hoidetaan seudullisesti ja toiminnan isäntäkuntana on Forssan kaupunki. Rakennusvalvonnan ja ympäristöasioiden henkilöstö sijaitsee Forssan kaupungintalolla.

Palvelualueeseen sisältyy lisäksi teknisen hallinnon kulut, jotka muodostuvat pääosin henkilöstökuluista sekä kahden lautakunnan, tekninen lautakunta ja ympäristölautakunta, toimintakuluista.

Kaavoituksen ja lupien palvelualue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	82 620	88 470	5 850
Toimintamenot	-559 474	-587 442	-27 968
Määrärahamuutos	-40 000		
Toimintamenot yhteensä	-599 474	-587 442	12 032
Netto (toimintakate) yhteensä	-516 854	-498 972	17 882

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	34 967	27 014	13 466	6 106	6 189

Suoritteet	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Rakennus- ja toimenpideluvat	142	170	106	130	93
Poikkeamisluvat	17	12	11	15	7
Maa-ainesluvut	0	6	0	2	6
Ympäristöluvut	2	5	1	4	3
Valvontatarkastukset	1	0	27	10	21
Jätevesipäätökset	9		0	30	0
Vesihuoltolain muk.vap.päätökset	42		0	30	1

Huomattavaa on, että tunnusluvut eivät kuvaa koko toimintaa, nettotulokseen vaikutti vuoden 2022 vanhentuneiden lupien käsittelyt, jotka tarkastuksien jälkeen kunnan viranomaisella rauetettiin.

Perustelut

Toiminnalliset muutokset:

Uutta rakentamislakia vastaavaa rakennusjärjestystä on valmisteltu vuoden 2023 aikana mutta sen edistäminen keskeytettiin odottamaan uusia 2025 alkavan lain tuomia tarkennuksia, jotta rakennusjärjestyksessä myös uuden lain tuomat muutokset olisivat kokonaisuudessaan huomioitu. Nyt uuden rakennusjärjestyksen käyttöönotto on suunniteltu vuoden 2025 alkuun, samassa yhteydessä tarkastellaan myös rakennusvalvonnan taksat.

Sähköisen rakennuslupakäsittelyn valmistelu on ollut seudullisen rakennusvalvonnan vetovastuulla ja koekäyttö on alkanut. Sähköisen lupajärjestelmän edellytyksenä on ollut sähköinen arkistointi, joka on ollut kuntien itsensä ratkaistavissa. Sähköinen arkistointi ei Tammelan osalta ole edennyt suunnitellusti, koska Tammelassa hankinnan kohteena ollut sähköinen arkisto ja sähköinen lupajärjestelmä eivät suoraan olleet yhteensopivia. Sähköisen lupajärjestelmän osalta etsittiin arkistoratkaisua sekä esitettiin seudulliselle yhteistyömallia toiminnan selkeyttämiseksi mutta asia ei edennyt, eli sähköisen lupajärjestelmän arkisto ei ole vielä käytössä.

Rakennushankkeiden sijaintikatseluksia on Tammelassa tehty toistaiseksi vain asemakaava-alueilla, mutta näitä pyritään laajentamaan myös haja-asutusalueille olemassa olevien resurssien puitteissa.

Vesien suojeluyhdistysten avustuksiin on varattu entisten vuosien tapaan 10.000 euroa sekä Pyhäjärven ja Kuivajärven niittoihin nettona 10.000 euroa. Niittoihin haetaan Hämeen ELY-keskuksetta 10.000 euron määrärahaa.

Ympäristönsuojelussa panostetaan lisäksi jätevesien hallittuun hoitoon pohjavesi- ja ranta-alueilla.

Henkilöstö:

Tekninen johtaja, kaavoittaja, projektipäällikkö (60 %) ja kahden hallintosihteerin työpanosta.

Investoinnit: Ei investointeja

Ruuan ja puhdistuksen palvelualue

Tammelan kunnan ruokapalvelut tuottaa ravitsemussuositusten mukaisia maittavia ja monipuolisia aterioita laadukkaasti, taloudellisesti ja asiakaslähtöisesti. Perustehtävänä on myös asiakkaiden ohjaaminen oikeisiin ruokatottumuksiin ja –tapoihin. Ammattitaitoinen henkilökunta suunnittelee ja toteuttaa ateriat käyttämällä ensiluokkaisia ja turvallisia elintarvikkeita sekä kehittää ruokalistaa lähiruokapainotteisesti. Lähi tuotteita käyttämällä ruokapalvelut tukevat paikallista, seudullista ja maakunnallista yrittäjyyttä kestävän kehityksen periaattein, hiilijalanjälkeä pienentäen ja ympäristöystävällisyyttä korostaen.

Kunnan puhdistuspalvelut vastaavat kiinteistöjen puhtaanapidosta laadukkaasti, hygieenisesti ja joustavasti. Tarkoituksenmukaisella siivouksella tuetaan asiakkaan hyvinvointia ja viihtyisyyttä sekä ylläpidetään kiinteistöjen kuntoa ja pidennetään tilojen käyttöikää. Puhdistuspalveluissa käytetään pääsääntöisesti kotimaisia ja ympäristöystävällisiä puhdistusaineita.

	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	15 924	28 478	12 554
Toimintamenot	-1 146 595	-1 307 526	
Määrärahamuutos	-20 000		
Toimintamenot yhteensä	- 166 595	-1 307 526	-140 931
Netto (Toimintakate) yhteensä	-1 130 671	-1 279 048	-128 377

Ruoka- ja puhdistuspalveluiden henkilöstömenot ylittivät talousarviossa esitetyn noin 11 %.

Tämä johtui tehtäväkohtaisten palkkojen korotuksista ja lisätyövoiman palkkaamisesta tilanteiden muututtua talousarvion laadinnan jälkeen.

Koneiden ja laitteiden korjaaminen ja uusiminen on myös nostanut kustannuksia. Elintarvikkeiden ja pehmopapereiden hintojen huimat korotukset ovat myös vaikuttaneet menokustannuksiin.

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	15 720	11 194	7 987	5 713	5 863

Suoritteet	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Koulukeskuksen keittiö	92 100	12 5000	147 000	127 500	129 000
Portaan keittiö	10 550	11 300	14 000	13 000	14 500
Teuron keittiö	4 140	6 000	5 700	5 500	6 500
Siivottavat alat /m ²	18 902	19 414	19414	16 541	16 751

Tammi Areenan toiminta alkoi 23.10.2023. Siivousneliöt on otettu huomioon jo talousarviossa. Koulukeskuksen iltapäiväkerhon toiminta alkoi osoitteessa Norrintie 6 A 23.10.2023. Siivoukseen tuli 210 m² lisää.

Päiväkoti Taikatassusta jäi kaksi laitoshuoltajaa eläkkeelle syksyllä 2023. Heidän osa-aikaisuuttaan sijaistaneet jatkavat laitoshuoltajan määräaikaisissa tehtävissä. Päiväkoti Taikatassussa avautui uusi päiväkotiyksikkö Norrintie 1 alakertaan. Ruoka- ja

puhdistuspalvelut rekrytoi kohteeseen määräaikaiseen työsuhteeseen laitoshuoltajan 28.7.2023 alkaen.

Puhdistuspalvelun siivoustiimistä siistijä irtisanoutui 3.8.2023 alkaen ja hänen tilalleen rekrytoitiin määräaikainen siistijä. Lisäksi siivoustiimissä pitkään määräaikaisissa työsuhteissa työskennelleiden kahden siistijän työsuhteet vakinaistettiin 1.10.2023 alkaen.

Ruokapalveluissa pitkään määräaikaisessa työsuhteessa työskennellyt kokki vakinaistettiin 1.9.2023. Koulukeskuksen pitkäaikainen kokki jää eläkkeelle 1.3.2024. Hänen tilalleen rekrytoitiin toistaiseksi voimassa olevaan työsuhteeseen kokki 11.12.2023 alkaen.

Vuonna 2023 ruoka- ja puhdistuspalveluissa työskenteli 25 työntekijää. Heistä kahdeksan oli määräaikaista työntekijää.

Vesihuollon palvelualue

Vesihuoltolaitoksen tehtävänä on toimittaa yksityisille asiakkailleen ja neljälle kunnassa toimivalle vesihuolto-osakeyhtiölle puhdasta hyvälaatuista talousvettä sekä vastaanottaa näiden asiakkaiden jätevedet ja huolehtia niiden asianmukaisesta puhdistuksesta.

Vesilaitoksella on käytössä kolme pohjavedenottoa. Kaikkein ottamoiden vesi johdetaan UV-suodattimien läpi, veden hygieenisen laadun varmistamiseksi. Kahden vedenottamon veden pH arvoa säädetään raakaveden happamuuden poistamiseksi ja yhden vedenottamon vesi johdetaan lisäksi aktiivihiili-suodattimen läpi pohjavedessä olevan vähäisen kasvinsuojeluainepitoisuuden poistamiseksi. Vedenlaatu on kaikilla laitoksilla ollut analyysitulosten mukaan moitteetonta.

Vesilaitoksen vedenlaatua valvotaan voimassa olevan valvontatutkimusohjelman mukaisesti. Päivitystyö yhteydessä tehtiin myös vesilaitoksen riskinarvio, WSP-työkalulla. Riskinarvio päivitetään tarvittaessa, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa.

Jätevedestä suurin osa toimitetaan Forssan jätevedenpuhdistamolle puhdistettavaksi. Pienpuhdistamon toiminta lakkautetaan, kun vesihuoltolinja Liesjärvi-Porras-Riihivalkama saadaan kokonaan valmiiksi. Linja valmistui vuoden 2023 loppuun mennessä.

Vesilaitoksella on ollut yksi kokoaikainen asentaja, jonka lisäksi yhdyskuntatekniikan päällikkö ja hallintosihteeri käyttävät osan työajastaan vesilaitoksen töihin. Kaikki rakentamistyöt ja pääosa huoltotöistä toteutetaan ulkopuolisten urakoitsijan kanssa yhteistyössä.

Vesihuollon palvelualue	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	854 000	893 423	39 423
Toimintamenot	-711 876	-721 495	-9 619
Netto (Toimintakate) yhteensä	142 124	171 928	29 804

Poistot	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Poistot ja arvonalentumiset	313 390	296 802	318 718	491 911	317 293

Suoritteet	TP 2020	TP 2021	TP2022	TA 2023	TP 2023
Vesimäärä/m³					
Verkoston pumpattu	310 056	356 668	326 187	320 000	299 159
Laskutettu	292 091	309 603	284 620	305 000	284 379
Jätevesimäärä/m³					
Jätevedenpuhdistamolle pumpattu	272 350	264 600	275 656	260 000	261 306
Laskutettu	185 483	184 258	197 610	190 000	192 731

YHTEENSÄ	Talousarvio 2023	Toteuma 2023	Poikkeama
Toimintatulot	3 367 802	4 238 229	870 427
Valmistus omaan käyttöön	35 000	3 647	-31 353
Toimintamenot	-18 650 823	-18 986 651	
Määrärahamuutos	-60 000		
Toimintamenot yhteensä	-18 710 823	-18 986 651	-275 828
Netto (toimintakate) yhteensä	-15 308 021	-14 744 774	563 247

Toiminnalliset muutokset:

Liesjärven jätevedenpuhdistamo poistettiin käytöstä Porras-Riihivalkama vesihuoltolinjan valmistuttua vuoden lopulla. Liesjärven vedenottamo jatkaa toimintaansa ainakin v. 2025.

Vesihuoltolaitoksen jäännöspääoman korko on 0,5 % vuonna 2023.

Henkilöstö:

Henkilöstön osalta muutoksia tapahtui vain pitkään kunnan palveluksessa olleen yhdyskuntatekniikan päällikön osalta, joka eläköityi syyskuun alussa. Uusi yhdyskuntatekniikan päällikkö aloitti elokuun lopussa, eli yhteinen perehdytysaika jäi hyvin lyhyeksi, vain muutaman viikon pituiseksi.

Investoinnit:

Hankekohtaisena investointina oli Riihivalkama-Porras runkoviemärin ja vesijohdon rakentaminen. Siihen liittyen jätevedenpuhdistamo Liesjärvellä poistettiin käytöstä ja purettiin. Vedenottamo jatkaa vielä v. 2025. Pienenempänä investointeina parannettiin vesihuollon toimitusvarmuutta ja uusittiin venttiilejä. Lisäksi tehtiin vähäisiä laajennuksia viemäriverkkoon.

4.3 Tuloslaskelmaosan toteutuminen

Tuloslaskelman toteutumisvertailu

Sisäiset ja ulkoiset menot	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- viuutok- set	Talousar- viomuutos- ten jälkeen	Toteuma	Poikkeama
Toimintatulot					
Myyntitulot	3 101 356		3 101 356	3 743 665	642 309
Maksutulot	188 050		188 050	271 491	83 441
Tuet ja avustukset	447 287		447 287	533 629	86 342
Muut toimintatulot	2 492 122		2 492 122	2 816 216	324 094
Toimintatulot	6 228 815	0	6 228 815	7 365 001	1 136 186
Valmistus omaan käyttöön	35 000		35 000	3 647	-31 353
Toimintamenot					
Henkilöstömenot	-10 946 914	-20 000	-10 966 914	-11 262 381	-295 467
Palvelujen ostot	-6 876 444	-40 000	-6 916 444	-7 032 190	-115 746
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1 564 374		-1 564 374	-1 814 283	-249 909
Avustukset	-780 446		-780 446	-653 863	126 583
Muut toimintamenot	-1 343 658		-1 343 658	-1 350 705	-7 047
Toimintamenot	-21 511 836	-60 000	-21 571 836	-22 113 422	-541 586
Toimintakate	-15 248 021	-60 000	-15 308 021	-14 744 774	563 247
Verotulot	14 174 000		14 174 000	14 430 632	256 632
Valtionosuudet	4 248 948		4 248 948	4 172 957	-75 991
Rahoitustulot ja -menot					
Korkotulot	4 000		4 000	1 514	-2 486
Muut rahoitustulot	35 381		35 381	84 666	49 285
Korkomenot	-94 817		-94 817	-63 501	31 316
Muut rahoitusmenot	-21 381		-21 381	-24 633	-3 252
	-76 817		-76 817	-1 954	74 863
Vuosikate	3 098 110	-60 000	3 038 110	3 856 860	818 750
Poistot ja arvonalentumiset					
Suunnitelman mukaiset poistot	-1 988 455		-1 988 455	-2 503 029	-514 574
Tilikauden tulos	1 109 655	-60 000	1 049 655	1 353 832	304 177
Tilinpäätössiirrot	79 465		79 465	82 797	3 332
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	1 189 120	-60 000	1 129 120	1 436 629	307 509

4.4 Investointien toteutuminen

	Talousarvio 2023	TP 2023	%	Netto
KUNNANHALLITUS				
<i>Investointimenot</i>	-100 000,00	-216 661,00		
<i>TA-muutos</i>	-115 000,00			
Investointimenot yhteensä	-215 000,00	-216 661,00	217 %	-1 661,00
<i>Investointitulot</i>	0,00	13 390,40		
Investointitulot yhteensä	0,00	13 390,40	100 %	13 390,40
Investoinnit, netto	-215 000,00	-203 270,60	95 %	11 729,40
TEKNINEN LAUTAKUNTA				
Investointimenot	-5 885 747,00	-5 158 105,31		
TA-muutos	-700 000,00			
Investointimenot yhteensä	-6 585 747,00	-5 158 105,31	78 %	1 427 641,69
Investointitulot	0,00	587 003,71		
Investointitulot yhteensä	0,00	587 003,71	100 %	587 003,71
Investoinnit netto	-6 585 747,00	-4 571 101,60	78 %	2 014 645,40
SIVISTYSLAUTAKUNTA				
<i>Investointimenot</i>	-22 200,00	-21 558,62		
Investointimenot yhteensä	-22 200,00	-21 558,62	97 %	641,38
<i>Investointitulot</i>	0,00	-2 549,55		
Investointitulot yhteensä	0,00	-2 549,55	100 %	-2 549,55
Investoinnit netto	-22 200,00	-24 108,17	109 %	1 908,17
VESILAITOS				
<i>Investointimenot</i>	-2 195 000,00	-1 195 369,84		
Investointimenot yhteensä	-2 195 000,00	-1 195 369,84	54 %	999 630,16
<i>Investointitulot</i>	0,00	0,00		
Investointitulot yhteensä	0,00	0,00		
Investoinnit, netto	-2 195 000,00	-1 195 369,84	54 %	999 630,16
INVESTOINNIT YHTEENSÄ				
<i>Investointimenot</i>	-8 202 947,00	-6 591 694,77		
<i>TA-muutos</i>	-815 000,00			
Investointimenot yhteensä	-9 017 947,00	-6 591 694,77	73 %	2 426 252,23
<i>Investointitulot</i>	0,00	597 844,56		
Investointitulot yhteensä	0,00	597 844,56		597 844,56
Investoinnit, netto	-9 017 947,00	-5 993 850,21	66 %	3 024 096,79

4.5 Investointien toteutuminen kustannuspaikoittain

Tilinumero	Tilin nimi	Talous-arvio	TA-muutos	TA yhteensä	TP 2023	Netto
KUNNANHALLITUS						
9110	Maa- ja vesialueet					
9103	Maa-alueet					
	<i>menot</i>	-100 000	-115 000	-215 000	-216 661	-1 661
	<i>tulot</i>				1 650	1 650
	<i>netto</i>	-100 000	-115 000	-215 000	-215 011	-11
9130	Arvopaperit ja muut pitkävaik. sij.					
9125	Arvopaperit					
	<i>tulot</i>	0		0	11 740	11 740
KUNNANHALLITUS YHTEENSÄ						
	Investointimenot	-100 000	-115 000	-215 000	-216 661	-1 672
	Investointitulot	0	0	0	13 390	13 390
	Investoinnit netto	-100 000	-115 000	-215 000	-203 271	11 718

Tilinumero	Tilin nimi	Talous-arvio	TA-muutos	TA yhteensä	TP 2023	Netto
SIVISTYSLAUTAKUNTA						
9620	Irtaimisto					
9612	Traktorimönkijä					
	<i>menot</i>	-17 000		-17 000	-16 779	221
9660	Talonrakentaminen					
9661	Liikuntapuiston lähivirkistysalueen kehittämishanke					
	<i>menot</i>	-5 200		-5 200	-4 779	421
	<i>rahoitusosuus</i>	0		0	-2 550	-2 550
	<i>netto</i>	-5 200		-5 200	-7 329	-2 129
SIVISTYSLAUTAKUNTA YHTEENSÄ						
	Investointimenot	-22 200	0	-22 200	-21 559	641
	Investointitulot	0	0	0	-2 550	-2 550
	Investoinnit netto	-22 200	0	-22 200	-24 108	-1 908

Tilinumero	Tilin nimi	Talous- arvio	TA-muu- tos	TA yh- teensä	TP 2023	Netto
TEKNINEN LAUTAKUNTA						
9320 Irtaimisto						
9304	Siirrettävä varavoimakone <i>menot</i>	0		0	-31 140	-31 140
IRTAIMISTO YHTEENSÄ						
	Investointimenot	0	0	0	-31 140	-31 140
	Investointitulot	0	0	0	0	0
	Investoinnit netto	0	0	0	-31 140	-31 140
9350 Yhdyskuntarakentaminen						
9315	Liikenneväylien rakentaminen <i>menot</i>	-80 000		-80 000	0	80 000
9317	Puistot <i>menot</i>	-32 000		-32 000	-15 703	16 297
9319	Tievalaistus <i>menot</i>	-30 000		-30 000	0	30 000
9321	Kaavateiden päällystäminen <i>menot</i>	-70 000		-70 000	-73 002	-3 002
9323	Tieviitat <i>menot</i>	-20 000		-20 000	-7 284	12 717
9 347	Rantapuistot <i>menot</i>	-150 000		-150 000	-37 800	112 200
YHDYSKUNTARAKENTAMINEN YHT.						
	Investointimenot	-382 000	0	-382 000	-133 789	248 211
	Investointitulot	0	0	0	0	0
	Investoinnit netto	-382 000	0	-382 000	-133 789	248 211

9360 Talonrakentaminen

9393 Liikuntahalli					
<i>menot</i>	-1 500 000	-1 500 000	-1 894 250	-394 250	
<i>rahoitusosuus</i>	0	0	586 800	586 800	
<i>netto</i>	-1 500 000	-1 500 000	-1 307 450	192 550	
9395 Yhtenäiskoulu					
<i>menot</i>	-3 715 747	-3 715 747	-2 835 771	879 976	
9397 <i>Johdintien halli</i>					
<i>Menot</i>	0	-700 000	-700 000	-170 264	529 736

93365 Muu rakentaminen

9350 Kunnantalo					
<i>menot</i>	-15 000	-15 000	0	15 000	
9356 Päiväkoti (ent. kansakoulu)					
<i>menot</i>	-10 000	-10 000	0	10 000	
9369 Tammitorpat					
<i>menot</i>	-15 000	-15 000	-9 400	5 600	
9376 Venesilta					
<i>menot</i>	-50 000	-50 000	-67 444	-17 444	
9377 Liikuntakeskus					
<i>menot</i>	-30 000	-30 000	0	30 000	
9380 Osakehuoneistot					
<i>menot</i>	-15 000	-15 000	0	15 000	
9382 Paloasema					
<i>menot</i>	-40 000	-40 000	0	40 000	
9385 Matintuomion halli					
<i>menot</i>	-13 000	-13 000	0	13 000	
<i>käyttöomaisuuden myynti</i>	0	0	204	204	
<i>netto</i>	-13 000	0	-13 000	204	13 204
9392 Energiatehokkuus investoinnit					
<i>menot</i>	-100 000	-100 000	-16 048	83 952	

RAKENTAMINEN YHTEENSÄ

Investointimenot	-5 503 747	-700 000	-6 203 747	-4 993 177	1 210 570
Investointitulot	0	0	0	587 004	587 004
Investoinnit netto	-5 503 747	-700 000	-6 203 747	-4 406 173	1 797 574

TEKNINEN LAUTAKUNTA YHTEENSÄ

Investointimenot	-5 885 747	-700 000	-6 585 747	-5 158 105	1 427 642
Investointitulot	0			587 004	587 004
Investoinnit netto	-5 885 747	-700 000	-6 585 747	-4 571 102	2 014 645

Tilinumero	Tilin nimi	Talous-arvio	TA-muutos	TA yhteensä	TP 2023	Netto
-------------------	-------------------	---------------------	------------------	--------------------	----------------	--------------

VESILAITOS**9750 Yhdyskuntarakentaminen**9755 Riihivalkama-Porras runkoviemäri
menot

-1 800 000 -1 800 000 -1 019 418 780 582

97755 Muu yhdyskuntarakentaminen9770 Vesilaitos
menot

-120 000 -120 000 -134 375 -14 375

9775 Viemärlaitos
menot

-275 000 -275 000 -41 577 233 423

VESILAITOS YHTEENSÄ

Investointimenot	-2 195 000		-2 195 000	-1 195 370	999 630
Investointitulot	0		0	0	0
Investoinnit netto	-2 195 000		-2 195 000	-1 195 370	999 630

INVESTOINNIT YHTEENSÄ

Investointimenot	-8 202 947	-815 000	-9 017 947	-6 591 695	2 426 252
Investointitulot	0		0	597 844	597 844
Investoinnit netto	-8 202 947	-815 000	-9 017 947	-5 993 851	3 024 096

4.6 Rahoitusosan toteutuminen

	TA 2023 1 000 €	TA muutok- set 1 000 €	TA muutosten jälkeen 1 000 €	Toteuma 1 000 €	Poikkeama 1 000 €
Toiminta ja investoinnit					
Toiminnan rahavirta					
Vuosikate	3 098	-60	3 038	3 857	-819
Satunnaiset erät					
Tulorahoituksen korjauserät				-33	33
Investointien rahavirta					
Investointimenot	8 203	815	9 018	6 592	2 426
Rahoitusosuudet investointimenoihin			0	584	-584
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot				47	-47
Toiminta ja investoinnit, netto	-5 105	-875	-5 980	-2 137	-3 843
Rahoitustoiminta					
Rahoitus					
Antolainojen muutokset					
Lainakannan muutokset					
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	6 000		6 000		6 000
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	760		760	610	-150
Lyhytaikaisten lainojen muutos				2 000	-2 000
Vaikutus maksuvalmiuteen	135	-875	-740	-747	7

4.7 Yhteenvedo valtuuston hyväksymien määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta

1 000 €	Määrärahat					Tuloarviot				
	Alkup. talousarvio	TA:n muutokset	TA muut:n jälkeen	Toteuma	Poikkeama	Alkup. talousarvio	TA:n muutokset	TA muut:n jälkeen	Toteuma	Poikkeama
Käyttötalousosa										
Hallinnon ja talouden palvelualue	2 495		2 495	2 479	16	74		74	177	-103
Elinvoiman ja työllisyyden palvelualue	546		546	467	79	65		65	64	1
Varhaiskasvatuksen palvelualue	3 396		3 396	3 509	-113	319		319	422	-103
Perusopetuksen palvelualue	5 933		5 933	6 116	-183	206		206	294	-88
Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualue	1 157		1 157	1 093	64	208		208	159	49
Yhdyskuntatekniikan palvelualue	772		772	596	176	221		221	362	-141
Kiinteistöjen palvelualue	1 933		1 933	2 110	-177	1 356		1 356	1 752	-396
Kaavoituksen- ja lupien palvelualue	559	40	599	587	12	83		83	89	-6
Ruoan- ja puhdistuksen palvelualue	1 147	20	1 167	1 307	-140	16		16	28	-12
Vesihuollon palvelualue	712		712	721	-9	854		854	893	-39
Tuloslaskelmaosa										
Verotulot						14 174		14 174	14 431	-257
Valtionosuudet						4 249		4 249	4 173	76
Korkotulot						4		4	1	3
Muut rahoitustulot						14		14	63	-49
Korkomenot	95		95	64	31					0
Muut rahoitusmenot				3	-3					0
Investointiosa										
Maa-alueet	100	115	215	217	-2			0	2	-2
Arvopaperit									12	-12
Tekninen Itk, muu irtaimisto			0	31	-31					
Muu yhdyskuntarakentaminen	232		232	96	136					
Hankekohtainen, investoinnit	150		150	38	112					
Rakentaminen, hankekohtaiset	5 216	700	5 916	4 900	1 016				587	-587
Muu rakentaminen	288		288	93	195					
Vapaa-ajan lautak. muu irtaimisto	17		17	17	0					
Vapaa-ajan Itk:n , muu rak.	5		5	5	0				-2	2
Riihivalkam - Porras,hankekohtaiset	1 800		1 800	1 019	781					
Vesilaitos, muu rakentaminen	395		395	176	219					
Rahoitusosa										
Pitkäaikaisten lainojen lisäys			0		0	6 000		6 000		6 000
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	760		760	610	150					0
Lyhytaikaisten lainojen muutos									2 000	-2 000
Oman pääoman muutokset										
Vaikutus maksuvalmiuteen	135	-875	-740	-747	7					0
Yhteensä	27 843	0	27 843	25 507	2 336	27 843	0	27 843	25 507	2 336

5 TILINPÄÄTÖSLASKELMAT

5.1 Kunnan tuloslaskelma

TULOSLASKELMA	2023	2022
<i>Ulkoiset</i>		
Toimintatuotot		
Myyntituotot	1 606 953,82	2 321 329,94
Maksutuotot	271 491,06	357 137,19
Tuet ja avustukset	533 629,00	646 598,85
Muut toimintatuotot	1 826 155,01	1 389 990,04
Toimintatuotot	4 238 228,89	4 715 056,02
Valmistus omaan käyttöön	3 647,28	5 548,40
Toimintakulut		
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-9 005 566,07	-8 451 744,05
Henkilösivukulut	-2 256 814,84	-2 155 523,59
Eläkekulut	-1 839 481,28	-1 801 328,76
Muut henkilösivukulut	-417 333,56	-354 194,83
Palvelujen ostot	-4 909 258,95	-26 697 579,67
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1 800 503,16	-1 888 394,50
Avustukset	-653 863,44	-679 456,23
Muut kulut	-360 644,19	-391 416,97
Toimintakulut	-18 986 650,65	-40 264 115,01
Toimintakate	-14 744 774,48	-35 543 510,59
Verotulot	14 430 632,10	26 504 731,02
Valtionosuudet	4 172 957,00	14 226 790,00
Rahoitustuotot ja -kulut	-1 954,41	28 012,52
Korkotuotot	1 513,69	1 989,95
Muut rahoitustuotot	63 285,23	59 274,04
Korkokulut	-63 500,68	-33 066,74
Muut rahoituskulut	-3 252,65	-184,73
Rahoitustuotot ja -kulut yht.	-1 954,41	28 012,52
Vuosikate	3 856 860,21	5 216 022,95
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-2 503 028,70	-2 464 173,74
Tilikauden tulos	1 353 831,51	2 751 849,21
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	-317 202,53	83 196,83
Varausten lisäys (-) tai vähennys (+)	400 000,00	
Tilikauden ylijäämä	1 436 628,98	2 835 046,04

5.2 Rahoituslaskelma

	2023	2022
<i>Sisältää ulkoiset rahan lähteet ja rahan käytön</i>		
Toiminnan rahavirta		
Vuosikate	3 856 860,21	5 216 022,95
Satunnaiset erät		
Tulorahoituksen korjaukset	-33 571,15	-48 046,46
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-6 591 694,77	3 347 895,81
Rahoitusosuudet investointimenoihin	584 250,45	219 720,67
Pysyvien vastaavienhyödykkeiden luovutustulot	47 165,26	76 932,26
Toiminnan ja investointien rahavirta	-2 136 990,00	2 116 733,61
Rahoituksen rahavirta		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten vähennys	0	0
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	0	0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-609 898,00	-859 898,00
Lyhytaikaisten lainojen muutos	2 000 000,00	-1 800 000,00
Oman pääoman muutokset		
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-11 382,62	9 861,56
Vaihto-omaisuuden muutos	20 039,43	3 266,96
Saamisten muutos	363 467,37	-656 485,61
Korottomien velkojen muutos	449 364,95	133 752,53
Rahoituksen rahavirta	2 211 591,13	-3 169 502,56
RAHAVAROJEN MUUTOS	74 601,13	-1 052 768,95
Rahavarat 31.12.	1 496 693,41	1 422 092,28
Rahavarat 1.1.	1 422 092,28	2 474 861,23

5.3 Tase

TASE	2023	Avaava tase 2023
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT	38 553 295,18	35 062 473,67
Aineettomat hyödykkeet	8 028,78	19 163,58
Tietokoneohjelmistot	2 995,15	6 988,63
Muut pitkävaikutteiset menot	5 033,63	12 174,95
Aineelliset hyödykkeet	30 098 186,38	26 584 489,54
Maa- ja vesialueet	4 404 813,45	4 189 802,32
Rakennukset	10 904 488,84	12 237 448,04
Kiinteät rakenteet ja laitteet	8 986 720,33	7 171 590,18
Koneet ja kalusto	403 224,83	520 852,74
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	5 398 938,93	2 464 796,26
Sijoitukset	8 447 080,02	8 458 820,55
Osakkeet ja osuudet	8 293 792,84	8 305 533,37
Muut saamiset	56 474,00	56 474,00
Muut lainasaamiset	96 813,18	96 813,18
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	93 182,10	90 151,66
Valtion toimeksiannot	0,00	0,00
Lahjoitusrahastojen erityiskatteet	93 182,10	90 151,66
VAIHTUVAT VASTAAVAT	2 928 548,34	3 237 454,01
Vaihto-omaisuus	16 837,25	36 876,68
Valmiit tuotteet	16 837,25	36 876,68
Saamiset	1 415 017,68	1 778 485,05
Pitkäaikaiset saamiset	119 415,47	135 337,55
Myyntisaamiset	119 415,47	135 337,55
Lainasaamiset	0,00	0,00
Muut saamiset	0,00	0,00
Lyhytaikaiset saamiset	1 295 602,21	1 643 147,50
Myyntisaamiset	608 414,87	755 739,54
Lainasaamiset	9 000,00	28 000,00
Muut saamiset	596 808,77	467 201,13
Siirtosaamiset	81 378,57	392 206,83
Rahat ja pankkisaamiset	1 496 693,41	1 422 092,28
VASTAAVAA YHTEENSÄ	41 575 025,62	38 390 079,34

TASE	2023	Avaava tase 2023
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA	28 475 260,86	27 038 631,88
Peruspääoma	15 469 055,55	15 469 055,55
Arvonkorotusrahasto	48 900,32	48 900,32
Muut omat rahastot	1 653 009,54	1 653 009,54
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	9 867 666,47	7 032 620,43
Tilikauden yli-/alijäämä	1 436 628,98	2 835 046,04
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	2 313 511,28	2 396 308,75
Poistoero	2 263 511,28	1 946 308,75
Vapaaehtoiset varaukset	50 000,00	450 000,00
PAKOLLISET VARAUKSET	0,00	0,00
Muut pakolliset varaukset	0,00	0,00
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	752 969,41	761 321,59
Valtion toimeksiannot	0,00	0,00
Lahjoitusrahastojen pääomat	680 458,37	679 524,25
Muut toimeksiantojen pääomat	72 511,04	81 797,34
VIERAS PÄÄOMA	10 033 284,07	8 193 817,12
Pitkäaikainen	2 462 300,00	3 072 198,00
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	2 462 300,00	3 072 198,00
Lainat julkisyhteisöiltä	0,00	0,00
Saadut ennakot	0,00	0,00
Ostovelat	0,00	0,00
Lyhytaikainen	7 570 984,07	5 121 619,12
Joukkovelkakirjalainat	3 000 000,00	1 000 000,00
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	609 898,00	609 898,00
Lainat julkisyhteisöiltä	0,00	0,00
Saadut ennakot	27 066,62	20 198,00
Ostovelat	2 177 734,41	1 615 490,16
Muut velat	195 666,40	169 123,85
Siirtovelat	1 560 618,64	1 706 909,11
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	41 575 025,62	38 390 079,34

5.4 Konsernilaskelmat

Konsernin tuloslaskelma

TULOSLASKELMA	2023	2022
	<i>1 000 €</i>	<i>1 000 €</i>
Toimintatuotot	6 054	28 685
Toimintakulut	-21 247	-65 321
Osuus osakkuusyhteisön voitosta/tappiosta	-22	-16
Toimintakate	-15 214	-36 652
Verotulot	14 431	26 505
Valtionosuudet	5 342	15 326
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	12	1
Muut rahoitustuotot	68	91
Korkokulut	-141	-84
Muut rahoituskulut	-4	-2
Vuosikate	4 493	5 185
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-3 050	-3 191
Arvonalentumiset		
Satunnaiset erät		
Tilikauden tulos	1 442	1 994
Tilinpäätössiirrot	-3	-22
Vähemmistöosuudet		
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	1 439	1 971

Konsernin rahoituslaskelma

1 000 €

RAHOITUSLASKELMA

	2023	2022
	1 000 €	1 000 €
Toiminnan rahavirta		
Vuosikate	4 493	5 185
Satunnaiset erät	-1	
Tulorahoituksen korjauserät	-12	-44
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-6 718	-4 040
Rahoitusosuudet investointeihin	584	220
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustuotot	50	151
Toiminnan ja investointien rahavirta	-1 603	1 471
Rahoituksen rahavirta		
Antolainojen muutokset		
Antolainasaamisten lisäykset		-1
Antolainasaamisten vähennykset		2
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys		939
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-892	-1 249
Lyhytaikaisten lainojen muutos	2 000	-1 800
Oman pääoman muutokset	0	-1
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääoman muutos	-179	12
Vaihto-omaisuuden muutos	14	41
Saamisten muutos	2 428	-656
Korottomien velkojen muutos	-1 478	590
Rahoituksen rahavirta	1 893	-2 123
RAHAVAROJEN MUUTOS	289	-652
Rahavarat 31.12.	1 911	2 225
Rahavarat 1.1.	1 622	2 877
Rahavarojen muutos	289	-652

TAMMELA

www.tammela.fi

Konsernin tase

TASE	Avaava tase	
	2023	2023
VASTAAVAA	1 000 €	1 000 €
PYSYVÄT VASTAAVAT	41 800	41 237
Aineettomat hyödykkeet	13	114
Aineettomat oikeudet	8	100
Muut pitkävaikutteiset menot	6	15
Aineelliset hyödykkeet	38 886	37 601
Maa- ja vesialueet	4 686	4 503
Rakennukset	19 277	21 904
Kiinteät rakenteet ja laitteet	9 017	7 210
Koneet ja kalusto	502	709
Muut aineelliset hyödykkeet	5	5
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	5 399	3 271
Sijoitukset	2 902	3 522
Osakkuusyhteisöosuudet		2
Muut osakkeet ja osuudet	2 843	3 456
Muut lainasaamiset		3
Muut saamiset	59	61
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	197	194
VAIHTUVAT VASTAAVAT	5 265	8 181
Vaihto-omaisuus	48	116
Saamiset	3 305	5 840
Pitkäaikaiset saamiset	119	136
Lyhytaikaiset saamiset	3 186	5 704
Rahoitusarvopaperit	1	1
Rahat ja pankkisaamiset	1 911	2 224
VASTAAVAA YHTEENSÄ	47 262	49 611

TASE	2023	Avaava tase 2023
VASTATTAVAA	1 000 €	1 000 €
OMA PÄÄOMA	31 704	30 196
Peruspääoma	15 469	15 469
Säätiöiden ja yhdistysten peruspääoma	4	4
Arvonkorotusrahasto	83	83
Muut omat rahastot	1 715	1 715
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	12 993	10 953
Tilikauden ylijäämä	1 439	1 971
VÄHEMMISTÖOSUUDET	3	6
PAKOLLISET VARAUKSET		65
Muut pakolliset varaukset		
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	905	1 083
VIERAS PÄÄOMA	14 650	18 261
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	6 160	8 615
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	67	71
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	3 884	1 943
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	4 539	7 632
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	47 262	49 611

6 LIITETIEDOT

Tilinpäätös käsittää tuloslaskelman, taseen ja niiden liitteenä ilmoitettavat tiedot sekä talousarvion toteutumisvertailun ja toimintakertomuksen. Liitetiedoilla täydennetään tuloslaskelman ja taseen tietoja siten, että tilinpäätös antaa oikeat ja riittävät tiedot kunnan toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.

6.1 Tilinpäätöksen liitetiedot

Arvostus- ja jaksotusperiaatteet sekä menetelmät (Liitetieto 1)

Pysyvien vastaavien arvostus

Pysyvien vastaavien aineettomat ja aineelliset hyödykkeet on merkitty taseeseen hankintamenoa vähennettynä suunnitelman mukaisilla poistoilla ja investointimenoihin saaduilla rahoitusosuuksilla. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu ennalta laaditun poistosuunnitelman mukaisesti. Suunnitelmapoistojen laskentaperusteet on esitetty tuloslaskelman liitetiedoissa kohdassa suunnitelman mukaisten poistojen perusteet.

Sijoitusten arvostus

Pysyvien vastaavien osakkeet on merkitty taseeseen hankintamenoa tai todennäköiseen luovutushintaan.

Vaihto-omaisuus

Vaihto-omaisuus on merkitty taseeseen hankintamenoa määräisenä.

Rahoitusomaisuuden arvostus

Saamiset on merkitty taseeseen nimellisarvoon.

Tuloslaskelman ja taseen esitystapa (Liitetieto 2)

Tuloslaskelmassa ja taseessa on noudatettu kirjanpitolautakunnan antamia ohjeita.

Oikaisut edellisen tilikauden tietoihin (Liitetieto 3)

Oikaisuihin ei ole ollut tarvetta.

Selvitys edellisen tilikauden tietojen vertailukelpoisuudesta päättyneen tilikauden tietoihin (Liitetieto 4)

Oikaisuihin ei ole ollut tarvetta.

Aikaisempiin tilikausiin kohdistuvat tuotot ja kulut sekä virheiden korjaukset (Liitetieto 5)

Ei selvitettävää.

6.2 Konsernitilinpäätöksen liitetiedot

Konsernitilinpäätöksen laajuus

Konsernitilinpäätökseen on yhdistelty tytäryhteisö ja kaikki kuntayhtymät, joissa kunta on jäsen. Kanta-Hämeen hyvinvointialue – Oma Häme aloitti toimintansa 1.1.2023. Sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluiden järjestämisvastuu siirtyi Kanta-Hämeen kunnilta hyvinvointialueelle. Eteva Ky ja Kanta-Hämeen sairaanhoitopiiri eivät enää kuulu kuntakonserniin. FSHKY:n toiminta jatkuu kiinteistöjen ylläpitäjänä.

Sisäiset liiketapahtumat ja katteet

Konserniyhteisöjen keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat on vähennetty sekä konserniyhteisöjen ja kunnan omistamien kuntayhtymien keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat on vähennetty.

Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset

Konsernitaseessa vapaaehtoiset ja verotusperusteiset varaukset sekä poistoero on jaettu omaan pääomaan ja laskennalliseen verovelkaan.

Keskinäisen omistuksen eliminointi

Kunnan ja tytäryhteisön sekä kuntayhtymien keskinäinen omistus on eliminoitu. Omistuksen eliminoinnissa syntynyt ero on kirjattu oman pääoman lisäykseksi tai vähennykseksi.

Vähemmistöosuudet

Ei selvitettävää.

Osakkuusyhteisöt

Osakkuusyhteisö Tammelan Aluelämpö on yhdistelty konserniyhteisön omistusosuutta vastaavalla määrällä osakkuusyhteisön voitosta.

Kuntayhtymät

Kuntayhtymien taseet ja niiden liitetiedot on yhdistelty lukuarvoiltaan omistusosuuden mukaisesti. Tase, tuloslaskelma ja rahoituslaskelma ovat yhdistelty kuntayhtymien perustietojen mukaan

6.3 Tuloslaskelman liitetiedot

Toimintatuotot (Liitetieto 6)

Kirjanpitolautakunnan kuntajaoston ohjeiden mukaan on tuloslaskelman liitteessä esitettävä toimintatuotot kunnan määritteleminä tehtäväkokonaisuuksina.

Seuraavassa taulukossa on toimintatuotot esitetty tehtäväalueittain.

Toimintatuotot tehtäväalueittain	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Yleishallinto	257 294,72	261 843,09	176 873,45	134 838,04
Sosiaali- ja terveystuotot		22 930 002,09		
Opetus- ja kulttuuripalvelut	1 179 613,55	1 391 474,04	875 777,96	1 100 758,14
Yhdyskuntapalvelut	358 857,26	379 260,66	358 857,26	379 260,66
Muut palvelut	4 258 692,38	3 722 446,73	2 826 720,22	3 100 199,18
Kunnan toimintatuotot yhteensä	6 054 457,91	28 685 026,61	4 238 228,89	4 715 056,02

Verotulojen erittely (Liitetieto 7)

Verotulot	2023	2022
Kunnan tulovero	11 209 886,31	22 441 623,03
Osuus yhteisöveron tuotosta	1 236 796,44	2 164 335,28
Kiinteistövero	1 983 949,35	1 898 773,71
Verotulot yhteensä	14 430 632,10	26 504 731,02

Valtionosuuksien erittely (Liitetieto 8)

Valtionosuuksien erittely	2023	2022
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus	3 042 680,00	9 015 037,00
Siitä: Verotuloihin perustuva valtionosuuksien tasaus (+/-)	1 533 891,00	2 959 113,00
Järjestelmämuutoksen tasaus (+/-)		
Opetus- ja kulttuuritoimen muut valtionosuudet	-1 517 336,00	-1 430 406,00
Verotulomenetyksen kompensatio	1 113 722,00	3 683 046,00
Verotulomenetyksen korvaus		
Valtionosuudet yhteensä	4 172 957,00	14 226 790,00

Palveluiden ostot eriteltyinä asiakaspalveluiden ostoihin ja muiden palveluiden ostoihin (Liitetieto 9)

Palveluiden ostot	2023	2022
Asiakaspalveluiden ostot	1 066 585,07	22 505 351,37
Muiden palveluiden ostot	3 842 673,88	4 192 228,30
Palveluiden ostot yhteensä	4 909 258,95	26 697 579,67

Valtuustoryhmien toimintaedellytysten tukemiseksi annetut tuet valtuustoryhmittäin eriteltyinä (Liitetieto 10)

Ei selvitettävää.

Selvitys suunnitelman mukaisten poistojen perusteista ja niiden muutoksista (Liitetieto 11)

Kunnanvaltuusto on kokouksessaan 10.12.2013 hyväksynyt suunnitelman mukaisten poistojen perusteet.

Pysyvien vastaavien hyödykkeiden poistojen määrittämisessä on käytetty valtuuston 10.12.2013 hyväksymää poistosuunnitelmaa. Vuonna 2013 valmistuvissa hyödykkeissä on noudatettu uusia lyhyempiä poistoajoja ja poistoprosentteja. Vanhoissa poistonalaisissa omaisuuserissä noudatetaan kunnanvaltuuston 9.12.1996 hyväksymää poistosuunnitelmaa. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu pysyvien vastaavien hyödykkeiden hankintamenoista arvioidun taloudellisen pitoajan mukaan. Alle 10.000 euron suuriset hankinnat kirjataan käyttömeneiksi.

Arvioidut poistoajat ja niitä vastaavat vuotuiset poistoprosentit sekä poistomenetelmät ovat:

Tilit	Selite	Poisto aika	Poistomenetelmä	poisto%
<i>Aineettomat hyödykkeet</i>				
1005	Tietokoneohjelmistot	2 vuotta	Tasapoisto	
1010	Muut pitkävaikutteiset menot	2 vuotta	Tasapoisto	
1020	Ennakkomaksut		Ei poistoaikaa	
<i>Aineelliset hyödykkeet</i>				
1100	Maa-alueet		Ei poistoaikaa	
1110	Asuinrakennukset	30 vuotta	Tasapoisto	
1115	Hallinto- ja laitosrakennukset	20 vuotta	Tasapoisto	
1120	Tehdas- ja tuotantorakennukset	20 vuotta	Tasapoisto	
1123	Muut rakennukset	20 vuotta	Tasapoisto	
1130	Kadut, tiet, torit, puistot		Menojäännös	20 %
1131	Sillat, laiturit, uimalat		Menojäännös	25 %
1134	Muut maa- ja vesirakenteet		Menojäännös	20 %
1140	Veden jakeluverkostot		Menojäännös	10 %
1141	Viemäriverkostot		Menojäännös	10 %
1142	Ulkovalaisulaitteet		Menojäännös	20 %
1150	Muut kiinteät rakenteet ja laitteet		Menojäännös	25 %
1151	Laitosten koneet		Menojäännös	25 %
1160	Muut kuljetusvälineet		Menojäännös	30 %
1161	Autot		Menojäännös	30 %
1170	Muut koneet ja kalusto		Menojäännös	30 %
1171	ATK-laitteet		Menojäännös	40 %
1190	Ennakkomaksut		Ei poistoaikaa	
1195	Keskeneräiset hankinnat		Ei poistoaikaa	
<i>Sijoitukset</i>				
1201	Tytäryhteisöosakkeet ja –osuudet		Ei poistoaikaa	
1203	Kuntayhtymäosuudet		Ei poistoaikaa	
1205	Osakkuusyhteisöosakkeet ja –osuudet		Ei poistoaikaa	
1207	Yhteisyhteisöosakkeet ja –osuudet		Ei poistoaikaa	
1208	Muut osakkeet ja osuudet/osakkuudet & om.yhteis.		Ei poistoaikaa	
1209	Liikelaitosten peruspääomaosuudet		Ei poistoaikaa	
1210	Muut osakkeet ja osuudet		Ei poistoaikaa	

Selvitys tuottoihin ja kuluihin sisältyvistä pakollisten varausten muutoksista (*Liitetieto 12*)

Pakollisten varausten muutokset	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Potilasvahinkovakuutusmaksut 1.1. (ky)		53 296,47		
Lisäykset tilikaudella		11 263,59		
Vähennykset tilikaudella				
Potilasvahinkovakuutusmaksut 31.1. (ky)	0,00	64 560,06	0,00	0,00

Konsernin pakolliset varaukset ovat Kanta-Hämeen sairaanhoitopiiriin tekemiä varauksia.

Pysyvien vastaavien hyödykkeiden myyntivoitot ja -tappiot (*Liitetieto 13*)

Pysyvien vastaavien hyödykkeiden myyntivoitot ja -tappiot	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Muut toimintatuotot				
Maaomaisuuden myyntivoitot	5 483,13	6 509,05	5 483,13	6 509,05
Rakennusten myyntivoitot		2 198,92		
Muut myyntivoitot	28 088,02	48 700,75	28 088,02	48 427,41
Myyntivoitot yhteensä	33 571,50	57 408,72	33 571,15	54 936,46
Muut toimintakulut				
Maaomaisuuden myyntitappiot		6 890,00		6 890,00
Rakennusten myyntitappiot				
Muut myyntitappiot				
Myyntitappiot yhteensä		6 890,00		6 890,00

Satunnaisten tuottojen ja kulujen erittely (*Liitetieto 14*)

Satunnaisten tuottojen ja kulujen erittely	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Satunnaiset tuotot				
Satunnaiset tuotot yhteensä	0,00	0,00	0,00	0,00
Satunnaiset kulut				
Satunnaiset kulut yhteensä	0,00	0,00	0,00	0,00

Rahoitustuotot, jotka ovat saatu osuuksista muissa yhteisöissä (Liitetieto 15)

Osinkotuottojen ja peruspääoman korkotuottojen erittely	2023	2022
Osinkotuotot muista yhteisöistä Peruspääoman korot kuntayhtymiltä	51 685,25	32 137,75
Yhteensä	51 685,25	32 137,75

Erittely poistoeron muutoksista (Liitetieto 16)

Erittely poistoeron muutoksista	2023	2022
Investointivaraukseen liittyvä poistoeron muutos	82 797,47	83 196,83
Yhteensä	82 797,47	83 196,83

6.4 Tasetta koskevat liitetiedot

6.4.1 Taseen vastaavia koskevat liitetiedot

Lainan liikkeelle laskemisesta aiheutuneet kuluksi kirjaamattomat menot ja pääoma-alennukset

(Liitetieto 17)

Ei selvitettävää

Arvonkorostusten periaatteet ja niiden kohteiden arvonmäärittäminen (Liitetieto 18)

Arvonkorotukset	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Maa- ja vesialueet Arvo 1.1.	82 932,50	82 932,50	48 900,32	48 900,32
Arvonkorotukset Arvonkorotuksen purku Arvo 31.12.	82 932,50	82 932,50	48 900,32	48 900,32
Arvonkorotukset yhteensä	82 932,50	82 932,50	48 900,32	48 900,32

Aineettomat ja aineelliset hyödykkeet**Aineettomat hyödykkeet**

Hankintameno 1.1.	19 163,58
Lisäykset tilikaudella	
Rahoitusosuudet tilikaudella	
Vähennykset tilikaudella	
Siirrot erien välillä	
Tilikauden poisto	-11 134,80
Arvonkorotus/-alennus	
Kirjanpitoarvo 31.12.	8 028,78

Aineelliset hyödykkeet

	Maa-alueet	Rakennukset	Kiinteät rakenteet	Koneet ja kalusto	Kesken-eräiset hankinnat	Yhteensä
Hankintameno 1.1.	4 140 902,00	12 237 448,04	7 171 590,18	520 852,74	2 464 796,26	26 535 589,22
Lisäykset tilikaudella	216 661,00	92 891,96	309 740,36	47 919,44	5 924 482,01	6 591 694,77
Rahoitusosuudet tilikaudella					-584 250,45	-584 250,45
Vähennykset tilikaudella	-1 649,87	0,00	-203,71	0,00		-1 853,58
Siirrot erien välillä			2 406 088,89		-2 406 088,89	0,00
Tilikauden poisto		-1 425 851,16	-900 495,39	-165 547,35		-2 491 893,90
Arvonkorotus/-alennus	48 900,32					48 900,32
Kirjanpitoarvo 31.12.	4 404 813,45	10 904 488,84	8 986 720,33	403 224,83	5 398 938,93	30 098 186,38

Sijoitukset

	Tytäryhtiö -osakkeet	Kuntayhtymä-osakkeet	Omistus-yhteisö -osakkeet	Muut osakkeet ja osuudet	Yhteensä
Hankintameno 1.1.	171 927,08	5 280 491,92	25 228,19	2 827 886,18	8 305 533,37
Lisäykset tilikaudella					
Vähennykset tilikaudella				-11 740,53	-11 740,53
Arvonkorotus/-alennus					
Kirjanpitoarvo 31.12.					8 293 792,84
Muut lainasaamiset					96 803,18
Muut saamiset					56 474,00
Pysyvät vastaavat yhteensä					38 553 295,18

Omistuksia muissa yhteisöissä koskevat liitetiedot (Liitetiedot 20-22)

Tytäryhteisöt, kuntayhtymäosuudet sekä osakkuusyhteisöt				(ilman eliminointia)		
Nimi	Koti- paikka	Kunnan omistus- osuus	Konsernin omistus- osuus	Kuntakonsernin osuus (1000 e) omasta pää- omasta	vieraasta pää- omasta	tilikauden tappiosta/ voitosta
Tytäryhteisöt						
Koy Tammelan Vuokra-asunnot	Tammela	100 %	100 %	172	4 210	0
Osakkuusyhteisö						
Tammelan Aluelämpö	Tammela	50 %	50 %	15	230	-22
Kuntayhtymät						
Forssan seudun hyvinvointiky.	Forssa	16,6 %	16,6 %	3 822	127	50
Lounais-Hämeen koulutusky.	Forssa	8,8 %	8,8 %	1 786	231	45
Hämeen liitto	H:linna	3,2 %	3,2 %	50	13	-1

Pitkä- ja lyhytaikaiset saamiset tytäryhteisöiltä, kuntayhtymiltä sekä osakkuus- ja muilta omistus-yhteistyöyhteisöiltä (Liitetieto 23)

Saamisten erittely	2023		2022	
	Pitkäaikaiset	Lyhytaikaiset	Pitkäaikaiset	Lyhytaikaiset
Saamiset tytäryhteisöiltä				
Myyntisaamiset		14 926,18		18 0626,54
Lainasaamiset				
Saamiset kuntayhtymiltä, joissa kunta on jäsenenä				
Myyntisaamiset		534,21		85 511,75
Siirtosaamiset				
Saamiset osakkuus- sekä muilta omistusyhteistyöyhteisöiltä				
Myyntisaamiset		35,45		27,52
Yhteensä				104 165,61

Siirtosaamiin sisältyvät olennaiset erät (Liitetieto 24)

Siirtosaamiin sisältyvät olennaiset erät	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Lyhytaikaiset siirtosaamiset				
Kelan korvaus työterveyshuollosta	46 524,32	90 823,48	46 288,85	39 298,30
Muut tulojäämät	49 782,37	478 929,35	35 089,72	352 808,53
Lyhytaikaiset siirtosaamiset yhteensä	96 306,69	569 752,83	81 378,57	392 106,83

Siirtosaamiset ovat vuodelle 2024 kuuluvia menoja, jotka on maksettu vuoden 2023 aikana tai vuoden 2023 tuloja, jotka kertyvät vasta vuonna 2024.

6.4.2 Taseen vastattavaa koskevat liitetiedot

Tase-erä kohtainen erittely oman pääoman erien lisäyksistä ja vähennyksistä sekä siirroista näiden erien välillä (Liitetieto 25)

Oman pääoman erittely	Konserni		Kunta	
	2023	Avaava tase 2023	2023	Avaava tase 2023
Peruspääoma 31.12.	15 469 055,55	15 469 055,55	15 469 055,55	15 469 055,55
Säätiöiden ja yhd. peruspääoma	4 400,00	4 400,00		
Arvonkorotusrahasto 31.12.	82 932,50	82 932,50	48 900,32	48 900,32
Arvonkorotuksen purku				
Arvonkorotus 31.12.	82 932,50	82 932,50	48 900,32	48 900,32
Muut omat rahastot				
Rahaston pääoma 1.1.	374 097,24	375 604,21	311 987,42	311 987,42
Lisäykset				
Vähennykset	-497,50	-1506,97		
Rahaston pääoma 31.12.	373 599,74	374 097,24	311 987,42	311 987,42
Investointirahasto 31.12.	1 341 022,12	1 341 022,12	1 341 022,12	1 341 022,12
Edellisten tilikausien yli/alijäämä 1.1.	12 992 804,08	10 958 120,83	9 867 666,47	7 032 620,43
Lisäykset tilikaudella				
Vähennykset tilikaudella		-4 893,29		
Edellisten tilikausien yli/alijäämä 31.12.	12 992 804,08	10 953 227,54	9 867 666,47	7 032 620,43
Tilikauden ylijäämä / alijäämä	1 438 974,77	1 971 306,19	1 436 628,98	2 835 046,04
Oma pääoma yhteensä	31 702 788,76	30 196 041,14	28 475 260,86	27 038 631,88

Eteva Ky ja Kanta-Hämeen sairaanhoitopiiri ovat siirtyneet Oma Hämeeseen 1.1.2023. Kunnan avaa-
vassa taseessa on oikaistu kuntayhtymien jäsenosuudet ja lomapalkkavelka. Peruspääoma on tämän
johdosta pienentynyt 670 325,98 €.

FSHKY toimii vuoden 2023 alusta kiinteistöjen ylläpitäjänä, koska sosiaali-, terveys- ja pelastuspalvelui-
den järjestämismääräyksen mukaisesti siirtyi Oma Hämeelle. Vapaaehtoisen kuntayhtymän, FSHKY:n irtaimen omaisuu-
den ja lomapalkkavelan siirroista johtuva peruspääoman muutos kirjataan kunnassa kuntayhtymäosuus-
den arvon ja peruspääoman lisäykseksi 1 196 193,17 €.

Erittely poistoerosta (Liitetieto 26)

Erittely poistoerosta	2023	2022
Investointivaraukseen liittyvä poistoero EVL-poistoihin liittyvä poistoero	2 263 511,28	1 946 308,75
Yhteensä	2 263 511,28	1 946 308,75

Pitkäaikaiseen vieraaseen pääomaan kuuluvat lainat, jotka erääntyvät myöhemmin kuin viiden vuoden kuluttua (Liitetieto 27)

Pitkäaikaiset velat	2023	2022
Lainat muilta luotonantajilta	816 372,00	1 129 438,00
Pitkäaikaiset velat yhteensä	816 372,00	1 129 438,00

Erittely liikkeelle lasketuista joukkovelkakirjalainoista (Liitetieto 28)

Joukkovelkakirjalainat	2023	2022
Alle vuoden kuluessa erääntyvät kuntatodistuslainat	3 000 000	1 000 000,00
Yhteensä	3 000 000	1 000 000,00

Pakollisten varausten erittely (Liitetieto 29)

Pakollisten varausten erittely	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Muut pakolliset varaukset Potilasvahinkovakuutusmaksuvastuu (ky)		64 560,06		
Pakolliset varaukset yhteensä	0,00	64 560,06	0,00	0,00

Konsernin pakolliset varaukset koostuvat Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin potilasvahinkovakuu-
tusmaksu vastuusta.

Pitkä- ja lyhytaikaiset velat tytäryhteisöille, kuntayhtymille sekä osakkuus- ja muille omistusyhteistyöyhteisöille (Liitetieto 30)

Vieras pääoma	2023		2022	
	Pitkäaikaiset	Lyhytaikaiset	Pitkäaikaiset	Lyhytaikaiset
Velat kuntayhtymille, joissa kunta on jäsenenä Ostovelat		805,03		1502,00
Velat osakkuus- sekä muille omistusyhteisyhteisöille Ostovelat		77 915,36		61 071,83
Vieras pääoma yhteensä		78 720,39		183 689,83

Maksuvalmiuden kannalta merkittävä sekkililimiitti (Liitetieto 31)

Ei selvitettävää.

Muut velat (Liitetieto 32)

Vuokraohteen lunastusvelka

Tammelan Vanhusten Tuki ry:n lunastusvelka	2023	2022
Lunastusvelan määrä 31.12.	0	0

Laskennalliset verovelat

Laskennalliset verovelat / Konserni	2023	2022
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	147 125,72	143 313,29

Siirtovelkoihin sisältyvät olennaiset erät (Liitetieto 33)

Siirtovelkojen olennaiset erät	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Lyhytaikaiset siirtovelat				
Palkkojen ja henkilösivukulujen jakso- tukset	1 169 846,50	2 712 633,01	1 066 461,30	1 019 349,58
Korkojaksotukset	31 835,98	34 440,20	9 450,07	8 639,80
Valtionosuusennakot	216 297,70	393 295,56	216 297,70	393 295,56
Muut menojäämät	223 258,25	858 774,84	268 409,57	313 136,79
Siirtovelat yhteensä	1 641 238,43	3 999 143,61	1 560 618,64	1 734 421,73

6.5 Vakuuksia, vastuusitoumuksia ja taseen ulkopuolisia järjestelyitä koskevat liitetiedot

Velat, joista kunta on pantannut, kiinnittänyt tai muulla tavalla antanut vakuudeksi omaisuuttaan eriteltynä vakuuslajeittain (liitetieto 34)

Ei selvitettävää.

Erittely annetuista vakuuksista (Liitetieto 35)

Ei selvitettävää.

Vakuuksia ja vastuusitoumuksia koskevat liitetiedot (Liitetieto 36)

Taseen liitetietoina on ilmoitettu takausvastuut.

Yhteenlaskettu arvo kunnan antamista muista kuin edellä 34-36 kohdissa tarkoitetuista vakuuksista (Liitetieto 37)

Ei selvitettävää

Vuokrasopimusten mukaisten jäljellä olevien määrien yhteissumma (Liitetieto 38)

Vuokravastuut	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Vuokravastuut				
Vuokravastuut yhteensä		24 721,07		
Seuraavalla tilikaudella maksettava osuus		2 714,17		
Sopimuksiin sisältyvät lunastusvelvoitteet				
Leasingvastuut				
Leasingvastuut yhteensä	122 084,71	498 542,25	15 564,46	12 920,72
Seuraavalla tilikaudella maksettava osuus	45 136,61	165 855,86	8 048,28	6 785,40
Siitä kiinteistöihin liittyvät rahoitusleasingvastuut		-	-	-

Kunnan antamat vastuusitoumukset sen kanssa samaan konserniin kuuluvien yhteisöjen puolesta (Liitetieto 39-40)

	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Takaukset samaan konserniin kuuluvien yhteisöjen puolesta				
Alkuperäinen pääoma			5 227 848,08	5 227 848,08
Jäljellä oleva pääoma			3 478 438,40	3 641 302,76
Takaukset muiden puolesta				
Alkuperäinen pääoma	5 862 522,82	5 872 518,82	5 862 522,82	5 862 522,82
Jäljellä oleva pääoma	2 871 055,45	3 107 788,60	2 871 055,45	3 101 749,35

Yllä olevasta taulukosta selviävät kunnan takausvastuiden kokonaissummat, jotka muodostuvat useasta eri takauksesta. Osa takausvastuista saattaa realisoitua.

Vastuu Kuntien takauskeskuksen vastuista	2023	2022
Kunnan osuus takauskeskuksen vastuista 31.12.	48 771 180	45 173 879,00
Kunnan mahdollista vastuuta kattava osuus takauskeskuk- senrahastosta 31.12.	38 823	26 123,00

Muut kuntaa koskevat taseen ulkopuoliset järjestelyt (Liite 41)

Muut taloudelliset vastuut	Konserni		Kunta	
	2023	2022	2023	2022
Arvonlisäveron palautusvastuu	1 871 650,49	1 230 324,68	1 738 021,42	1 062 324,30

6.6 Ympäristöasioiden harkinnanvarainen esittäminen

Pitkävaikutteiset ympäristömenot

Pysyviin vastaaviin sisältyviä aktivoituja pitkävaikutteisia ympäristömenoja	2023	2022
Muut pitkävaikutteiset menot		
Kunnan osuus vesistöjen kunnostukseen	0,00	0,00
Yhteensä	0	0

6.7 Henkilöstöä, tilintarkastajan palkkioita ja intressitapahtumia koskevat liitetiedot

Henkilöstön lukumäärä (liitetieto 42)

Henkilöstön lukumäärä 31.12. palvelualoittain	2023	2022
Hallinto ja kehittämisspalvelut	19	13
Sivistyspalvelut	173	170
Tekniset palvelut sis. ruoka- ja puhdistuspalvelut	48	55
Yhteensä	240	238

Henkilöstön lukumäärä on laskettu Kunnallisen työmarkkinalaitoksen henkilöstöraportointia koskevan suosituksen (2013) mukaan. Suosituksen mukaan henkilöstömäärään lasketaan:

- vakinaiset
- määräaikaiset
- työllistetyt

Tilikauden palkat, palkkio, eläkekulut ja muut henkilösivukulut (liitetieto 43)

Henkilöstökulut	2023	2022
Henkilöstökulut tuloslaskelman mukaan	11 262 380,91	10 607 267,64
Yhteensä	11 262 380,91	10 607 267,64

Luottamushenkilön palkkioista perityt ja puolueelle tai puolueyhdistykselle tilitetyt luottamushenkilömaksut (liitetieto 44)

Luottamushenkilön palkoista perityt ja tilitetyt luottamushenkilömaksut	2023	2022
Keskusta Tammelan kuntayhdistys ry	2 992,50	2 803,14
Tammelan Kokoomus ry	1 644,20	1 922,50
Tammelan Sosialidemokraattinen yhdistys ry	2 638,30	2 457,50
Vasemmistoliiton Tammelan osasto ry		0
Lounais-Hämeen Vihreät ry	250,50	168,75
Tammelan perussuomalaiset ry	596,00	513,75
Meidän Tammela ry	964,50	909,39
Kristillisdemokraatit Forssan seudun paikallisosasto ry	198,00	108,75
Yhteensä	9 284,00	8 883,78

Tilitarkastusta suorittavalle tilintarkastusyhteisölle maksetut palkkiot (liitetieto 45)

Tilintarkastajan palkkiot	2023	2022
BDO Oy		
Tilintarkastuspalkkiot	6 283,00	6951
Tilintarkastuslautakunnan sihteerin tehtävät	546,00	2093
Muut palkkiot	735,50	9225
Yhteensä	7 564,50	18269,00

Intressitapahtumat (liitetieto 46)

Sidonnaisuusrekisteri on laadittu kuntavaaleissa 2021 valituista luottamushenkilöistä kuntalain (410/2015) §:n 84 mukaisessa laajuudessa.

Kunnanjohtajan kanssa on solmittu kuntalain mukainen johtajasopimus, jossa on sovittu erokorvauksesta.

Lähipiirin tai konsernin lähipiirin kanssa ei ole toteutettu tavanomaisesta poikkeavia liiketoimia.

7. VESIHUOLTOLAITOS

Vesihuoltolaitoksen tehtävänä on toimittaa yksityisille asiakkailleen ja neljälle kunnassa toimivalle vesihuolto-osakeyhtiölle puhdasta hyvälaatuista talousvettä. Yksityisasiakkaiden lisäksi vettä toimitetaan Etelä-Tammelan Vesihuolto Oy:lle, Kaukjärven Vesihuolto Oy:lle, Liesjärven Vesi Oy:lle ja Pohjois-Tammelan Vesihuolto Oy:lle.

Syrjänharjun vedenottamosta vesi toimitetaan vesihuoltolaitoksen omaan vesijohtoverkkoon sekä Etelä-Tammelan Vesihuolto Oy:n verkkoon. Tällä jakelualueella vesi toimitetaan asiakkaille vesitornin kautta, jossa vesi käsitellään UV-suodattimella. UV-suodatuksella varmistetaan, että vedessä ei ole haitallisia bakteereita. Vesitornilla ylläpidetään riittävä vedenpaine verkossa, lisäksi jakelualueella on neljä paineenkorotus-pumppaamoja, joiden avulla verkostopainetta nostetaan alueilla, joilla vesitornin tuottama paine ei riitä. Joillakin kiinteistöillä on kiinteistökohtainen paineenkorotin. Kunnan vesihuoltolaitoksen vesijohtoverkkoja on kirkonkylän lisäksi Kukuramäen, Lamalan, Vekkilän, Alhon, Hevoniemen, Matintuomion, Ruisluodon ja Kydön alueilla. Kunnan vesijohtoverkkoa on myös Nuutin, Tapolan ja Kaukjärven teollisuusalueen alueilla. Nuuttiin ja Tapolaan vesi johdetaan Etelä-Tammelan Vesihuolto Oy:n verkosta, Kaukjärven teollisuus alueelle vesi johdetaan Kaukjärven Vesihuolto Oy:n verkosta.

Pätinkiharjun vedenottamolla vesi käsitellään kalkkikivisuodattimella ja UV-suodatuksella. Vesivarastona toimii alavesisäiliö, vesi pumpataan vesijohtoverkkoon ja vedenpainetta pidetään yllä pumpuilla. Kalkkikivisuodatuksella saadaan lisättyä veden kovuutta sekä nostettua veden pH:ta. Pätinkiharjun vedenottamosta vesi toimitetaan Pohjois-Tammelan Vesihuolto Oy:n ja Kaukjärven Vesihuolto Oy:n vesijohtoverkkoon sekä kunnan Kaukjärven teollisuusalueelle.

Kunnan omistamalla Liesjärven vedenottamolla Koivu ja Kuusi Eräkeskus (entinen metsäoppilaitos) vesi käsitellään aktiivihiihluodatuksella, lipeän annostelulla ja UV-suodatuksella. Aktiivihiihluodatuksella poistetaan vedestä kasvinsuojeluainejäämiä, joita on pieniä pitoisuuksia Liesjärven vedenottamon käsittelemättömässä raakavedessä. Lipeän annostelulla kohotetaan veden pH:ta. Liesjärven vedenottamolla vesivarastona on alavesisäiliö, josta vesi pumpataan vesijohtoverkkoon ja vedenpainetta pidetään yllä pumpuilla.

Vettä pumpattiin verkostoon 299 159 m³, josta laskutettiin 284 379 m³. Laskuttamatonta vettä joutui hukkaan noin 9,5 %, joka on 2,5 % edellisvuotista vähemmän. Vesijohtovuotoja oli kolme.

Jaetun veden laatu oli kaikilla vedenottamoilla ja verkostoalueilla jokaisella tarkkailukerralla moitteetonta. Vesimittarit luettiin neljästi vuoden aikana autolla jakelualueet kiertäen etälentalaitteella. Osa mittareista on jatkuvassa seurannassa vesitornin katolle asennetun antennin välityksellä.

Jätevettä otettiin vastaan Etelä-Tammelan Vesihuolto Oy:n, Liesjärven Vesi Oy:n ja Pohjois-Tammelan Vesihuolto Oy:n viemäriverkostoista sekä kunnan vesihuoltolaitoksen omalta keskusta-alueen viemärintialueelta, joka on sama kuin vesijohtoverkon alue. Kunnan vesihuoltolaitos hoitaa viemäroinnin myös Kaukjärven kylän ja teollisuusalueen alueilla. Nämä jätevedet johdetaan siirtoviemäriellä Forssaan Kaukjärven pohjoispuolitse. Tähän viemäriin vastaanotetaan myös HAMK Mustialan jätevedet. Lisäksi kunnan viemärinto ulottuu Papinsillantien ja Nuutinkulmantien vartta Riihivalkaman koululle sekä Valtaimenkujaa Häiviän tienhaaraan. Näihin viemäriin otetaan vastaan Etelä-Tammelan Vesihuolto Oy:n jätevedet sekä kunnan omien viemärintialueen jätevedet, joita tulee Nuutin kaava-alueelta ja Ahomäestä sekä Saloniementieltä, Valtaimenkujalta ja Hannulantieltä. Nämä jätevedet johdetaan yhdessä kunnan keskusta-alueelta tulevien jätevesien kanssa Forssan verkostoon Mustaojalla.

Jätevettä otettiin vastaan yhteensä 261306 m³, josta laskutettiin 192731m³. Vuotovesiä viemäreihin joutui yhteensä n. 26 %. Vuotovesien määrä johtuu kevään runsaista sulamisvesistä. Jätevesi johdetaan Liesjärven vesilaitosta lukuun ottamatta Forssan vesihuoltoliikelaitoksen jätevedenpuhdistamolle puhdistettavaksi. Liesjärven alueen jätevedet puhdistetaan Eräkeskus Kuusi & Koivu (entisen metsäoppilaitoksen) pienpuhdistamolla, jonka kunta omistaa ja hoitaa. Jätevesiverkoston viemäritukoksia oli kaikkiaan 2 kappaletta. Tukoksista ei aiheutunut kiinteistöille vahinkoja.

261306 m³

Vesilaitoksella on käytössä tekstiviestipalvelu vesihuollon häiriötiedottamisessa.

Veden ja jäteveden kulutushinnat 31.3.2024 sakka olivat (hinnat sis. alv 24 %):

vesi 1,89 €/m³

jätevesi 2,98 €/m³

tukkuvesi 1,31 €/m³

Veden ja jäteveden kulutushinnat 1.4.2023 alkaen (hinnat sis.alv 24%):

Vesi	1,58	1,96
Jätevesi	2,50	3,10
Tukkuvesi	1,10	1,37

Vesihuoltolaitoksella on käytössä vuonna 2015 hankittu siirrettävä, henkilöauton perävaunun päälle rakennettu varavoimakone. Kuluvana vuonna hankittiin myös kaksi uutta siirrettävää varavoimakonetta. Koneilla voidaan turvata vesihuoltolaitoksen toimintaa mahdollisten sähkökatkosten aikana. Pätinkiharjun vedenottamolla on kiinteästi asennettu varavoimakone. Koivu ja Kuusi Eräkeskuksella (entinen metsäoppilaitos) on varavoimakone, jonka omistajan kanssa on sopimus varavoiman toimittamisesta Liesjärven vedenottamolle ja jätevedenpuhdistamolle. Merkittäviä sähkökatkoja ei kuluneen vuoden aikana ollut. Vedenottamoille asennettiin uudet valvontakamerat ja käyttöön otettiin vartiointipalvelu.

Vesilaitoksella on yksi kokoaikainen putkiasentaja. Osan työajastaan vesihuoltolaitoksen työhön käytti hallintosihteeri ja Yhdyskuntatekniikan päällikkö.

6.8 Vesihuoltolaitoksen tuloslaskelma

<i>(sisäiset ja ulkoiset)</i>	2023	2022
Liikevaihto	930 987,63	917 070,79
Liiketoiminnan muut tuotot		
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat		
Ostot tilikauden aikana	-79 077,20	-77 065,33
Palvelujen ostot	-531 670,93	-462 408,43
Materiaalit ja palvelut yhteensä	-610 748,13	-539 473,76
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-99 834,71	-83 511,43
Henkilöstösivukulut		
Eläkekulut	-16 684,17	-14 173,18
Muut henkilösivukulut	-4 305,45	-3 236,57
Henkilöstökulut yhteensä	-120 824,33	-100 921,18
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-317 293,42	-318 717,87
Liiketoiminnan muut kulut	-26 253,48	-20 356,25
Liikelylijäämä	-144 131,73	-62 398,27
Rahoitustuotot ja -kulut		
Muut rahoitustuotot	70,71	
Muut rahoituskulut	0,12	-8,65
Korvaus pääomasta	-21 380,75	-21 380,75
Rahoitustuotot - ja kulut yhteensä	-21 309,92	-21 389,40
Ylijäämä ennen satunnaisia eriä	-165 441,65	-83 787,67
Ylijäämä ennen varauksia	-165 441,65	-83 787,67
Tilikauden yli-/alijäämä	-165 441,65	-83 787,67

6.9 Vesihuoltolaitoksen rahoituslaskelma

Vesilaitoksen rahoituslaskelma

	2023	2022
Toiminnan rahavirta		
Liikelyjäämä (-alijäämä)	-144 131,73	-62 398,27
Poistot ja arvonalentumiset	317 293,42	318 717,87
Rahoitustuotot ja -kulut	-21 309,92	-21 389,40
	<u>151 851,77</u>	<u>234 930,20</u>
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-1 195 369,84	-1 454 568,00
Rahoitusosuudet investointimenoihin		
Toiminnan ja investointien rahavirta	-1 043 518,07	-1 219 637,80
Rahoituksen rahavirta		
Saamisten muutos muilta	117 950,02	-146 649,01
Korottomien velkojen muutos muilta	-243 060,50	395 051,00
	<u>-125 110,48</u>	<u>248 401,99</u>
Rahoituksen muutos	-1 168 628,55	-971 235,81

6.10 Vesihuoltolaitoksen tase

VASTAAVAA	2023	2022
PYSYVÄT VASTAAVAT	5 886 389,56	5 008 313,14
AINEELLISET HYÖDYKKEET	5 886 389,56	5 008 313,14
Kiinteät rakenteet ja laitteet	5 886 389,56	3 621 642,33
Keskeneräiset hankinnat		1 386 670,81
VAIHTUVAT VASTAAVAT	318 571,14	436 521,16
SAAMISET	318 571,14	436 521,16
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	284 591,40	294 238,49
ALV-saamiset	33 979,74	142 282,67
Muut saamiset/yhdystili		
VASTAAVAA YHTEENSÄ	<u>6 204 960,70</u>	<u>5 444 834,30</u>
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA	4 030 912,53	4 196 354,18
Peruspääoma	4 276 149,29	4 276 149,29
Edellisen tilikauden yli/-alijäämä	-79 795,11	3 992,56
Tilikauden yli/-alijäämä	-165 441,65	-83 787,67
VIERAS PÄÄOMA	2 174 048,17	1 248 480,12
Lyhytaikainen	2 174 048,17	1 248 480,12
Lainat		
Ostovelat	239 921,02	482 981,52
Siirtovelat	1 934 127,15	765 498,60
Lomapalkkajaksotus		
Korkojaksotus		
ALV-velka		
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	<u>6 204 960,70</u>	<u>5 444 834,30</u>

6.11 Vesihuoltolaitoksen investoinnit

Tili	Talousarvio	TP 2023	%	Netto
Hankekohtaiset investoinnit				
<i>menot</i>	1 800 000	1 019 418,08	56,6	780 581,92
Muu yhdyskuntarakentaminen				
<i>menot</i>	395 000	175 951,76	44,5	219 048,24
Vesihuoltolaitos yhteensä				
Investointimenot	2 195 000	1 195 369,84	54,5	999 690,16
Investointitulot				
Investoinnit, netto	2 195 000	1 195 369,84	54,5	999 630,16

6.12 Vesihuoltolaitoksen liitetiedot

Tuotot	2023	2022
Liikevaihto	930 987,63	917 070,79

Poistosuunnitelma	Poistomenetelmä	%
Veden jakeluverkosto	Menojäännös	10 %
Viemäriverkosto	Menojäännös	10 %

Pysyvät vastaavat	2023	2022
Poistamaton hankintameno 1.1.	5 008 313,14	3 872 463,01
Lisäykset tilikaudella	1 195 369,84	1 454 568,00
Rahoitusosuudet tilikaudella		
Tilikauden poisto	317 293,42	318 717,87
Kirjanpitoarvo	5 886 389,56	5 008 313,14

Erittely siirtosaamisista	2023	2022
Yhdystilin saldo		

Oma pääoma	2023	2022
Peruspääoma 1.1.	4 276 149,29	4 276 149,29
Edellisten tilikausien ylijäämä	-79 795,11	3 992,56
Tilikauden ylijäämä	-165 441,65	-83 787,67
Oma pääoma yhteensä	4 030 912,53	4 196 354,18

Erittely siirtovelosta	2023	2022
Yhdystilin saldo	1 934 127,15	765 498,60

7 LUETTELOT JA SELVITYKSET

Vuoden 2023 kirjanpito kirjat ja tositelajit sekä niiden säilytys

Tositelaji	Säilytys
Tilinpäätös	Sidottu kirja arkistossa
Tase- ja liitetietoerittelyt	Paperitulosteena arkistossa
Päiväkirjat	Paperitulosteena arkistossa
Pääkirjat	Paperitulosteena arkistossa
Muistiotositteet	1 Paperitulosteena arkistossa
Pysyvien vastaavien tositteet	9 Paperitulosteena arkistossa
Tilietositteet	010 Paperitulosteena arkistossa
Myyntireskontran suoritusositteet	021 Paperitulosteena arkistossa
Ostoreskontran suoritukset	040 Paperitulosteena arkistossa
Palkkatositteet	300 Paperitulosteena arkistossa
Ostolaskutositteet	410-420 Paperitulosteena arkistossa
Sähköiset ostolaskut	470 Sähköisessä muodossa
Laskutusositteet (myyntiositteet)	601-703 Paperitulosteena arkistossa
Konsernitilinpäätöksen tositteet	Paperitulosteena arkistossa
Toteutusvertailu käyttötaloudesta	Paperitulosteena arkistossa
Toteutusvertailu investointiosasta	Paperitulosteena arkistossa
Myyntireskontraraportit	Paperitulosteena arkistossa
Ostoreskontraraportit atk-tulosteena	Paperitulosteena arkistossa
Palkkakortistot atk-tulosteena	Paperitulosteena arkistossa

8 TILINPÄÄTÖKSEN ALLEKIRJOITUKSET JA MERKINNÄT

Tammelassa 25 päivänä maaliskuuta 2024

Eero Pura
Kunnanhallituksen puheenjohtaja

Jenni Rauhaniemi
Kunnanhallituksen 1. varapuheenjohtaja

Heikki Vainio
Kunnanhallituksen 2. varapuheenjohtaja

Manu Alarto
Kunnanhallituksen jäsen

Simo Pärssinen
Kunnanhallituksen jäsen

Maija-Stiina Rahkonen
Kunnanhallituksen jäsen

Katariina Suutela
Kunnanhallituksen jäsen

Juuso Alatalo
Kunnanjohtaja

TILINPÄÄTÖSMERKINTÄ

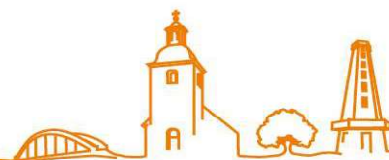
Tilintarkastuksesta on annettu erillinen tilintarkastuskertomus

Turussa sähköisen allekirjoituksen päivämääränä

BDO Audiator Oy
Tilintarkastusyhteisö

Kirsi Ehlund
HT, JHT

TAMMELA

www.tammela.fi